

Катерина ПОНОМАРЬОВА,
Любов ГАЙОВА

Оріон

Українська мова та читання

Частина 1

3
клас

Катерина ПОНОМАРЬОВА
Любов ГАЙОВА

Українська мова та читання

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2020 № 271)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко

Умовні позначення:

- — прочитай або розкажи
- — поміркуй і поясни
- — поспілкуйся з іншими
- — напиши
- — попрацюй у парі або групі
- — виконай роботу олівцем
- — виконай завдання на вибір
- — виконай творче завдання
- — виконай завдання вдома
- — переглянь відео за QR-кодом на останній сторінці
- — розкажи, чи все на уроці тобі було зрозуміло

Пономарьова К. І.

П56 Українська мова та читання : Підручник для 3 класу ЗЗСО
(у 2-х частинах) : Частина 1 // К. І. Пономарьова, Л. А. Гайова. —
Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. — 160 с. : іл.

ISBN 978-966-991-024-0.

ISBN 978-966-991-018-9 (Ч. 1).

УДК 811.161.2*кл3(075.2.)

Державний Гімн України

*Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

РОЗДІЛ 1.

ПРИГАДУЮ ЗНАННЯ ПРО ЗВУКИ І БУКВИ

РОЗРІЗНЯЮ ГОЛОСНІ І ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

1. Розглянь малюнок. Пригадай, як звати зображених друзів. Якщо ти бачиш цих дітей уперше, то познайомся з ними. Прочитай їхні імена.

Я — Гаджик.

Я — Читалочка.

Я — Родзинка.

Я — Щebetунчик.

2. Продовж речення і запиши. Пригадай, як треба писати імена.

Друзів звати ..., ..., ... і ... .

Імена людей пишемо
з _____ букви.

Проведи дослідження!

1. Підкресли в іменах дівчаток букви, які позначають голосні звуки.
2. Підкресли в іменах хлопчиків букви, які позначають приголосні звуки.
3. У якому імені є буква, що позначає два звуки? Назви її.
4. У яких іменах є звуки, що позначаються двома буквами? Вимов їх.

3. Прочитай повідомлення друзів. Дай відповідь на їхнє запитання.

Улітку ми подорожували. Побували в різних куточках України. Дізналися багато цікавого. Познайомилися з новими друзями.

А як ти провів/провела літо?

4. Візьми інтерв'ю в однокласників/однокласниць. Розпитай, що їм найбільше запам'яталося з літніх канікул.

5. Запиши відповіді на запитання Щебетунчика. Пригадай, як правильно записувати речення.

1. Де ти побував/побувала влітку?
2. Що найбільше сподобалось?
3. З яким настроєм ти прийшов/прийшла до школи?

Перше слово в реченні пишемо з _____ букви.

У **кінці** речення ставимо _____, знак _____ або знак _____ . **Слова** в реченні пишемо _____ одне від одного.

6. Розпізнай слова й запиши. Перевір за словником, чи правильно ти записав/записала **перше** слово.

в р с нь   шк л   д т

Проведи дослідження!

1. Що спільного мають пропущені в словах букви?
2. Що спільного мають надруковані в словах букви?
3. Чи всі букви в цих словах позначають звук?

7. Склади **два** речення зі словами з попереднього завдання і запиши.

8. Утвори й запиши слова з поданих букв, додаючи букви, які позначають голосні звуки. Склади речення з кожним словом і запиши.

ДРЖБ

ТЛФН

КМІТР

РОЗПІЗНАЮ М'ЯКІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

- 1. Прочитай і спиши повідомлення. Встав пропущені букви.

Наша незабутн.. подорож Україною розпочалас..
зі Л..вова. Це дуже красиве стародавн.. м..сто.
Ми пол..били його з першого погл..ду.

- 2. Підкресли у списаному тексті букви, які позначають м'які приголосні звуки.

Проведи дослідження!

1. Вимов м'які приголосні звуки, позначені підкресленими буквами.
2. Які букви вказують на м'якість кожного з них?
3. Чи є м'який приголосний звук у слові **його**?
4. Якою буквою він позначений?
5. Що ти знаєш про цю букву?

- 3. Пригадай, як позначаються голосні і тверді та м'які приголосні звуки у схемах слів. Спиши подані слова. Побудуй звукову схему кожного.

Львів

чудовий

- 4. Прочитай повідомлення друзів.

У Львові стоїть пам'ятник Данилові Галицькому. Львів'яни вважають, що він побудував їхнє місто і назвав на честь свого сина Лева. Від заснування Львова минуло вже понад 750 років.

- 5. Візьми інтерв'ю у своїх однокласників/однокласниць. Запитай, що нового вони дізналися з повідомлення друзів.

- 6. Вімов м'який приголосний звук у виділеному в повідомленні слові. Поясни, чому він позначений двома однаковими буквами.

7. Утвори за зразком слова з подовженими приголосними звуками й запиши. Підкресли букви, які позначають подовжені звуки.

Зразок: в'язати — в'язання.

Читати, знати, жити.

8. Пригадай, як позначається подовжений м'який приголосний звук у схемі слова. Побудуй звукові схеми слів, які ти утворив/утворила в попередньому завданні.

9. Напиши, що ти знаєш про Львів (3–4 речення).

10. Прочитай напис на світлині. Поміркуйте з однокласниками/однокласницями, що можуть виготовляти в цій майстерні.

11. Прочитай текст. Переконайся, чи такою ти уявляв/уявляла собі цю майстерню. Випиши **п'ять** слів з м'якими приголосними звуками.

«Львівську майстерню шоколаду» називають райським куточком для любителів ласощів. Шоколадні цукерки тут виготовляють вручну. Вони дуже смачні й гарно оформлені. Рецепти приготування шоколаду зберігаються в суворій таємниці.

За інтернет-джерелами

12. Спиши назву майстерні шоколаду. Підкресли букви, які позначають м'які приголосні звуки. Напиши, чи хочеш ти відвідати цю майстерню. Поясни чому.

ПРИГАДУЮ СЛОВА З АПОСТРОФОМ

І ЗВУКАМИ [ДЖ], [ДЗ], [ДЗ']

1. У центрі Львова друзі побачили дивну вивіску на кав'ярні. Прочитай її. Поміркуй, що дивного в цьому написі.

СЛОВНИК

КОПА́ЛЬНЯ — шахта.

2. Прочитай текст, щоб зрозуміти, чому кав'ярня має таку назву.

Найвідоміша кав'ярня у Львові — «Львівська копальня кави». Львів'яни створили легенду, ніби львівську каву виготовляють не з плодів кавового дерева, а видобувають у копальні, як вугілля. Свою легенду вони відтворили в цій кав'ярні.

3. Прочитай виділені в тексті слова. Пригадай, коли ставиться апостроф. Поясни, чому ці слова написані з апострофом.

Апóстроф ставимо після **твердого** приголосного звуку перед буквами _____.

4. Прочитай слова. Випиши ті, у яких треба вставити апостроф.

Пам..ятник, подвір..я, л..юстра, хлоп..ята,
м..який, сі..є, в..ється, п..ятниця, в..юн, м..яч.

5. Утвори й запиши слова за зразком. Побудуй звукову схему виділеного слова.

Із риби — **риб'ячий**.

Із каменю — ... .

Із соломи — ... .

Із дерева — ... .

6. Родзинка знайшла цікаву інформацію про джерела. Прочитай її.

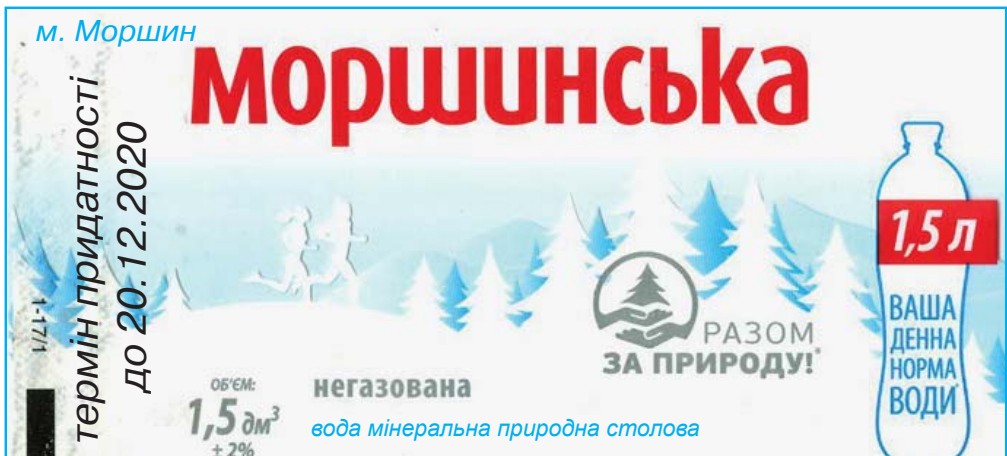
На Львівщині є цілющі джерела. Із них б'є, дзюрчить, дзвенить дзеркально чиста мінеральна вода. Вона має лікувальні властивості.

7. Спиши інформацію Родзинки. Підкресли слова зі звуками [дж], [дз], [дз']. Побудуй звукову схему **одного** з цих слів.

8. Разом з однокласниками/однокласницями розгляньте етикетку з пляшки мінеральної води. Знайдіть на ній відповіді на запитання Щebetунчика.

1. Як називається вода? Де її видобувають?
2. Яка денна норма води для людини?
3. Чи містить ця вода газ?
4. Який термін придатності цієї води?
5. Чи можна вживати цю воду?

9. Яку воду ти вживаєш? Де її береш? Як часто ти її п'єш? Напиши про це текст (3–4 речення).

10. Спиши текст. Допиши, чи доводилося тобі пити воду з джерела. Побудуй звукові схеми виділених слів.

Щедра земля дарує людям **джерельну** воду. Вона чиста, прохолодна, смачна.

ПРАВИЛЬНО ВИМОВЛЯЮ ДЗВІНКИ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ В КІНЦІ СЛОВА І СКЛАДУ

1. Друзі зайшли в одну із львівських їдалень. Їм подали меню. Прочитай його.

• Меню •		
<i>Перші страви</i>	<i>Десерти</i>	<i>Заряді перекуски</i>
Гарбузова зупа 20 грн	Штрудель яблучний 30 грн	Картопляні палюшки 150г/55грн
Борщ український 30 грн	Пляцок з вишнями 30 грн	Тертюхи з бринзою 250г/60грн

2. Обговоріть меню. Які слова вам не зрозумілі? Знайдіть їх у довідці. Напишіть, які страви з меню ви хотіли б скуштувати.

Довідка: зупа — суп, палюшки — галушкі, тертюхі — деруни, штрудель — рулет, пляцок — торт.

3. Пограй із сусідом/сусідкою по парті у «Відлуння»: хтось вимовляє дзвінкий приголосний звук, а хтось відгукується, вимовляючи парний йому глухий. Скористайтесь таблицею.

Парні дзвінкі і глухі приголосні звуки

Дзвінкі:	[б]	[д]	[д']	[з]	[з']	[ж]	[г]	[г']	[дж]	[дз]	[дз']
	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
Глухі:	[п]	[т]	[т']	[с]	[с']	[ш]	[х]	[к]	[ч]	[ц]	[ц']

Приголосні звуки, які не утворюють пар

Дзвінкі:	[в]	[л]	[л']	[м]	[н]	[н']	[й]	[р]	[р']	—
Глухі:	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[ф]

4. Знайди на таблиці дзвінкі приголосні звуки, які **не мають** парних глухих. Вимов їх. Який глухий **не має** парного дзвінкого?

5. Пригадай, як вимовляються дзвінки приголосні звуки в кінці слова і складу. Прочитай уривок з вірша. Вимовляй дзвінко звуки, позначені виділеними буквами.

У Стоні**ж**ки — босі ні**ж**ки.
Як узути їх усіх?
От купити б босоні**ж**ки
на усі її сто ні**г**.

Мар'яна Савка

Дзвінки приголосні звуки в кінці слова і складу вимовляються _____.

6. Утвори й запиши речення з поданих слів.

1. Візьми, поріж, і, хліб, ніж. 2. Зроби, ковбасою, з, бутерброд. 3. Бабуся, гарбуз, духовці, в, запекла. 4. На, подали, десерт, мед, виноград, і.

7. Підкресли в записаних реченнях слова із дзвінками приголосними в кінці. Прочитай їх, вимовляючи чітко ці звуки.

8. Яка твоя улюблена страва? Хто її готує? Як часто ти її вживаєш? Напиши про це текст (3–4 речення).

9. Прочитай скоромовки Щебетунчика. Вимовляй чітко звуки, позначені виділеними буквами. Вивчи одну зі скоромовок напам'ять.

Захар залі**з** на перелаз**з**.
— Захарку, злі**з**ь!
— Захарку, зла**з**ь!
Зумів залі**з**ти — знай,
як злі**з**ти.

У діброві — дуб**к**и,
Під дуб**к**ами — гри**б**ки.
Трава — між гри**б**ками.
Хмарки — над дуб**к**ами.

10. Визнач, у якому слові є дзвінкий приголосний звук у кінці складу. Придумай з ним **два** речення і запиши.

Ватрушки, пиріжки, галушки.

ПРАВИЛЬНО ЗАПИСУЮ СЛОВА ІЗ СУМНІВНИМИ ПРИГОЛОСНИМИ ЗВУКАМИ

1. Читалочка дізналась, що в українській мові є слова, у яких дзвінки приголосні перед глухими вимовляються, як парні глухі. Прочитай ці слова в першій колонці.

ВИМОВЛЯЄМО:

ПЕРЕВІРЯЄМО:

ПИШЕМО:

ні[х]ті

ніг^готь

ні..ті

кі[х]ті

кіг^готь

кі..ті

ле[х]кий

лег^генький

ле..кий

во[х]кий

волог^гий

во..кий

Проведи дослідження!

1. Прочитай за стрілочками пари слів із другої і третьої колонок.
2. Яку букву ти вставиш у слова третьої колонки — г чи х? Поясни чому.
3. Назви букви, які стоять після г у другій колонці. Який звук вони позначають — голосний чи приголосний?
4. Зроби висновок, що треба зробити, щоб правильно записати слово із сумнівним приголосним звуком. Перевір себе за правилом.

Щоб правильно написати слово із **сумнівним приголосним** звуком, треба **змінити** слово так, щоб після цього приголосного стояв **голосний** звук.

Наприклад: ми^гтить — ми^готить.

2. Запиши слова із третьої колонки в рядок. Підкресли вставлені букви. Склади речення зі словом **вогий** і запиши.

3. Прочитай інформацію Родзинки.

У Львові є незвичне кафе. Там можна не тільки смачно поїсти, а й побавитися із тваринками. Назва цих тваринок захована в загадці. Відгадай її.

**Лапки м'якенькі, кі..тики гостренькі.
Ле..ку ходу має, муркоче, як дримає.**

4. Спиши загадку. Встав пропущені букви в словах.

5. Чи хотілося б тобі відвідати кафе з кішками? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Ґаджик знайшов в інтернеті цікаву інформацію. Прочитай її.

В українській мові є слова, у яких глухі приголосні вимовляються, як парні їм дзвінкі.

ПИШЕМО:

просьба
боротьба
вокзал

ВИМОВЛЯЄМО:

про[з']ба
боро[д']ба
во[г]зал

Проведи дослідження!

1. Добери слова, якими можна перевірити написання слів першої колонки.
2. Чи всі слова вдалося перевірити?
3. Написання якого слова треба запам'ятати?

7. Склади й запиши речення зі словом **вокзал**.

8. Запиши слова, вставивши пропущені букви. Правильно прочитай їх.

Зуби — зу.., зу..ки.

Легенький — ле..ко, ле..кий.

Сусіди — сусі.., сусі..ка.

Хлібина — хлі.., хлі..чик.

Ніготь — ні..ті, ні..тики.

Сади — са.., са..ки.

РОЗПІЗНАЮ СЛОВА З НЕНАГОЛОШЕНИМИ ЗВУКАМИ [Е], [И]

1. Гаджик забув, як правильно наголошувати подані слова. Допоможи йому. Спиши слова. Постав наголос. Перевір себе за словником.

Завдання, запитання, читання, човен, новий, олень, помилка, помилки.

2. Спиши пари слів. Постав наголос. Підкресли букви, які позначають ненаголошені звуки [е], [и].

сестри — сестра

числа — число

крила — крило

верби — верба

3. Пригадай, як вимовляються ненаголошені звуки [е], [и]. Прочитай подані слова, дотримуючись цього правила.

Весло, село, листок, береза, сини, весна, зима, кленовий, високий.

Ненаголошений звук [е] у вимові наближається до [__].
Ненаголошений звук [и] у вимові наближається до [__].

4. Прочитай повідомлення Родзинки.

Ми побували на Замковій горі. Її ще **називають** Княжа гора, або гора «**Високий замок**». Це найвищий пагорб у Львові. Його **висота** — 413 метрів. На **вершині** розташований **невеликий** оглядовий майданчик. До нього **веде** спіральна пішохідна доріжка. У **вечірню** та нічну пору майданчик і доріжка освітлюються.

5. Візьми інтерв'ю в однокласника/однокласниці за поданими запитаннями.

1. Яку назву має гора? 2. Де вона розташована?
3. Яка її висота? 4. Як на неї можна піднятися?

-
6. Випиши з тексту про Замкову гору виділені слова. Постав наголос. Підкресли букви, які позначають **ненаголошені** голосні [е], [и]. Прочитай записані слова.

-
7. Дай відповідь на запитання Щебетунчика.

Як думаєш, назва Замкової гори утворилася від слова **зámок** чи **замóк**?

-
8. Прочитай текст, щоб перевірити свою думку.

Замкова гора отримала свою назву від **зámку**, який побудував король Лев Данилович ще 800 років тому. **Зáмок** простояв 600 років. Аж поки за наказом Австрійської імперії його розібрали. Після того підвищення укріпили, засадили деревами і відкрили парк.

За інтернет-джерелами

-
9. Що ти дізнався/дізналася про Замкову гору у Львові? Напиши про це текст (3–4 речення).
-
10. Поясни Читалочці, що означають подані вислови. Порівняй свої міркування з довідкою.

з висоти пташиного польоту

як на долоні

Довідка: дуже добре видно; з великої висоти.

-
11. Спиши текст. Встав на місце пропусків вислови з попереднього завдання. Підкресли у виділених словах букви, які позначають ненаголошені голосні [е], [и].

Щоб помилуватися красою Львова, треба дивитись на нього ... . Найкраще це робити із Замкової гори. Звідти все місто **відкривається** ... .

ПРАВИЛЬНО ЗАПISУЮ СЛОВА З НЕНАГОЛОШЕНИМИ ЗВУКАМИ [Е], [И]

1. Прочитайте в ролях розмову Гаджика і Родзинки.

Гаджик: У чому щастя?

Родзинка: Щастя в перемозі.

Гаджик: У чому перемога?

Родзинка: Перемога в знаннях.

Гаджик: Де знання?

Родзинка: Знання в книжках.

Гаджик: Де книжки?

Родзинка: У книгарнях і бібліотеках.

2. Поясни, як розумієш значення виділених у розмові речень.

3. Прочитай і запиши пораду Читалочки. Постав наголос у словах. Підкресли ненаголошені [е], [и].

Будеш книжки читати — будеш багато знати.

4. Щебетунчик розповів про цікаву книжку. Прочитай слова, які він використав. Як думаєш, про що ця книжка?

сте́жка — ст..жки

лі́стя — л..сток

сте́бла — ст..бло

гри́б — гр..би

Проведи дослідження!

1. Прочитай пари слів у першій колонці.
2. Яку букву вставиш на місці пропусків — **е** чи **и**? Поясни чому.
3. Яку букву вставиш у словах другої колонки? Поясни чому.
4. Зроби висновок, що треба зробити, щоб правильно записати слово з ненаголошеним голосним [е] або [и]. Перевір себе за правилом.

Щоб дізнатись, яку букву (**е** чи **и**) писати в ненаголошеному складі, треба **змінити** слово так, щоб **ненаголошений звук** став **наголошеним**. Наприклад: село — **се́ла**.

Слово, яке допомагає перевірити написання букви, називається **перевірним**. Наприклад: слово **се́ла** є перевірним для слова **село**.

- 5. Запиши пари слів з попереднього завдання, встав пропущені букви. Підкресли перевірні слова.
- 6. Допоможи Ґаджикові вставити в слова пропущені букви **е** або **и**. Добери перевірні слова. Запиши їх за зразком.

Зразок: ребро — *ре́бра*.

в..рба —	ст..пи —
м..жа —	с..ни —
ч..сло —	б..нти —
пл..та —	л..сти —

- 7. Прочитай прислів'я. Поясни, як їх розумієш. Спиши речення. Встав пропущені букви, добираючи перевірні слова.

1. Ж..ття без кн..жок, як в..сна без квітів.
2. Золото добувають із з..млі, а знання — із кн..жок.

- 8. Разом з однокласниками/однокласницями дайте відповідь на запитання Читалочки.

Львів називають книжковою столицею України.
Як думаєш, чому?

- 9. Прочитай текст. Чи є в ньому щось таке, чого ви не назвали, відповідаючи на запитання Читалочки?

Львів називають книжковою столицею України. Адже в ньому дуже багато книгарень і бібліотек.

Є в місті чимало видавництв, де створюють книжки для дорослих і дітей. А ще у Львові часто проходять книжкові виставки, ярмарки.

- 10. Разом з однокласниками/однокласницями з'ясуйте, чим **бібліотека** відрізняється від **книгарні**. Напиши про це текст (3–4 речення).

- 11. Спиши слова. Встав пропущені букви **е** або **и**, добираючи перевірні слова.

З..ма, в..сло, кр..ло, з..рно, м..чі, щ..ти.

ПРИГАДУЮ ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ СЛІВ

1. Прочитай уривок з книжки «Казка про Старого Лева», яка сподобалась Ґаджикові. Як думаєш, про яких левів тут ідеться?

У місті, що зветься по-княжому **Львів**,
Не так вже й багато знайдеться левів.
Ну, трохи знайдеться. Та як не крути —
То все **кам'яні** велетенські коти...

Мар'яна Сівка

2. Випиши з уривка виділені слова, поділяючи їх на склади для переносу. Перед тим пригадай правила переносу слів.

Слова переносимо по складах: *при-го-ди.*

Не можна:

- 1) переносити слова, які мають **один** склад: *ліс*;
- 2) відривати від слова склад з **однієї** букви: *урок*;
- 3) розривати сполучення букв **дж, дз**, які позначають один звук: *си-джу*;
- 4) відривати букви **й, ь і апостроф** від попередньої букви: *лій-ка, паль-то, хом'-як.*

3. Допоможи Щебетунчикові поділити подані слова на склади для переносу.

Ґудзик, чайка, бур'ян, озеро, клен, пальма.

4. Прочитай уривок з книжки «Пані Будьласка та вуйко Пампулько», яка сподобалась Родзинці. Чи хочеш дізнатися, що було далі?

Коли батьки повернулися з відрядження, тітонька заявила, що тепер вона швидше відгукнеться на оголошення в газеті і поїде бавити чужих дітей до Канади, ніж прийме запрошення опікуватися цими шибениками...

За Оксаною Сенатівич

5. Випиши з уривка слова з **подовженими** приголосними звуками. Поділи їх на склади для переносу, користуючись правилом.

Переносити слова з **подовженими** приголосними звуками можна **по-різному**: *насі**н**-ня* і *насі-**нн**я*.

6. Читалочці цікаво, які книжки ти любиш читати. Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай текст. Випиши слова з **апострофом** і буквами **й** та **ь** у середині слова. Поділи їх для переносу.

Андрійко і Федько повертались зі школи. Раптом почули тривожний крик. У бур'яні кричали пташки. Там у кубельці були маленькі пташенята. А над ними кружляла сокола.

Хлопчики прогнали злодійку.

ПРИГАДУЮ І ВИКОРИСТОВУЮ АЛФАВІТ

1. Розглянь фрагменти сторінок. Чи впізнаєш, звідки вони? У якому порядку розташовані слова на цих сторінках? Як думаєш, чому?

Українська мова (Назва предмета)		Дата			
№ п/п	Прізвище та ім'я учня/учениці	04/11	05/11	07/11	08/11
1	Андрусенко Олена				
2	Вакарчук Антон				
3	Вітренко Аліна				
4	Грінкевич Юлія				

важли́вий, -а, -е
ва́за, -и
гаря́чий, -а, -е
го́луб, -и́
друг, -зі
дякувати

2. Знайди алфавіт у кінці підручника і повтори. Разом із сусідом/сусідкою по парті розкажіть його напам'ять.

- 3. Прочитай назви міст Львівщини. Які з них тобі відомі? Запиши назви міст в алфавітному порядку. Візьми до уваги правило.

Львів, Дрого́бич, Стрий, Сámбір, Трускаве́ць, Червоногра́д, Брóди, Борисла́в.

Якщо **перші** букви в словах **однакові**, то під час розташування цих слів за алфавітом бери до уваги **другу** букву.

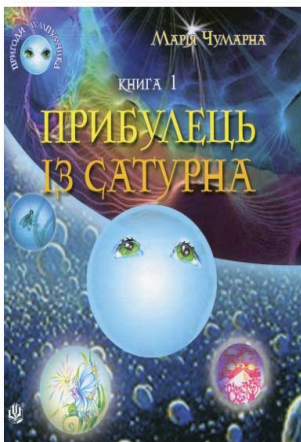
- 4. Прочитай текст. Що нового ти дізнався/дізналася з нього?

На Львівщині в селі Нагуєвичі народився Іван Франко. Він написав чимало творів для дітей. Усі знають його збірку дитячих казок «Коли ще звірі говорили». А в оповіданні «Грицева шкільна наука» Іван Франко розповів, як учили дітей у школах, коли він був ще маленьким.

- 5. Прочитай назви звірів, які є персонажами казок Івана Франка. Запиши ці назви в алфавітному порядку.

Лев, осел, лисиця, вовк, баран, заєць, ведмідь.

- 6. Розглянь обкладинки книжок. Чи можеш за назвою книжки і малюнком на обкладинці здогадатися, про що книжка?

- 7. Яка книжка тебе зацікавила найбільше? Чи хочеш її прочитати? Напиши про це текст (3–4 речення).

8. Прочитай прізвища дитячих письменників. Запиши їх в алфавітному порядку. Підкресли прізвища тих письменників, які тобі відомі.

Відута Любов
Андрус'як Іван
Савка Мар'яна
Кротюк Оксана

Сенатівч Оксана
Вдовиченко Галина
Дерманський Сашко
Чумарна Марія

9. Запиши на аркуші паперу прізвища **шести** своїх однокласників/однокласниць. Розташуй їх в алфавітному порядку і запиши в зошиті.

ШУКАЮ СЛОВА В СЛОВНИКУ ЗА АЛФАВІТОМ

1. Розглянь обкладинки словників. Прочитай і порівняй їх назви. Чим вони відрізняються?

Проведи дослідження!

1. Поміркуй, від яких слів утворились назви цих словників.
2. Чи знаєш, що означають ці слова? Перевір свої міркування.

СЛОВНИК

ОРФОГРА́ФІЯ — написання слів відповідно до правил.

ТЛУМА́ЧИТИ — пояснювати значення.

2. Розглянь фрагменти сторінок словників. Визнач, з якого словника кожна сторінка. Доведи свою думку.

абажу́р, -а
абѐтка, -ці

АБАЖУ́Р — ковпак на лампу.
АБѐТКА — сукупність літер, розміщених в усталеному порядку.

3. Перевір за орфографічним словником, які букви пропущені в словах. Спиши слова, вставивши пропущені букви.

П..нал, фл..мастер, уч..ниця, учит..ль, мат..матика.

4. Спиши уривок з книжки «Прибулець із Сатурна», розкривши дужки. Перевір написання виділених слів за орфографічним словником.

Ми повернулися в той бік, **зві(т,д)ки** сунула чорна хмара. І стали подумки **ві(т,д)ганяти** її. Чорна **пр(е,и)мара** наче зависла перед нами. По той бік гори **потрі(з,с)кував** грім. А на **галяв(и,е)ні** було ясно.

За Марією Чумарною

5. Розглянь обкладинки книжок. Прочитай їхні назви. Як думаєш, чим схожі енциклопедії на тлумачний словник?

6. Яка енциклопедія тебе найбільше зацікавила? Поясни чому. Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Спиши уривок з твору Марії Чумарної. Перевір написання виділених слів за орфографічним словником.

Васильків однокласник скромний, нічим не **пр(е,и)мітний хлоп(е,и)ць**. Чим він **зд(е,и)вує** своїх ровесників? Який випадок допоможе йому **ро(с,з)крити пр(е,и)ховані** таланти?

РОЗДІЛ 2. СПОСТЕРІГАЮ ЗА ЗНАЧЕННЯМ СЛІВ

РОЗРІЗНЯЮ ПРЯМЕ І ПЕРЕНОСНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛІВ

- 1. Друзі продовжили подорож Україною. Прочитай слова, які підкажуть, куди вони вирушили.

вершіни

полоніни

Синевір

Говёрла

- 2. Разом з однокласниками/однокласницями пригадайте, що ви знаєте про Карпати. Кому довелося там побувати?

- 3. Прочитай повідомлення Родзинки. Поясни, як розумієш значення виділених слів. Чи є в повідомленні те, що раніше було тобі не відомо?

На заході України розкинулись Карпати. Найвища гора Українських Карпат — Говёрла. На схилах гір поміж лісів простягаються полонини. Там пасуться отари овець.

У Карпатах багато гірських річок. Вони вузькі й неглибокі, проте часто з порогами. У самому серці гір розташоване озеро Синевир. Землю Карпат пробивають цілющі джерела.

- 4. Прочитай пари речень. Поясни, у яких реченнях виділені слова вжито в **прямому** значенні, тобто так, як буває насправді, а в яких — у **переносному**, тобто значення слів переноситься на чимось подібну ситуацію.

Говерла зустріла туристів холодом.
Учителька зустріла дітей усмішкою.

Жук заховався під листям.
Синевир заховався між гір.

 5. Спиши із завдання 4 ті речення, у яких виділені слова вжито в **переносному** значенні.

 6. Прочитай текст. Випиши слова, вжиті в **переносному** значенні.

Карпати дивували друзів неповторною красою.

Вершини гір одягли білі шапки. Схіли закутались у листяні та хвойні дерева. Полонини вкрилися барвистим трав'яним килимом.

 7. Разом із однокласниками/однокласницями складіть і запишіть свої речення, вживаючи вписані слова в **прямому** значенні.

 8. Прочитай у словнику значення слів. Напиши розповідь про Карпати (3–4 речення), використовуючи ці слова.

СЛОВНИК

ПОЛОНІНИ — гірські луки в Карпатах.

ГУЦУ́ЛИ — мешканці гірських районів Західної України.

ТРЕМБІ́ТА — гуцульський музичний інструмент у вигляді довгої дерев'яної труби.

 9. Спиши текст, вибравши з дужок слова з **переносним** значенням. Чи знайомі тобі виділені слова? Знайди їхні значення у тлумачному словнику.

Взимку в Карпатах дерева (білі, срібні) від інею і снігу. Восени милує око їх (золоте, жовте) листя. А влітку дихають прохолодою (смарáгдові, зелені) смерéки.

РОЗПІЗНАЮ СІНОНІМИ

1. Прочитай вірш. Випиши парами близькі за значенням слова.

Що таке **синоніми**?

Це слова такі.

Хоч вони не родичі —
схожі і близькі.

Як не скажеш, зміст один:
горе або лихо.

Чи, скажім, вітряк і млин,
пошепки і тихо.

Валентина Бутрім

Проведи дослідження!

1. Прочитай пари виписаних слів.
2. Як називає їх авторка вірша?
3. Зроби висновок, що таке синоніми. Перевір себе за правилом.

Слова, **близькі** за значенням, називаються **синонімами**. Наприклад: *веселка і райдуга; ласкавий і лагідний; розмовляти і говорити.*

2. Прочитай текст. Придумай йому заголовок. Випиши в колонку виділені слова. Добери до кожного синонім і запиши в другу колонку.

На кам'яних схилах Карпат росте квітка едельвейс. До неї може дістатись тільки **смілива** людина. Бо їй доведеться ризикувати життям. Але гуцульські **лєгені** робили це, щоб подарувати коханій дівчині рідкісну квітку. Так юнаки доводили свою **любов**.

За інтернет-джерелами

3. Прочитай уривок з казки Зірки Мензатюк. Чи знаєш значення виділеного слова? Перевір свою думку за словником. Поясни, як розумієш останнє речення тексту.

А́рніка послухалась, розтулила пуп'янок — а з нього квітка, мов сонечко, так і сяє!

— Це тобі нагорода, що мій смуток розігнала! — всміхнулось сонце і поцілувало арніку.

Відтоді цвіте арніка сонячним цвітом. А жива вода в її стеблах так і лишилася. Як хто з гуцулів захворіє, то й шукає арніку. Кажуть, нема над неї зілля на всі Карпати!

СЛОВНИК

А́РНИКА — лікарська трав'яниста рослина з жовтими квітками.

4. Разом з однокласниками/однокласницями знайдіть у тексті про арніку синоніми до поданих слів і запишіть.

Розкрила, ...   Печаль, ...   Занедужає, ...
Світить, ...   Зосталася, ...   Говорять, ...

5. Напиши розповідь про арніку за поданими запитаннями. Скористайся світлиною і текстом про арніку.

1. Де росте арніка?
2. Який вигляд має ця рослина?
3. Чим вона корисна?

6. Прочитай сполучення слів. Заміни виділені слова синонімами й запиши.

Кумедна історія, **невеликий кўхлик**, **хоробрий** хлопець, високо **підскакувати**, **піймати** рибу, пуста коробка, **неважке** завдання, знайоме **лице**, з'явилася **веселка**.

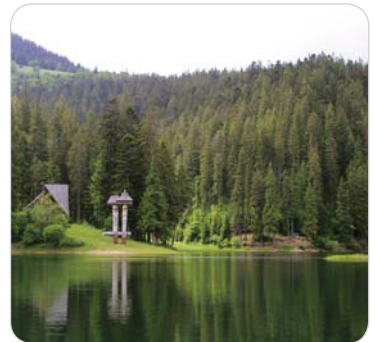
ДОБИРАЮ СІНОНІМИ

- 1. Знайди серед поданих слів синоніми і запиши їх парами.
Лелека, гарний, сміятися, красивий, реготати, чорногуз.
- 2. Перевір, чи правильно Щебетунчик дібрав синоніми.
Спиши ряди синонімів, вилучивши «зайві» слова.
  1. Горить, палає, вогонь, тліє.
  2. Чемний, охайний, вихований, ввічливий.
  3. Завірюха, віхола, заметіль, сніг.
- 3. Добери до поданих висловів близькі за значенням слова й запиши. За потреби можеш скористатися довідкою.
  1. Набрати в рот води — ... .
  2. Обвести навколо пальця — ... .
  3. Муляти очі — ... .
  4. Ходити на голові — ... .

Довідка: бешкетувати, мовчати, набридати, обманути.

- 4. Прочитай текст, вибравши з поданих у дужках синонімів найдоречніше слово. Поясни написання виділених слів.
Спиши текст, розкривши дужки.

У Карпатах є дивовижно **ка(с,з)кове оз(и,е)ро** Синевір. У ньому кришталєво (охайна, чиста) вода. Але купатися там не можна. І не тільки тому, що (заборонено, недозволено). А й через (морозну, холодну) воду.

- 5. Чи хочеш ти побувати в Карпатах? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Прочитай легенду про озеро Синевир. Розкажи, які почуття вона в тебе викликала? Удома перекажи її рідним.

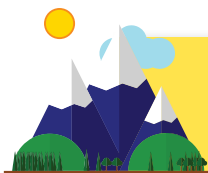
Жив колись у Карпатах граф. І була в нього **красива** донька Синь. Одного разу граф **поїхав** оглядати свої володіння і взяв дочку із собою. Синь, гуляючи на полонині, зустріла пастуха Вира. Дівчина й **хлопець** сподобались одне одному і почали зустрічатися. Граф **дізнався** про це і наказав **вбити** юнака.

Синь пролила над могилою хлопця стільки сліз, що з них **утворилось** озеро. Люди **назвали** його Синевир.

7. Випиши в колонку виділені в легенді про Синевир слова. Вибери з довідки синоніми до них і запиши в другу колонку.

Довідка: *прозвали, мешкав, юнак, гарна, виникло, знищити, відправився, довідався.*

РОЗПІЗНАЮ І ДОБИРАЮ АНТОНІМИ

1. Прочитай вірш. Випиши протилежні за значенням слова.

Є слова, як день і ніч —
прямо протилежні.
Слова великі і малі,
сідати і вставати,
холодний — теплий,
добрий — злий,
антонімами звати.

Валентина Бутрім

Проведи дослідження!

1. Прочитай пари виписаних слів.
2. Як називає їх авторка вірша?
3. Зроби висновок, що таке антоніми. Перевір себе за правилом.

Слова, **протилежні** за значенням, називаються **антонімами**. Наприклад: *великий — малий; ніч — день; говорити — мовчати*.

-
2. Спиши текст, замінивши слова, що в дужках, антонімами. Поміркуй, чому Закарпаття й Ужгород мають такі назви.

За (низькими) вершинами Карпат розкинулось **Закарпаття**. Цей край вирізняється своїм (холодним) кліматом. Адже гори захищають його від (теплих) вітрів. Центром Закарпаття є (погане) місто Ужгород. Воно (лежить) на берегах річки Уж.

-
3. Побудуй звукову схему слова, виділеного в тексті попереднього завдання.
  4. Прочитай легенду, яка зацікавила Читалочку.

Якось японці їхали з візитом до австрійського імператора і везли в подарунок саджанці сакури — японської вишні. Переночувати зупинилися в місті Мукачеві, що неподалік від Ужгорода. Уночі місцеві жителі викрали кілька саджанців. А потім **продали** в Ужгороді. Відтоді цвіте ця рослина в Ужгороді й Мукачеві. **Радують** рожевим кольором, хоч і не дає плодів.

-
5. Випиши в колонку виділені в легенді про сакуру слова. Вибери з довідки антоніми до них і запиши в другу колонку.

Довідка: *засмучує, рушили, забирає, купили.*

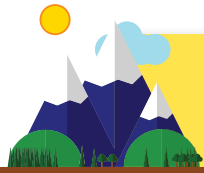
6. Що тобі відомо про Закарпаття? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай текст і спиши. Підкресли антоніми.

Ідуть Івасик з дідусем луками як рівні. Тільки й того, що дід високий, а хлопчик низенький, дід бородатий, а внук безвусий. У діда долоня велика, як сонях, а у хлопчика маленька, як ромашка.

За Дмитром Чередниченком

РОЗПІЗНАЮ СЛОВА, ЯКІ МАЮТЬ КІЛЬКА ЗНАЧЕНЬ

1. Відгадай загадку Гаджика. Запиши слово-відгадку. Поясни, скільки значень має це слово.

Здавна я служу людині,   на сосні і на ялині,
є у швейній я машині,   а у когось ще й на спині.

2. Склади й запиши **три** речення зі словом-відгадкою, щоб у кожному воно мало інше значення.

Проведи дослідження!

1. Прочитай слово-відгадку. Чи зрозуміло, про яку **голку** йдеться?
2. Прочитай записані речення. Чи зрозуміло, про яку **голку** йдеться в кожному з них?
3. Зроби висновок, що потрібно зробити, щоб значення слова було зрозумілим. Перевір себе за правилом.

Існують слова, які мають **кілька значень**. Про значення цих слів можна дізнатися зі змісту речення або тексту.

3. Прочитай повідомлення Родзинки. Визнач за словником, у якому значенні вжито виділене слово.

На Закарпатті неподалік міста Хуст є незвичайна долина. Коли настає **місяць** травень, там зацвітає безліч білосніжних нарцисів.

СЛОВНИК

МІСЯЦЬ — 1. Небесне світило.
2. Проміжки часу (від 28 до 31 днів), на які поділяють рік у сучасному календарі.

4. Склади і запиши речення зі словом **місяць** в іншому значенні, ніж у тексті про долину.

5. Прочитай легенду, яка зацікавила Читалочку. Поясни, чому Нарцис перетворився на квітку.

Нарцис був сином річкових божеств. Якось на полюванні він нахилився до джерела, щоб напиться, і побачив у воді своє обличчя. Власна врода так вразила юнака, що він не зміг відійти від потічка й навіки застиг над ним. Так і став квіткою...

За Зіркою Мензатюк

6. Спиши подані речення. Підкресли слово, вжите в різних значеннях. Вибери з довідки пояснення цих значень. Випиши з легенди речення, у якому це слово має **третє** значення.

1. Став коло джерела. 2. Став пити воду із джерела.

Довідка: 1) почав; 2) зупинився; 3) перетворився.

7. Прочитай слова. Поясни, які з них мають кілька значень. Склади і запиши текст із цими словами (3–4 речення).

Забивати, ворота, м'яч.

8. Прочитай речення. Які недоречності ти помітив/помітила? Запиши речення, виправивши помилку. Добери **антоніми** до виділених слів і запиши утворені пари.

1. Артемко **гострим** носом врізався у **великі** хвилі.

2. Корабель засьорбав носом і **розплакався**.

СПОСТЕРІГАЮ ЗА СЛОВАМИ, ЯКІ ЗВУЧАТЬ ОДНАКОВО, АЛЕ МАЮТЬ РІЗНІ ЗНАЧЕННЯ

1. Відгадай загадку Гаджика. Поясни, скільки значень має слово-відгадка.

Зрізаю я траву, колосся.

В дівчат я сплетена з волосся.

А ще я суші довга стрічка,
що забігає в море, річку.

2. Вибери з довідки слова-ознаки до кожного значення слова-відгадки і запиши.

1. У дівчини коса (*яка?*) ..., ... 2. У морі коса (*яка?*) ..., ... 3. У косаря коса (*яка?*) ..., ...

Довідка: *заплетена, металева, морська, русява, піщана, гостра.*

3. Спиши вірш. Поясни значення виділених слів. Постав до них питання. Підкресли ті слова, які відповідають на питання **що?**.

По дорозі їхав **віз**.
Він із лісу дрова **віз**.
А на греблі через **став**

заскрипів наш **віз** і **став**.
Я до хати дрова **ніс**,
і замерз у мене **ніс**.

Анатолій Качан

4. Прочитай повідомлення Родзинки. Поясни значення виділеного слова. Розкажи, що нового ти дізнався/дізналася із цього тексту.

У Карпатах близько тридцяти тисяч річок і потоків. Найбільші серед них — Дністёр і Тіса.

Ріки Карпат мають гірський характер. Вони спускаються по схилах гір, тому їх течія швидка й бурхлива.

5. Прочитай вірш. Поясни, чи однакове значення мають пари виділених слів. Знайди у вірші синонім до слова **хвалько́**.

Навесні малий **потік**
 стрімголов униз **потік**.
 Ось пройду, — шумить, —
 між гір я, —
 затоплю усе міжгір'я.
 Через поле і долину
 до людських осель **долину!**..
 Але тут усе розтало,
 і зухва́льця вмить не стало.

Василь Плахотников

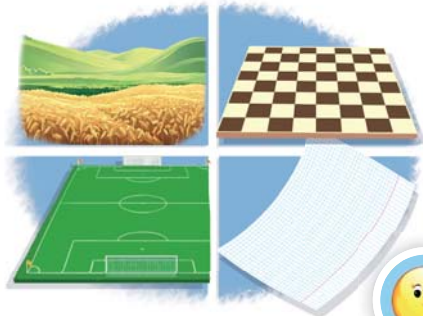
6. Що ти знаєш про річки та потоки Карпат? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Відгадай загадку Читалочки. Поясни, скільки значень має слово-відгадка. Склади зі словом-відгадкою **чотири** речення, щоб у кожному воно мало інше значення, і запиши.

Буває шахматне, у клітку,
 і те, що колоситься влітку.
 На стадіоні ще буває,
 і зошит також його має.

Валентина Бутрім

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖУЮ БУДОВУ СЛОВА

ВИЗНАЧАЮ КОРИНЬ СЛОВА

1. Спиши слова. Знайди в них спільну частину і виділи її дужкою за зразком.

Зразок: читати, читанка, читач.

мандрувати

мандрівка

мандрівники

Проведи дослідження!

1. Поясни, від якого слова утворилися слова **мандрівка** і **мандрівники**.
2. Чи можна ці слова назвати «родичами» або **спорідненими** словами? Поясни чому.
3. Прочитай виділену в цих словах спільну частину.
4. Прочитай правило і запам'ятай, як називається спільна частина споріднених слів.

Спільна частина споріднених слів називається **коренем**. Наприклад: дуб, дубок, дубовий.

Споріднені слова ще називають **спільнокореновими**.

2. Випиши з вірша споріднені слова. Познач у них дужкою корінь.

З коріння розростається
малина лісова.

Від кореня зростають
новісінькі слова:

сад, садити, садівник,
ліс, лісочок і лісник,

будувати й будівник,

квітка, квіточка, квітник...

Надія Кур'ян

3. Прочитай повідомлення Гаджика. Поясни, як розумієш значення слова **перевал**. Перевір себе за словником.

Ми вийшли на Яблуницький перевал. Він розташований біля села Яблуниця та з'єднує Закарпаття й Івано-Франківщину. На перевалі відкривається **красивий** краєвид на гору Гов'ячу.

Однак не тільки своїми краєвидами відомий Яблуницький перевал. Увесь рік тут **працює** сувенірний ринок, де можна купити **гуцульські** сувеніри, вовняні шкарпетки, вишиванки.

СЛОВНИК

ПЕРЕВА́Л — найнижче і найдоступніше для переходу місце в гірському хребті.

4. Візьми інтерв'ю в однокласників за поданими запитаннями.

1. Куди вийшли друзі?
2. Чому перевал має таку назву?
3. З якої області йшли друзі?
4. У яку область прямують?
5. Що побачили друзі на перевалі?

5. Випиши в колонку слова, виділені в тексті про перевал. Добери до кожного спільнокореневі й запиши в другу колонку. Познач у них дужкою корінь.

6. Що цікавого ти дізнався/дізналася про Яблуницький перевал? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Знайди серед поданих слів спільнокореневі. Запиши їх групами. Познач у них дужкою корінь.

Малювати, книжка, небо, дерев'яний, книжковий, небесний, намальований, дерево, малюнок, книжечка, дерев'яніти, небеса.

РОЗПІЗНАЮ СПІЛЬНОКОРЕНЕВІ СЛОВА

1. Прочитай текст. Знайди в ньому **споріднені** слова до виділеного слова й випиши їх. Доповни цей ряд іншими спільнокореновими словами. Познач у них корінь.

На березі річки Прут розташоване місто Яремче. Його окрасою є повноводний водоспад Пробій. У самому центрі міста **води** річки Прут з величезною силою падають униз із восьмиметрової висоти.

2. Прочитай рекламний щит. Яку інформацію про місто Яремче можна дізнатися з нього? Яка інформація тебе найбільше зацікавила?

ПРОВЕДІТЬ СВІЙ ВІДПОЧИНОК
у
ЯРЕМЧЕ

Тут ви зможете:

- відправитися в похід у гори;
- здійснити сплав гірською річкою;
- проїхатися верхом на конях;
- порибалити на форель;
- скуштувати смачні страви гуцульської кухні;
- придбати гарні сувеніри на згадку;
- покататися на гірських велосипедах і квадроциклах.

3. Добери до слова **порибалити** спільнокореневі слова й запиши. Познач у них дужкою корінь.

4. Розглянь малюнки. Розкажи, як відпочивали друзі в місті Яремче. Склади і запиши **два** речення за цими малюнками. Підкресли слова, у яких звуків **менше**, ніж букв.

5. Чи захотілось тобі побувати у місті Яремче? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Прочитай ряди слів. Спиши ряд, у якому подано спільнокореневі слова. Доповни цей ряд іншими спільнокореневими словами. Познач у записаних словах корінь.

1. Квітка, троянда.
2. Квітник, клумба.
3. Квітник, квітка.

7. Перевір, чи всі слова в кожному ряду спільнокореневі. Спиши ряди слів, вилучивши «зайві».

1. Дуб, дерево, деревце, дерев'яний.
2. Весна, весняний, веснянка, веселий.

8. Спиши вірш. Підкресли спільнокореневі слова і познач у них корінь. Визнач, яке із цих слів має м'який приголосний звук. Побудуй звукову схему цього слова.

Стежка в поле лине й нас туди веде.
 Ти, моя стежино, не губись ніде.
 Стежечко, стежинко, рідне стеження.
 Скільки тут ступало босих ноженят!

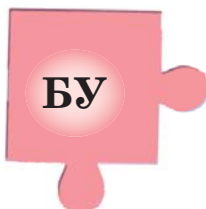
Микола Томенко

СПОСТЕРІГАЮ ЗА ЧЕРГУВАННЯМ ГОЛОСНИХ У КОРЕНЯХ СЛІВ

1. Склади слово з поданих пазлів і запиши. Чи знаєш ти, що воно називає?

2. Прочитай речення. Поясни, що нового ти дізнався/дізналася про значення слова **Буковель**. Разом з однокласниками/однокласницями дайте відповіді на запитання Щебетунчика.

Біля підніжжя гори Буковель розкинувся гірський курорт «Буковель».

1. Яке слово в цьому реченні багатозначне?
2. Які слова в цьому реченні спільнокореневі?

3. Випиши спільнокореневі слова з речення про Буковель. Познач у них корінь.

Проведи дослідження!

1. Прочитай корені у вписаних словах.
2. Підкресли букви, якими вони відрізняються.
3. Що відбулося з голосними звуками в однакових коренях?
4. Прочитай і запам'ятай правило про чергування звуків у коренях слів.

Зміна звука в корені слова називається **чергуванням** звуків. Значення кореня від цього не змінюється.

Наприклад: ніс — носа — носовий.

4. Зміні слова так, щоб вони називали **один** предмет. Запиши утворені пари слів. Познач у них корінь. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються в корені.

ножі — ...

ведмеді — ...

коні — ...

лебеді — ...

двори — ...

речі — ...

5. Спиши речення, розкривши дужки. Познач корінь у змінених словах. Підкресли в коренях букви, які позначають звуки, що чергуються.

1. Туристи готувались до (похід).

2. Ми спакували в рюкзаки всі свої (річ).

3. Біля вогнища до (ніч) лунали пісні.

6. Прочитай повідомлення Родзинки. Придумай йому заголовок. Що нового ти з нього дізнався/дізналася?

Буковель — найпопулярніший гірськолижний курорт у Карпатах. Узимку сюди звідусіль приїздять любителі лижного спорту.

Улітку Буковель приваблює найбільшим в Україні штучним озером із пляжем. Тут можна купатися, засмагати, кататися на водних лижах, катамаранах, гідроциклах.

7. У яку пору року тобі хотілося б побувати на Буковелі? Поясни чому. Напиши про це текст (3–4 речення).

8. Утвори спільнокореневі слова за зразком і запиши. Познач корінь у кожному слові. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються в корені. Склади й запиши речення зі словом, у якому всі приголосні звуки **м'які**.

Зразок: стіл — столик.

кіт — ...

бджола — ...

кінь — ...

гора — ...

ніс — ...

нора — ...

СПОСТЕРІГАЮ ЗА ЧЕРГУВАННЯМ ПРИГОЛОСНИХ У КОРЕНЯХ СЛІВ

1. Допоможи Гаджикові визначити корінь у поданих словах. Спиши їх і познач корінь.

нога — нозі — ніжка

рука — руці — ручка

вухо — у вусі — вушко

Проведи дослідження!

1. Підкресли в коренях записаних слів букви, які позначають звуки, що чергуються.
2. Прочитай і запам'ятай, які приголосні звуки чергуються в коренях слів.

[г] → [з] → [ж]

[к] → [ц] → [ч]

[х] → [с] → [ш]

2. Добери до поданих слів спільнокореневі, щоб відбулося чергування приголосних у корені. Запиши утворені пари слів. Познач у них корінь. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються.

дорога

птах

око

3. Разом з однокласниками/однокласницями розгляньте світліну. Поміркуйте, що це може бути.

4. Зіставте свої міркування з текстом. З'ясуйте, чи мали ви рацію. Поясніть значення слова **писанка**.

Місто Коломія славиться відомим на весь світ музеєм писанок. Будівля музею має форму величезного великоднього яйця заввишки 14 метрів. У музеї можна побачити унікальні давні писанки не тільки з різних куточків України, а й з Америки, Канади, Чехії, Франції, Індії, Китаю, Єгипту та інших країн.

5. Випиши з тексту про музей виділені слова. Добери до них спільнокореневі, щоб у корені відбулося чергування приголосних звуків. Підкресли букви, які позначають ці звуки.

6. Разом з однокласниками/однокласницями пригадайте, до якого свята виготовляють писанки. Що з ними роблять? Чи доводилося тобі виготовляти писанки? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Спиши прислів'я, розкривши дужки. Познач корінь у змінених словах. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються в корені.

1. Справжній (друзі) пізнається в біді.
2. І (собака) своєї хати хочеться.
3. У (дорога) і голка важка.
4. Краще синиця в (рука), ніж журавель у небі.

РОЗРІЗНЯЮ КОРЕНІ З ОДНАКОВИМ ЗВУЧАННЯМ, АЛЕ РІЗНИМ ЗНАЧЕННЯМ

1. Допоможи Гаджикові розібратися, чи спільнокореневі подані слова. Запиши їх і познач корінь.

малий

маляр

Проведи дослідження!

1. Порівняй корені записаних слів. Чи однакові вони за звучанням?
2. Поясни значення кожного слова. Чи є в них щось спільне?
3. Поміркуй, чи можна ці слова назвати спільнокореневими. Перевір себе за правилом на наступній сторінці.

Слова, у яких корені звучать однаково, але мають різні значення, — **не є спільнокореневими**.

Наприклад: вода, водій.

2. Допоможи Родзинці знайти серед спільнокореневих слів «зайві». Спиши ряди слів, вилучивши «зайві». Познач корінь.

Річка, річ, річечка, річковий.

Сирий, сирок, сирник, сирний.

Мило, мильниця, милий, мильний.

3. Разом з однокласниками відгадайте загадку Читалочки.

Ми прибули в місто, яке носить ім'я автора казки про фарбованого Лиса. Відгадай назву цього міста.

4. Прочитай текст, щоб з'ясувати, чи правильно ви відгадали загадку. Зверни увагу, як треба писати назву міста. Обчисли й запиши, скільки років воно існує.

Місто **Івано-Франківськ** назване на честь Івана Франка. Таку назву воно одержало майже сімдесят років тому. До того триста років місто називалось Станіславів.

5. Візьми інтерв'ю в однокласників/однокласниць за запитаннями Щебетунчика.

1. Чи пам'ятаєш, де народився Іван Франко?

2. Які твори для дітей написав?

3. Які твори Івана Франка ти читав/читала?

6. Спиши текст. Познач корінь у **першому** й **останньому** словах тексту. Поясни, чи споріднені вони. До **останнього** слова добери спільнокореневі й запиши.

Місто Івано-Франківськ має чудове озеро. Посеред нього — мальовничий острів. До острова веде пішохідний місток.

7. Розглянь світлину із зображенням міського озера. Напиши про нього текст (3–4 речення).

8. Прочитай вірш Ганни Чубач. Випиши виділені слова. Познач корінь. Чи всі вони спільнокореневі?

Літом ластівка **літає**,
ластів'ят малих навчає:
— Не лінуйтеся, ластів'ята,
вчіться **літечком** літати.
Бо як **літо** відлітує,
ми за море помандруєм.

9. Знайди серед поданих слів споріднені й запиши групи. Познач у них корінь. Яке слово потрапило в обидві групи? Поясни чому. Склади й запиши **два** речення із цим словом, щоб у кожному воно мало інше значення.

Носив, носик, підносив, ніс, приніс, носатий.

ВИЗНАЧАЮ ЗАКІНЧЕННЯ В СЛОВАХ

1. Прочитай примовку. Випиши виділені слова.

Мишка в нірку, в золоту комірку.
А ледащо котик **мишки** не впіймає,
бо проворну **мишку** не наздожене.

Проведи дослідження!

1. Порівняй вписані слова. Поясни, що в них змінилося.
2. Обведи змінну частину рамочкою.
3. Запам'ятай, ця частина слова називається **закінченням**. Прочитай правило про закінчення.

Закінчення — це **змінна** частина слова.
Щоб знайти закінчення, треба змінити слово.
Закінчення позначають рамочкою.
Наприклад: сел**о**, сел**а**.

- 2. Прочитай текст. Випиши виділені слова. Познач у них закінчення.

Друзі прибули в **місто** Чернівці. У **місті** вони побачили багато старовинних будинків. Вулиці і площі **міста** прикрашає безліч яскравих троянд. Гуляти **містом** було дуже приємно.

- 3. Прочитай текст. Випиши виділені сполучення слів. Познач закінчення в кожному слові.

Улюбленим місцем гостей та мешканців і мешканок Чернівців є **Театральна площа**. На площі розташований Чернівецький театр. Із Театральної площі видніються два **цікаві будинки**. Вони схожі, як дві **краплі води**. За це їх називають близнятами.

- 4. Прочитай, що здивувало в Чернівцях Щебетунчика. Спиши виділену частину тексту, змінивши слова, що в дужках. Познач закінчення в цих словах.

Є в Чернівцях будинок, схожий на корабель. Існує легенда, що його побудував багатий торговець своєму братові.

Брат був моряком і дуже сумував за (море). Тому будинок спорудили подібно до (корабель). З високою (башта) у вигляді щогли. Відкритим (майданчик) на другому поверсі, схожим на (палуба).

- 5. Візьми інтерв'ю в однокласників і однокласниць за запитаннями Щебетунчика.

1. У якому місті побували друзі?
2. Що вони там побачили?
3. Яке враження справило місто Чернівці на друзів?

- 6. Яке місце у твоєму місті або селі тобі подобається найбільше? Напиши про це текст (3–4 речення).
- 7. Запиши сполучення слів, розкривши дужки. Познач закінчення у змінених словах. З **одним** сполученням слів склади й запиши речення.

подорожувати (країна)
жити в (країна)
любити (країна)
виїхати з (країна)

СПОСТЕРІГАЮ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ ЗАКІНЧЕНЬ У МОВЛЕННІ

- 1. Відгадай загадку Родзинки. Зроби висновок, яку роль виконують закінчення слів у реченні. Перевір свою думку за правилом.

У слові я — наприкінці,
як той мізинчик на руці.
А в реченні слова зв'яжу,
бо я там зв'язковим служу.

Закінчення служать для **зв'язку слів** у реченні.
За допомогою закінчень утворюються **різні форми**
того самого слова. Наприклад: озеро, озера, на озері.

- 2. Прочитай групи слів. Чи можна назвати їх реченнями? Поясни чому. Утвори речення з поданих груп слів і запиши. Познач закінчення у змінених словах.

1. До Чернівці приїжджає багато туристи.
2. Місто приваблює люди своєю краса.
3. У Чернівці багато вузьких вулиці.
4. На пішохідній вулиця різні крамниця з сувеніри.

3. Прочитай, що найбільше сподобалося Гаджикові в Чернівцях. Спиши останнє речення, вставивши пропущені закінчення в слова.

Гаджика вразила краса і велич Чернівецького університету. Зовні це суворі кам'яні стіни, стрункі вежі. На дахах черепиця з кольоровим орнаментом. Усередині споруди розкішні зали, оздоблені кольоровим мармур., китайським шовк., великими дзеркал., коштовним паркет..

4. Поєднай слово **парк** з поданими словами. Запиши утворені сполучення слів. За потреби використай службові слова.

зайшли

милувалися

відпочивали

Проведи дослідження!

1. Простеж, як змінилося слово **парк**.
2. Познач у ньому закінчення.
3. Яке закінчення має слово **парк** у першому сполученні слів? Порівняй свою думку з правилом.

Слова можуть мати нульове **закінчення**.

Наприклад: сад□, двір□, вінок□.

5. Прочитай текст. Випиши в колонку виділені слова. Утвори інші форми цих слів і запиши в другу колонку. Познач закінчення в кожному слові.

Поблизу Чернівецького університету розташований чудовий парк. У парку багато екзотичних **дерев**, є басейни і **фонтан**. Чернівчани люблять відпочивати тут у вільний **час**.

6. Чи хотілося б тобі побувати в Чернівцях? Що хотілося б побачити? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Спиши текст, змінивши слова, що в дужках. Познач закінчення у змінених словах.

У Чернівцях багато великих і малих (площі). На головній (площа) розташована ратуша. Це будинок, у якому колись була міська влада. Опівдні на вершину ратуші піднімається трубач у гуцульському (одяг). Він виконує гімн Чернівецького (край).

ВИЗНАЧАЮ ОСНОВУ СЛОВА

1. Прочитай текст. Випиши виділені слова. Познач у них закінчення.

Життя людини повинне починатися з мрії. Мрія допомагає **людині** переборювати труднощі, добиватися своїх цілей. **Людина** загартовується на шляху до здійснення мрії.

Леонід Каденюк

2. Прочитай і запам'ятай, як називається частина слова без закінчення.

Частина слова без закінчення називається **ОСНОВОЮ**.
Основу слова позначають так: рослини.

3. Познач основу в словах, виписаних із завдання 1.

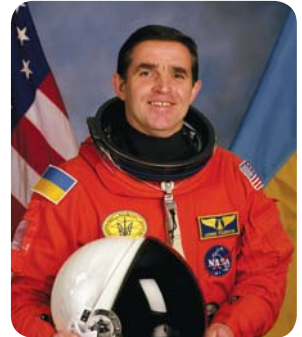
4. Разом з однокласниками й однокласницями дайте відповіді на запитання Щебетунчика.

1. Хто автор тексту про мрію?
2. Чи знаєте ви, хто такий Леонід Каденюк?
3. Чи відомо вам, де народився цей чоловік?

5. Прочитай текст, щоб переконатися, чи правильно ви думали.

Леонід Каденюк народився в селі Клішківці Чернівецької області. З дитинства він хотів стати космонавтом. Для досягнення своєї мрії Леонід Каденюк наполегливо працював. І мрія здійснилася. Леонід Каденюк став першим українським космонавтом.

6. Випиши з тексту виділені слова. Познач у них закінчення й основу. Чи є серед них слова з однаковою основою або однаковим закінченням?

7. Разом з однокласниками/однокласницями пригадайте, яких ще космонавтів ви знаєте.

8. Спиши слова. Познач у них основу. Поясни, як ти будеш її визначати.

Ракета, команда, робота.

Космос, космосу, космосом.

9. Яка в тебе є мрія? Що ти робиш, щоб її здійснити? Напиши про це текст (3–4 речення).

10. Спиши текст. Познач закінчення й основу у виділених словах.

Чернівецьку область називають Буковіною. Ця назва походить з давніх часів. Колись цей чудовий край був покритий буковими лісами. Слово Буковина означає земля буків.

РОЗРІЗНЯЮ СПІЛЬНОКОРЕНЕВІ СЛОВА І РІЗНІ ФОРМИ ОДНОГО СЛОВА

1. Прочитай текст. Поясни, як розумієш значення виділених слів.

Наші **предки** будували **зámки**, щоб боронити рідну землю. На горі вони ставили міцні будівлі, оточували їх високим кам'яним **му́ром**. На мурах були **сторожові вéжі**. У мурах були **бійниці**, через які люди відбивали напад чужинців.

Добре відомі зámки у Луцьку, Хотині, Кам'янці-Подільському, Острозі... У зámках, які збереглися, тепер музеї. Зámки треба берегти. Це наша історія.

За Дмитром Чередниченком

2. Спиши подані слова. Познач у них закінчення.

Зámки, зámків, зámками, у зámках.

Проведи дослідження!

1. Що змінилось у цих словах — значення чи форма?
2. Поясни, що означає змінити форму слова. Перевір свою думку за правилом.

Змінити **форму** слова — означає змінити його **закінчення**.

3. Зміни форму поданих слів і запиши за зразком. Познач закінчення.

Зразок: *дорога***a** — *дорога***и**.

Вежа, бійниця, мур.

4. Спиши слова. Познач у них корінь. Що спільного в цих словах? Як називаються такі слова?

Земля, земляний, земляки.

5. Разом з однокласниками/однокласницями змініть форму поданих слів і доберіть до них спільнокореневі слова. Запишіть їх за зразком.

Зразок: *хата — хату — хатній.*

оборона — ...

ворог — ...

перемога — ...

6. Прочитай повідомлення Гаджика. Поясни, як розумієш виділені сполучення слів. Придумай заголовок до тексту.

На неприступному березі річки Дністёр височіє Хотінський замок. Він має дуже давню історію. Близько тисячі років тому на цьому місці Київський князь Володимир збудував **дерев'яну фортецю**. Потім князь Данило Галицький вирішив збудувати **кам'яний замок**. Пізніше споруда багато разів добудовувалась.

7. Напиши розповідь про Хотінський замок за поданими запитаннями.

1. Де розташований Хотинський замок?
2. З чого він був збудований спочатку?
3. Хто зробив його кам'яним?
4. Чи хотілося б тобі побувати в замку? Чому?

8. Спиши речення. Підкресли спільнокореневі слова. Встав різні форми слова **Хотін** у подані сполучення слів і запиши. Познач закінчення.

Хотинський замок розташований у місті Хотин.

Відвідали ..., побували в ..., повернулися з ... .

ВИЗНАЧАЮ ПРЕФІКС У СЛОВАХ

1. Випиши групи споріднених слів. Познач у них корінь.

Перехід, зліз, похід, виліз, вхід, проліз.

Проведи дослідження!

1. Прочитай у словах ту частину, яка стоїть перед коренем.
2. Познач цю частину слова значком: розмова.
3. Запам'ятай, ця частина слова називається **префіксом**. Прочитай правило про префікс.

Частина слова, що стоїть **перед коренем**, називається **префіксом**.

Префікс позначаємо так: прикраса, безмежний.

2. Познач префікс у словах, виписаних із завдання 1.

3. Спиши текст. Підкресли споріднені слова. Познач у них префікси.

Друзі виїхали з Хотина і поїхали до Кам'янця-Подільського. Приїхали в Кам'янецьку фортецю. Щоб потрапити до неї, довелось переїхати через Замковий міст.

4. Прочитай повідомлення Щебетунчика. Випиши виділені слова. Познач у них корінь і префікс.

До складу Кам'янецької фортеці **входить** одина́дцять башт. Кожна з них має свою назву й історію.

Найвища башта названа Папською. Тому що була **збудована** на кошти, **виділені** Папою Римським.

У Чорній башті є **видовбана** у скелі криниця глибиною 40 метрів. Досі тут збереглося

величезне дерев'яне колесо з пристроєм для підняття води на **поверхню**.

5. Виконай одне із завдань Читалочки.

1. Знайди в тексті про фортецю синоніми до слів **вежа, колодязь**. Випиши їх і познач корінь.

2. Випиши з тексту про фортецю різні форми слова **башта**. Познач у них закінчення.

6. Напиши розповідь про Кам'янецьку фортецю за запитаннями Родзинки.

1. Скільки башт має Кам'янецька фортеця?

2. Яка з них найвища?

3. У якій башті є криниця? Яка її глибина?

4. Чи хотілося б тобі побувати у фортеці?

7. Разом з однокласником або однокласницею прочитайте легенду. Позмагайтесь, хто швидше випише з неї **шість** слів із префіксами. Позначте префікси у вписаних словах.

Турецький султан перемиг Хотин і готувався «накласти лапу» на Кам'янецький замок. Неприступність замку чи то налякала володаря, чи заворожила, та не міг він відвести погляду від фортеці.

— Хто звів такий дивовижний замок? — запитав султан.

— Сам Аллах приклав сюди свою руку, — відповів слуга.

— Тоді самому Аллахові і завойовувати це місто, — сказав султан і повернув свої війська.

8. Запиши, що означає кожний вислів. Познач префікс у виділених словах.

Накласти лапу — означає ... .

Прикласти руку — значить ... .

УТВОРЮЮ СЛОВА ЗА ДОПОМОГОЮ ПРЕФІКСІВ

- 1. Утвори за допомогою префіксів якомога більше слів від слова **казати**. Запиши їх і познач префікси.
- 2. Гаджик вважає, що префікс є **словотворчою** частиною слова. Чи погоджуєшся ти з ним? Поясни чому.
- 3. Позмагайся з однокласниками й однокласницями, хто більше утворить слів із префіксом **пере-**. Запишіть утворені слова. Позначте префікси.
- 4. Прочитай рекламний щит. Про що ти з нього дізнався/дізналася?

20-22 вересня

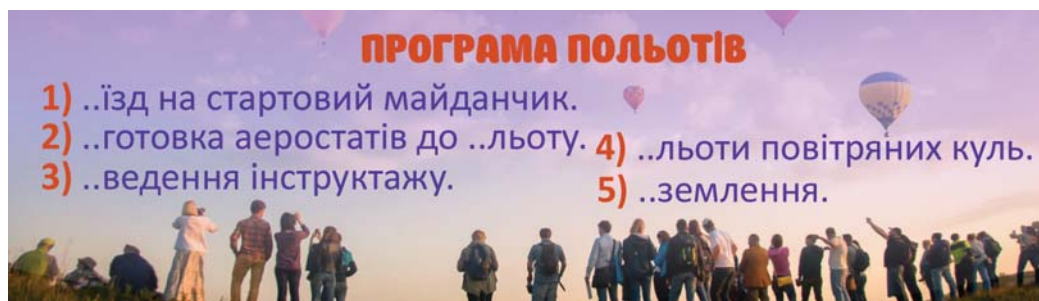
ФЕСТИВАЛЬ ПОВІТРЯНИХ КУЛЬ

у Кам'янці-Подільському

ТУТ ВИ ЗМОЖЕТЕ:

- здійснити свою мрію;
- зустріти світанок на висоті пташиного польоту;
- насолодитися заходом сонця в небі.

- 5. Допоможи Щебетунчикові відновити програму польотів на повітряних кулях. Запиши її, вставляючи пропущені префікси в слова.

ПРОГРАМА ПОЛЬОТІВ

- 1) ..їзд на стартовий майданчик.
- 2) ..готовка аеростатів до ..льоту.
- 3) ..ведення інструктажу.
- 4) ..льоти повітряних куль.
- 5) ..землення.

6. Прочитай про враження друзів від польоту, утворивши від слів, що в дужках, слова з префіксами. Запиши утворений текст.

На повітряній кулі ми повільно (летіли) в небо. (Верх) (бачили) неймовірно красивий краєвид. Він (дивував) нас і (чарував).

7. Чи хотілося б тобі побувати на фестивалі повітряних куль? Поясни чому. Напиши про це текст (3–4 речення).

8. Утвори за допомогою префіксів антоніми до поданих слів. Познач префікси. З **однією** парою слів утвори й запиши **два** речення.

Зразок: схід — зхід.

зайти — ...

виїхати — ...

відкрити — ...

прилітати — ...

РОЗРІЗНЯЮ ПРЕФІКСИ І СЛУЖБОВІ СЛОВА

1. Запиши сполучення слів.

зайти за другом
погуляти по парку
допливти до берега

Проведи дослідження!

1. Підкресли службові слова в записаних сполученнях слів.
2. Познач префікс у виділених словах.
3. Поясни, як пишемо службові слова з іншими словами — разом чи окремо.
4. Як пишемо префікси? Перевір свої думки за правилом на наступній сторінці.

Префікс — це частина слова. Його пишемо **разом** зі словом.

Службові слова пишемо **окремо** від інших слів.

2. Спиши повідомлення Читалочки. Підкресли службові слова. Знайди слова з префіксами й познач їх.

У Кам'янці-Подільському побудований найвищий міст в Україні — «Стрімка лань». З мосту безстрашні сміливці стрибають на канатах униз.

3. Гаджик хоче навчити тебе розрізняти префікси і службові слова. Прочитай його пораду.

Між **службовим** і наступним словом **можна вставити** ще одне слово. Наприклад: *за дерево* — за **високе** *дерево*; *без хліба* — без **чорного** *хліба*.

4. Скористайся порадою Гаджика і запиши сполучення слів без дужок.

(за) писати (на) дощі

(в) ходити (в) будинок

(до) нести (до) дверей

(за) ховатись (за) штору

5. Спиши повідомлення Родзинки, розкриваючи дужки.

(У) місті Кам'янці-Подільському (від) крилася (най) перша (в) Європі кав'ярня. Містяни охоче (від) відували її. Вони (із) задоволенням смакували новий напій.

6. Напиши текст (3–4 речення) про свій улюблений напій.

7. Спиши текст, розкривши дужки. Підкресли службові слова й познач префікси.

Андрійко (за) біг (за) товаришем. Друзі швидко (по) бігли (по) вулиці. (До) бігли (до) річки. Обидва (в) скочили (в) човен і (від) пливли (від) берега.

СПОСТЕРІГАЮ ЗА НАПИСАННЯМ СЛІВ ІЗ ПРЕФІКСАМИ РОЗ-, БЕЗ-

1. Спиши подані слова. Познач у них префікси.
Безмежний, бездомний, безкрилий.
Розмовляти, розкривати, розпитати.

Проведи дослідження!

1. Підкресли букву, яка стоїть у кінці кожного префікса.
2. Який висновок ти можеш зробити? Перевір свою думку за правилом.

У префіксах **роз-**, **без-** завжди пишемо **букву з**.
Наприклад: ро**з**будити, бе**з**печний.

2. Утвори слова з префіксами **роз-** або **без-** від поданих слів і запиши. Познач префікси.

Хмара, шум, кидати, сипати, серце, мова, фарба.

3. Добери до поданих слів спільнокореневі з префіксом **роз-** або **без-** за зразком. Познач у них префікс. Що цікавого є в утворених словах?

Зразок: *зуби — беззубий.*

Звучний, змістовний, земельний, законний, озброїти, взутись, захист.

4. Склади й запиши речення з **двома** словами, утвореними в попередньому завданні.

5. Разом із сусідом/сусідкою по парті виконайте завдання Щебетунчика.

1. Знайдіть на карті України місто Кам'янець-Подільський.
2. Визначте, у якій області воно розташоване.
3. На честь кого названий обласний центр?

6. Прочитай повідомлення Читалочки. Випиши виділені слова. Утвори від них спільнокореневі за допомогою префіксів і запиши. Познач префікси.

Місто Хмельницький **носить** ім'я гетьмана Богдана Хмельницького. Хоч сам гетьман у місті ніколи не був. У Хмельницькому **збудували** аж п'ять пам'ятників гетьманові.

7. Спиши текст, замінивши виділені слова синонімами з довідки. Познач префікси у вставлених словах.

Настав зимовий ранок. На **чистому** небі з'явилося яскраве сонячне коло. Його промені ковзнули по **великих** засніжених просторах.

Раптом зірвався **жорстокий** вітер. Він **хитав** віти дерев, **руйнував** снігові замети. Це був справжній бешкетник.

Довідка: *безхмарному, розпочався, безжальний, безмежних, розгойдував, розбишака, розбурхував.*

8. Напиши текст (3–4 речення) про те, який ранок був сьогодні у твоєму місті чи селі.

9. Відгадай і запиши загадку Родзинки. Встав пропущені префікси. Побудуй звукову схему слова-відгадки.

Він ..зубий, а кусає,
він ..рукий, а хапає,
ще й причепиться міцненько
до штанців і до сукенки.

Леся Вознюк

ДОСЛІДЖУЮ НАПИСАННЯ СЛІВ ІЗ ПРЕФІКСАМИ З-, С-

1. Спиши слова. Познач у них префікси.

скинути	зробити
спитати	змиритися
стиснути	здати
сфотографувати	збити
сховати	зварити

Проведи дослідження!

1. Підкресли букви, які стоять після префіксів.
2. Зроби висновок, перед якими буквами пишемо префікс **с-**. Перевір себе за правилом.

Префікс с- пишемо перед буквами **к, п, т, ф, х**.

Наприклад: сказав, списав.

2. Прочитай текст. Поясни, від якого слова утворилося слово **грудень**.

(З,С)пливають останні осінні дні. Їм на зміну приходить перший зимовий місяць — грудень.

Морози (з,с)ковують річки. (З,С)мерзається в грудки (з,с)мочена осінніми дощами земля.

3. Спиши текст про грудень. Вибери з дужок потрібний префікс. Побудуй звукову схему слова **грудень**.

4. Родзинка збрала слова з особливим префіксом. Прочитай їх. Поясни, чим особливий префікс у цих словах.

Зігріти, зіставити, зібрати, зігнати.

5. Спробуй вимовити слова з попередньої вправи без букви **і** в префіксах. Як думаєш, для чого до префікса додали букву **і**? Перевір себе за правилом.

Префікс зі- вживають замість **префікса з-** для полегшення вимови слів.

6. Запиши речення, додавши в слова пропущені префікси. Познач їх.
1. У цьому році ми ..брали хороший урожай яблук.
  2. Вітер ..гнув молоду берізку аж до землі.
  3. ..рвані квіти швидко ..в'януть.

7. Прочитай заголовок тексту. Як думаєш, про що йтиметься в цьому тексті? Які грудневі свята ти знаєш? Прочитай, про які свята розповідається в тексті.

СВЯТКОВИЙ КАЛЕНДАР ГРУДНЯ

6 грудня відзначаємо День Збройних сил України. **(З,С)формовані колони солдатів і техніки** демонструють на параді силу і міць нашої армії. Вона нам потрібна, щоб ніхто не посмів **(з,с)кривдити нашу землю**. У цей день ми **(з,с)гадуємо загиблих захисників і захисниць**. **(З,С)хиляємо голови** перед ними.

19 грудня дехто **(з,с)тішиться подарункові** під подушкою від Святого Миколая.

(З,С)писок грудневих свят продовжує день народження кросворда. Його відзначають 21 грудня.

8. Випиши з тексту про свята виділені сполучення слів, вибравши з дужок потрібну букву.

9. Напиши текст (3–4 речення) про груднєве свято, яке тобі найбільше подобається.

10. Спиши речення, розкривши дужки. Підкресли слова з префіксами.

1. З горобини (з,с)летіли (з,с)полохані снігурі.
2. Потужні машини (з,с)грібають сніг з вулиць.
3. Під (з,с)хиленими гілками ялини була (з,с)хованка зайця.
4. Весела дівтора (з,с)пускається з гірки на санчатах.

СПОСТЕРІГАЮ ЗА ВЖИВАННЯМ АПОСТРОФА ПІСЛЯ ПРЕФІКСІВ

1. Спиши пари слів. Познач у них префікси. Підкресли слова з апострофом.

з'явилися — виявилися   роз'єднали — розвідали
під'їхали — заїхали   з'юрбилися — злетіли

Проведи дослідження!

1. Поясни, що спільного в написанні мають підкреслені слова.
2. Доповни правило про вживання апострофа після префіксів.

Апостроф ставимо після префіксів, які закінчуються на **твердий** приголосний звук, перед **буквами**

2. Позмагайся з однокласниками й однокласницями — хто більше придумає слів із префіксом **з-**. Запишіть їх у дві колонки.

З АПОСТРОФОМ

БЕЗ АПОСТРОФА

3. Прочитай слова з апострофом. Випиши ті, у яких апостроф стоїть **після** префікса. Познач у них префікс.

М'яч, під'їзд, об'єднати, пір'я, м'який, рум'яний, п'ять, без'язикий, роз'яснити, прив'язати, з'їсти.

4. Спиши вірш Анатолія Камінчука, розкривши дужки.

Їхали ми, їхали,
до річки (під)їхали,
кладку (пере)їхали,
в леваду (за)їхали,
на гору (ви)їхали,
з гори (з)їхали,
стіжок сіна (об)їхали,
на бадилінку (на)їхали...

5. Разом з однокласниками/однокласницями прочитайте пари сполучень слів. Поясніть, про кого можна розповісти кожною парою.

1. З'юрбилися біля ялинки; з'їжджають з гірки.

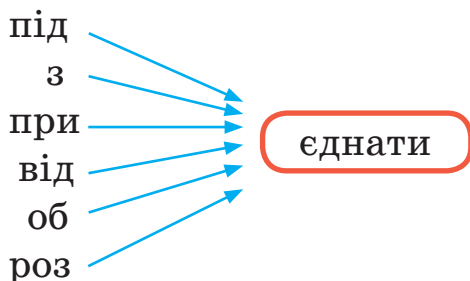
2. Об'їдають ягоди; злітаються до годівниць.

6. Напиши текст (3–4 речення) про те, кому зима приносить радість, а кому — кліпін. Скористайся сполученнями слів з попереднього завдання.

7. Утвори слова за схемою і запиши. З **трьома** словами склади й запиши речення.

ПРАВИЛЬНО ПЕРЕНОШУ СЛОВА З АПОСТРОФОМ ПІСЛЯ ПРЕФІКСІВ

1. Прочитай колонки слів. Пригадай правила переносу слів, поданих у кожній колонці.

си- джу	паль-то	бур'-ян	яли-на
гу- дзик	май-ка	хом'-як	ака-ція

2. Поясни, за яким із правил будеш переносити слова з апострофом **після** префікса. Перевір свою думку за правилом.

Слова з апострофом після префікса переносимо **по складах**. Апостроф залишається **з попереднім складом**. Наприклад: роз'-яснили, об'-єднали, з'-їли.

3. Спиши слова, поділяючи їх на склади для переносу. Склади й запиши речення зі словом, яке **не можна** переносити.

Об'єднати, з'їхати, роз'яснити, об'ява, з'їм, під'їзд.

4. Прочитай повідомлення Родзинки. Випиши слова з апострофом, поділяючи на склади для переносу. Познач у них префікс. Чи всі слова мають префікс?

У Тернопільській області дуже давно з'явилося кілька десятків гіпсових печер. Їх не об'їдеш за один день.

Заплутаний лабіринт Кришталевої печери охороняє кам'яний буйвіл. Коридори в печерах з'єднані вузькими проходами.

5. Напиши розповідь про гіпсові печери за поданими запитаннями.

1. У якій області є гіпсові печери?
2. У якій печері є лабіринт?
3. Хто його охороняє?
4. Чи хотілося б тобі відвідати ці печери?

6. Разом із сусідом/сусідкою по парті виконайте завдання Щебетунчика.

1. Знайдіть на карті України Тернопільську область.
2. З'ясуйте, як називається обласний центр.
3. Поміркуйте, як утворилося це слово.

7. Прочитай текст. Зроби висновок, чи правильно ви зрозуміли значення слова **Тернопіль**. Побудуй звукову схему цього слова.

Довго стояв пустир, зарослий терном, на місці знищеного ворогами поселення. Згодом тут знову оселилися люди й назвали своє місто Тернополем. Місто на полі, порослому терном, — Тернопіль.

З етимологічного словника

8. Спиши речення. Підкресли слова з апострофом. Випиши ті, у яких апостроф стоїть після префікса. Поділи їх на склади для переносу.

1. За ніч сова з'їдає до п'ятнадцяти гризунів.
2. Весною на деревах з'являються молоді листочки.
3. Пташка в клітці рветься, б'ється.
4. Після від'їзду мами ми з нетерпінням чекали її повернення.

ВИЗНАЧАЮ СУФІКС У СЛОВАХ

1. Запиши пари споріднених слів. Познач у них закінчення, основу і корінь.

риба — рибка

міст — місток

добрий — добренький

Проведи дослідження!

1. Обведи в записаних словах частину, яка стоїть між коренем і закінченням.
2. Поясни, як утворились слова другої колонки.
3. Перевір свою думку за правилом.

Частина основи слова, яка стоїть після кореня, називається **суфіксом**.

Суфікс позначають так: морський.

За допомогою суфіксів утворюються нові слова.

Наприклад: школа — шкільний, школярі.

2. Випиши групи споріднених слів. Познач у них закінчення, корінь і суфікс. Підкресли слова, у яких відбулося чергування приголосних у корені.

Вода, сніг, сніговий, водяний, сніжок, водичка, підводний, сніжинки.

3. Заміни подані сполучення слів одним словом. Познач в утворених словах суфікси.

Маленький ніс — ...; маленький м'яч — ...;
маленьке вухо — ...; маленьке дерево — ... .

4. Склади й запиши речення з **двома** словами, утвореними в попередньому завданні.

5. Прочитай вірш. Чи знайомий він тобі? Хто написав його? Що ти знаєш про цю людину?

Поблискують **черешеньки** в листі **зелененькім**.
Черешеньки ваблять очі **діточкам маленьким**:
дівчаточко й хлоп'яточко під **деревцем** скачуть,
простягають **рученята**, та мало не плачуть.

Леся Українка

6. Випиши з вірша виділені слова. Познач у них закінчення, корінь і суфікс.

7. Розглянь квиток. Він підкаже, де побували друзі.

8. Прочитай, про що дізналися друзі в музеї. Як думаєш, хто зображений на світлині?

Дитячі роки Лесі Українки пройшли в селі Колодязжному на Волині. Леся була дуже талановита дівчинка. Шестилітньою майстерно вишивала. У дев'ять років написала свій перший вірш. Захоплювалася музикою, грала на фортепіано. Знала сім мов.

9. Напиши текст про Леся Українку за запитаннями Гаджика.

1. Хто така Леся Українка?
2. Де пройшло її дитинство?
3. Якою була ця людина?
4. Як ти ставишся до її віршів?

10. Спиши речення. Познач суфікси у виділених словах.

І полився з хмари дощик на грибочки, на дубочки, на ялинку, на хатинку, на малесеньку дитинку, на волоссячко, на кошик, ллється дощик, дощик, дощик...

Наталія Забіла

УТВОРЮЮ СЛОВА ЗА ДОПОМОГОЮ СУФІКСІВ

1. Допоможи Родзинці утворити від поданих слів спільно-кореневі за допомогою суфіксів. Познач закінчення, корінь і суфікс.

Дуб, груша, береза, верба, слива, клен, ялина.

2. Запиши подані слова у дві колонки: до першої — з **пестливим** значенням, до другої — **зі зневажливим**. Познач суфікси.

Лісок, озерце, ставище, донечка, морозище, дівчисько.

3. Читалочка пропонує утворити й записати слова за поданою схемою. Чи всі утворені слова спільнокореневі? Поясни чому.

-ка	-ющий	-енька
-есеньке	біл-	-очка
-чення	-изна	

4. Щебетунчик пропонує утворити й записати назви професій від поданих іменників. Поясни, як утворилися нові слова. Познач словотворчі суфікси.

Дизайн, програма, лижі, хокей, банк, наука.

5. Гаджикові цікаво, яка професія тобі подобається. Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Прочитай текст і роздивись світлину. Пригадай, які замки і фортеці ти вже знаєш.

Луцький замок — найцінніша пам'ятка Волині. Він один із найстаріших в Україні.

Незабутнє враження викликають височенні вежі фортеці. За її стінами — єдиний в Україні музей дзвонів, виставка старовинної зброї.

Сьогодні тут проводять яскраві лицарські турніри.

7. Разом із сусідом/сусідкою по парті випишіть з тексту про замок слова, спільнокореневі зі словом **старій**. Поясніть, як вони утворились. Доповніть цей ряд іншими спорідненими словами. Позначте в них суфікси.

8. Разом із сусідом/сусідкою по парті виконайте завдання Щебетунчика.

1. Чи знаєте ви, яке місто є обласним центром Волинської області?
2. Знайдіть на карті України Волинську область.
3. З'ясуйте, як називається обласний центр.
4. Чи правильно ви думали?

9. Прочитай вірш Лесі Українки. Випиши виділені слова. Познач у них закінчення, корінь і суфікс. Добери й запиши ще кілька слів з таким самим суфіксом.

Місяць **янесенький**
 промінь **тихесенький**
 кинув до нас.
 Спи ж ти, **малесенький**,
 пізній бо час.

ВИЗНАЧАЮ БУДОВУ СЛОВА

1. Допоможи Щебетунчикові вибрати слова за поданою схемою. Випиши їх. Познач частини будови кожного слова.

Морозний, беззвучний, лісник, роздуми, підводний, снігурі, посадка.

2. Розбери за будовою подані слова. Скористайся підказкою Гаджика.

Сестричка, братик, друг, подружка.

Розібрати слово за **будовою** — означає позначити всі частини слова, які в ньому є: **закінчення, основу, корінь, префікс, суфікс.**

3. Утвори від поданих слів спільнокореневі за допомогою суфікса **-н-**. Запиши утворені пари слів. Що цікавого є в утворених словах? Розбери їх за будовою.

Зразок: бетон — бетон^ний.

День, осінь, сон, кінь, туман.

4. Прочитай вірш. Придумай заголовок. Випиши спільнокореневі слова. Розбери їх за будовою. Поясни, як утворилося кожне слово.

У веселому танку крутяться сніжинки.

Як снігурка у вінку молода ялинка.

На калині снігурі спочивати сіли.

Хуртовини снігові все сніжком покрили.

Валентина Бутрім

5. Прочитай, де побували друзі. Що нового ти дізнався/дізналася з цього тексту?

На Волині поблизу міста Шацьк розташовані Шацькі **озера**. Узимку вони покриваються міцним шаром льоду і перетворюються на **прекрасну ковзанку**. Тут можна покататися на ковзанах. Але значно цікавіше — на **буерах**. Це вітрильники на ковзанах.

6. Випиши з тексту про озера виділені слова в колонку. Добери до кожного споріднене і запиши. Розбери їх за будовою.

7. Друзям цікаво, які зимові розваги тобі подобаються. Напиши про це текст (3–4 речення).

8. Спиши вірш. Розбери за будовою виділені слова.

Лютий в гості на **гостину** кличе всю свою **родину**.

Та родина — не мала, суне й суне без числа.

Морозища, морозеньки — і великі, і маленькі;

завірюхи клаповухі, і сніжинки-балеринки,

і **вітренко**, і **вітрисько** — вже вони близенько, близько.

Оксана Сенатович

РОЗБИРАЮ СЛОВА ЗА БУДОВОЮ

1. Читалочка дізналась про звичай наших предків. Прочитай текст про нього. Чи є в ньому щось нове для тебе?

У древніх слов'ян був красивий звичай. До свята Нового року вони вирощували в діжках квітучу вишню. Деревце прикрашали іграшками, горіхами, яблуками. Поступово вишню стала заміняти зелена ялина.

2. Родзинка пропонує дібрати спільнокореневі слова до **одного** з поданих. Запиши їх і розбери за будовою.

ВИШНЯ

ЯЛИНА

3. Гаджик знайшов іншу інформацію про Новий рік. Прочитай її. Про які традиції ти дізнаєшся вперше? Чи подобаються вони тобі?

Новий рік святкують усі народи, але кожний по-своєму.

Англійці опівночі відчиняють задні двері будинку, щоб через них тихесенько втік **старий** рік.

В Угорщині в перші хвилини Нового року страшною гамором відганяють від **домівок** злих **духів**.

У Греції напередодні Нового року **маленькі** діти залишають біля каміна свої черевички для **подаруночків**.

В Італії в останні хвилини старого року зі страшним гуркотом падають з вікон **старі** меблі, посуд.

4. Випиши з тексту виділені слова. Розбери їх за будовою.

5. Друзям цікаво, яких новорічних традицій дотримуються в твоїй родині. Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Відгадай загадки Родзинки. Запиши слова-відгадки. Розбери їх за будовою.

1. Спробуй задумане слово вгадати: префікс у нім, як у слові **проспати**. Корінь у слові **гуляю** впізнай. Суфікс такий, як у слові **веснянка**, закінчення в слові **калина** шукай.
2. Корінь в слові **написати**, префікс в слові **заспівай**, а закінчення та суфікс в слові **книжка** пошукай.

7. Допоможи Ґаджикові визначити, яке слово має таку будову. Запиши його і познач усі частини слова.

Свято, подарунки, подвір'я, дітвора.

8. Допоможи Щebetунчикові дібрати слова за кожною схемою. Запиши їх. Познач у них усі частини слова.

9. Відгадай загадки Родзинки. Запиши виділені слова і слова-відгадки. Розбери їх за будовою.

1. Що за слово, відгадай: корінь у **садку** сховався, префікс у **постіль** забрався, а закінчення та суфікс в слові **хмарка** пошукай.
2. У слові **захід** корінь загубився, у **переході** префікс пошукай. У слові **сонний** суфікс притаївся, у **золотий** — закінчення впізнай.

РОЗПІЗНАЮ СЛОВА З ОРФОГРАМАМИ

1. Підкажи Ґаджикові, які букви треба вибрати з дужок. Спиши речення, розкривши дужки.

(В,в)ишитий рушник — символ (У,у)країни.

Проведи дослідження!

1. Поясни, які правила тобі довелось пригадати, щоб виконати завдання.
2. Прочитай, як називається частина слова, яку треба перевіряти за правилом.

Частина слова або речення, написання якої треба перевіряти за правилом, називається **орфограмою**.

Наприклад: У слові **Дніпро** орфограма — «**велика буква в назві річок**».

2. Поясни Щебетунчикові, яка орфограма об'єднує слова кожного ряду. Спиши ряди слів. Підкресли орфограми.

1. Прощання, вітання, вишивання.
2. На рушнику, з орнаментом, до свята.
3. Чернівці, Рівне, Житомир.

3. Допоможи Родзинці дібрати приклади слів з поданими орфограмами. Запиши дібрані слова. Підкресли орфограми.

1. Вживання апострофа.
2. Слова з буквосполученням **ьо**.
3. Велика буква в іменах.

4. Прочитай текст. Поясни Читалочці, які орфограми пропущено в словах. Придумай заголовок до тексту.

Із часів незалежності ..країни вишиванка почала повертатися в наше жит..я. Її носять як святковий і патріотичний одя.. . Нікого не здивує с..огодні вишита сорочка в поєднан..і зі строгим костюмом.

5. Прочитай інформацію Родзинки. Запиши виділені речення, розкривши дужки. Підкресли орфограми.

Студенти (з)міста (Ч,ч)ернівці запропонували святкувати навесні День вишиванки. Для цього потрібно зовсім мало. Просто вийти на вулицю у вишиванці. (З,С)хиляй своїх друзів і зна(ь,й)омих до ц(ь,й)ого дійства.

6. Дай відповіді на запитання друзів. Запиши текст за цими запитаннями. Придумай до нього заголовок.

1. Чи є у тебе вишиванка?
2. Чи хотілося б тобі святкувати День вишиванки?
3. А може ти вже долучався/долучалась до цього свята?

7. Чи знаєш ти, коли саме святкують День вишиванки? Разом з дорослими пошукай цю інформацію в інтернеті й запиши. Підкресли в записаному реченні орфограми.

ПЕРЕВІРЯЮ НАПИСАННЯ НЕНАГОЛОШЕНИХ [Е], [И] В КОРЕНЯХ СЛІВ

1. Поясни Читалочці, яка орфограма об'єднує подані слова. Пригадай правило, яким треба скористатися.

М..довий, р..балка, в..сокий, гл..бокий.

Щоб правильно написати слово з ненаголошеним [е] чи [и] в корені, треба **змінити слово** або **дібрати спільнокореневе**, у якому цей звук буде наголошеним.

2. Добери перевірні слова до слів попереднього завдання й запиши їх парами. Постав наголос.

3. Допоможи Родзинці вибрати в колонках перевірні слова до виділених. Запиши їх парами.

ч..стота

честь
чисто
чистенько

в..ршина

високий
вершник
верхній

4. Допоможи Щебетунчикові вставити орфограми. Спиши вірш.

Як я малим збирався нав..сні
піти у світ незнаними ст..жками, —
сорочку мати виш..ла мені
червоними і чорними н..тками.

За Андрієм Малишком

5. Прочитай текст. Поясни Ґаджикові, чим знаменний для українців день **24 серпня**. Випиши в колонку виділені слова. Добери до них перевірні й запиши.

24 серпня 2011 року в Рівному люди масово вийшли на **ц(и,е)нтральний** міський майдан у **виш(и,е)ванках**. Тоді цю подію було занесено до Книги рекордів України.

6. Разом із сусідом/сусідкою по парті виконайте завдання.

1. Знайдіть на карті України місто Рівне.
2. У якій області воно розташоване?
3. Чи знаєш ти, чому Рівненщину називають бурштинівою столицею?

7. Прочитай плакат і дізнаєшся, що зацікавило друзів у Рівному.

8. Знайди в тлумачному словнику значення слова **бурштін**. Склади з ним речення і запиши.

9. Прочитай, про що дізналися друзі в музеї.

Бурштин буває не тільки жовтим, коричневим та вишневим. Іноді він має зеленуватий, а іще молочний і навіть чорний колір. Щоправда, ці відтінки рідкісні. І видобувають такі унікальні камінчики тільки на Рівненщині. За це область називають бурштиною столицею України.

10. Випиши з тексту про бурштин назви кольорів. Визнач, які з них містять орфограму. Підкресли її.

11. Як думаєш, чому бурштин називають сонячним камінням? Напиши про це текст (3–4 речення).

12. Добери перевірні слова до поданих. Запиши утворені пари слів. Постав наголос.

гр..чаний — ...

л..сточки — ...

в..чірній — ...

в..селий — ...

т..хенько — ...

м..ритися — ...

ПИШУ ЗАПИСКУ І СМС-ПОВІДОМЛЕННЯ

1. Прочитайте із сусідом/сусідкою по парті розмову мами і сина в ролях.

- Дмитрику, де ти був?
- Грав із хлопцями у футбол.
- А чому мене не попередив?
- Я ж хв..лююся.**
- Так тебе ж не було вдома.
- Міг би залишити записку.
- А я не вмію її **п..сати**.

2. Поясни, які орфограми пропущено у виділених словах. Запиши їх, дібравши перевірні слова.

3. Чи вмієш ти писати записки? Перевір себе за правилом.

Записка складається зі **звертання, повідомлення** або **прохання** і **підпису** автора.

4. Прочитай записки друзів. Поясни, що вони пропустили.

Бабусю!
Позбуди мене, будь ласка,
о 7-ій годині ранку.

Я пішов гуляти
з друзями на стадіон.
Повернуся близько
6-ої години вечора.
Щебетунчик

У суботу ми з Оленкою йдемо на каток.
Приєднуйся до нас.
Зустрінаємось у дворі о 10-ій годині.

5. Як думаєш, кому ці записки можуть адресуватися? Запиши **одну** з них, вставивши пропущені слова.

6. Дай відповіді на запитання Гаджика.

1. Чи можна надіслати записку без використання паперу? Як саме?
2. Як називається записка, передана за допомогою мобільного телефону?

7. Напиши записку вчительці/вчителеві або комусь із рідних чи другові/подружці.

8. Прочитай смс-повідомлення Гаджика. Допоможи йому. Добери перевірні слова до поданих і запиши їх парами.

Підкажіть, яку букву (е чи и) треба писати в словах:
*ч..тає, т..мніє, с..ніє, в..дніється,
 д..вуватися, зам..рзати.*

9. Прочитай текст.

Оксанка гукнула із сусідньої кімнати:

— Тату, я зараз надішлю тобі термінове смс-повідомлення!

Тато усміхнувся:

— Донечко! Краще скажи мені його вголос.

10. Чому усміхнувся тато? У яких випадках надсилають смс-повідомлення? У яких — пишуть записку?

11. Напиши, що зручніше тобі писати — записку чи смс-повідомлення. Чому?

ПЕРЕВІРЯЮ НАПИСАННЯ СЛІВ З НЕНАГОЛОШЕНИМИ [Е], [И] ЗА СЛОВНИКОМ

1. Спиши слова. Постав наголос. Підкресли орфограми.

Депутат, президент, директор, горизонт, четвер, хвилина, неділя.

Проведи дослідження!

1. Спробуй дібрати до записаних слів перевірні слова.
2. Який висновок можеш зробити? Перевір себе за правилом.

Якщо до слова **не можна** дібрати перевірене слово, то його написання треба перевіряти **за словником**.

2. Допоможи Щебетунчикові вставити пропущені назви днів тижня. Перевір їх написання за словником. Спиши текст, підкресли орфограми в дібраних словах.

Тиждень починає ... . Після нього приходить ... .
За ним настає ... . Четвертий день тижня — ... .
А п'ятий — ... . П'ять днів працюємо, а в ... і ...
відпочиваємо.

3. Прочитай і розв'яжи задачу Родзинки.

Марійка з дідусем вирушили в похід на третій день тижня. А повернулися з походу через три дні. Поміркуй, у який день тижня Марійка з дідусем вирушили в похід, а в який повернулись.

4. Спиши текст, вставляючи пропущені слова. Доповни його ще **двома** реченнями.

Марійка з дідусем вирушили в похід у ... . А повернулись додому в ... .

5. Запиши слова у дві колонки: до **першої** — ті, що перевіряються **за правилом**, до **другої** — ті, що перевіряються **за словником**. Підкресли орфограми.

Кол..скова, д..тина, т..хенько, зв..чайний,
в..чірній, кр..ниця, к..шеня, п..ріг, тр..вога,
ст..мніло.

6. Спиши і розв'яжи задачу Гаджика. Запиши відповідь. Підкресли в словах орфограми.

У неділю мама нагадала, що через два дні в бабусі день народження.

Визнач, у який день тижня бабуся святкуватиме день народження.

РОЗДІЛ 4. ДІЗНАЮСЯ БІЛЬШЕ ПРО ІМЕННИКИ

РОЗРІЗНЯЮ ІМЕННИКИ — НАЗВИ ІСТОТ І НЕІСТОТ

1. Запиши подані іменники у дві колонки.

Школярі, олівець, артист, ведмідь, трава, телефон, птахи, мікрофон.

ХТО?

ЩО?

Проведи дослідження!

1. Які іменники називають людей і тварин?
2. Які іменники називають усі інші предмети?
3. Прочитай і запам'ятай, як називається кожна група іменників.

Назви людей і тварин — це **назви істот**. Вони відповідають на питання **хто?**

Наприклад: *діти, риба, соловей.*

Назви всіх інших предметів — це **назви неістот**. Вони відповідають на питання **що?**

Наприклад: *будинок, дерево, машина.*

2. Прочитай повідомлення Родзинки. Запитай у вчителя/вчительки значення слів, які тобі не зрозумілі. Випиши в одну колонку **чотири** назви **істот**, а в другу — **чотири** назви **неістот**.

На Житомирщині є унікальний «Замок Радомисль». Колись тут була паперова фабрика. На папері цієї фабрики була надрукована перша в Києві книга — «Часослов».

Тепер у замку проходять виставки і концерти. Є трапезна, де подають старовинні страви та трав'яні чаї. Відтворена і паперова майстерня.

Територія замку з усіх боків оточена водою і парком. Тут б'ють джерела, ростуть рідкісні рослини, живуть видри, норки, бобри, лелеки, плаває риба.

3. Допоможи Щебетунчикові утворити назви **неістот** від поданих слів. Запиши їх.

Школярка, садівниця, шахтар, трактористка, фермер, лісник, двірник.

4. Склади і запиши речення з **двома** словами з попереднього завдання.

5. Розглянь зображення. Розкажи, де побували друзі.

6. Чи хотілося б тобі побувати на фестивалі дерунів? А може тебе цікавить свято іншої їжі? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай, де відбувається фестиваль дерунів. Спиши текст, розкривши дужки. Підкресли назви **істот**.

У місті Коростень щороку у вер(е,и)сні відбувається ф(е,и)стиваль д(е,и)рунів. Господині та кухарі з різних р(е,и)гійонів демонструють м(е,и)стецтво приготування д(е,и)рунів. А відвідувачі ф(е,и)стивалю визначають найкращі страви.

РОЗРІЗНЯЮ ВЛАСНІ І ЗАГАЛЬНІ НАЗВИ

 1. Спиши речення, вставляючи пропущені слова. Підкресли іменники.

1. Світязь і Синевир — це ... . 2. Україна й Італія — це ... . 3. Леся Українка і Грицько Бойко — це ... .

Проведи дослідження!

1. Поясни, що називають іменники, написані з великої букви.
2. Як думаєш, вони є власними назвами чи загальними? Перевір себе за правилом.

Прізвища, імена, по батькові людей, клички тварин, назви країн, міст, сіл, вулиць, річок, гір, морів — це **власні назви**. Їх пишемо з **великої** букви.

Загальні назви даються багатьом предметам. Їх пишемо з **малої** букви. Наприклад: *гори Карпати, вулиця Хрещатик, кішка Мурка*.

 2. Прочитай текст. Придумай йому заголовок.

Друзі відвідали парк у місті Коростень на Житомирщині. Там є пам'ятники, які відтворюють історію міста.

Друзі дізналися, що Коростень був столицею древлян. У ньому правив князь на ім'я Мал. Княгиня Ольга помстилася древлянам за смерть свого чоловіка і спалила Коростень. Але потім поставила на тому місці церкву і замолювала свій гріх.

У Коростені народився князь Володимир, який хрестив Київську Русь.

 3. Випиши в колонку **власні** назви з тексту про Коростень. Добери й запиши поруч загальну назву до кожного слова.

 4. Спиши сполучення слів. Вибери з дужок потрібну букву. Допиши ще **два** сполучення власних і загальних назв.
(Ч,ч)орне (М,м)оре, (Х,х)удожниця (К,к)атерина
(Б,б)ілокур, (Р,р)ічка (Д,д)ніпро, (С,с)ело (К,к)али-
нівка.

 5. Дай відповіді на запитання Читалочки. Запиши утворений текст.

1. У якому місті чи селі ти живеш? 2. На якій вулиці? 3. Чи є у вашій місцевості річка, гори, море?
4. Як вони називаються?

 6. Допоможи Щебетунчикові дібрати по **три** власні назви до поданих загальних. Запиши їх.

імена

міста

села

річки

 7. Пригадай імена і прізвища **трьох** відомих людей — **співака** або **співачки**, **спортмена** або **спортсменки**, **письменника** або **письменниці**. Склади з ними речення і запиши. Підкресли власні назви.

ЗАПISУЮ ВЛАСНІ НАЗВИ З ВЕЛИКОЇ БУКВИ

 1. Разом з однокласниками розіграйте сценку.

Гаджик: Друзі! А ви знаєте, хто такий Сергій Корольов?

Щебетунчик: Я думаю, це космонавт!

Читалочка: Ні! Це конструктор космічних кораблів.

Родзинка: На його ракетах літали в космос перші космонавти: Юрій Гагарін, Павло Попович та інші.

Гаджик: А ще Сергій Корольов наш земляк.

Читалочка: Так. Адже він народився в Житомирі.

Родзинка: У цьому місті є музей космонавтики і справжній космічний корабель.

Щебетунчик: Мені дуже хочеться там побувати!

2. Випиши з розмови друзів власні назви. Підкресли в них орфограми.

3. Розглянь малюнки. Напиши, де побували друзі, і що кого зацікавило.

4. Прочитай інформацію Гаджика. Поясни, як розумієш значення виділених слів. Перевір себе за тлумачним словником.

З давніх-давен люди вдивлялися в небо. Зорі, сузір'я, планети називали іменами богів. Нові часи — нові відкриття. З'явилися на небі нові назви, багато з яких пов'язано з Україною.

Ось лише деякі з українських імен у космосі: **астероїд Україна**, малі планети — Володимир (на честь князя Володимира), Леся Українка, Іван Франко, **кратери** — Тарас Шевченко, Сергій Корольов... Багато малих зірок мають назви українських міст: Київ, Полтава, Одеса та інші.

За Аллою Корсунь

5. Випиши в колонку власні назви з тексту про космос. Запиши поряд дві загальні назви до кожного з вписаних слів.

Зразок: *Борис Патбн — учений і кратер.*

6. Прочитай повідомлення Читалочки. Доповни останнє речення. Спиши текст, розкривши дужки.

Першим (У,у)країнцем у космосі був (П,п)авло (П,п)опович. Він літав у космос двічі. Звісно, його вважали радянським космонавтом. Була тоді (К,к)раїна (Р,р)адянський (С,с)оюз. Але народився і виріс він у (М,м)істечку (У,у)зин, що на (К,к)иївщині.

Першим космонавтом незалежної (У,у)країни став ... .

7. Пригадай **п'ять** імен і прізвищ відомих людей України. Запиши, хто ці люди. Підкресли власні назви.

Зразок: Леонід Каденюк — перший космонавт незалежної України.

РОЗПІЗНАЮ ІМЕННИКИ, ЯКІ УТВОРИЛИСЯ ВІД ДІЄСЛІВ І ПРИКМЕТНИКІВ

1. Постав питання до поданих слів. Поясни, до якої частини мови вони належать.

Лікар, дослідження, знання, доброта, школа, милосердя, мудрість, діти.

Проведи дослідження!

1. Випиши в колонку іменники, які не можна проілюструвати малюнками.
2. Поясни, від яких частин мови вони утворились.
3. Запиши ці слова в другу колонку.
4. Зроби висновок — від яких частин мови можуть утворюватися іменники.

- 2. Утвори іменники від поданих прикметників за зразком.

Зразок: *чемний — чемність.*

Швидкий, молодий, спритний, здоровий,
смачний, щедрий.

- 3. Із **двома** з утворених іменників склади і запиши речення.

- 4. Прочитай заголовок, який зацікавив Читалочку. Як думаєш, про який фонтан ітиметься в тексті?

Найбільший фонтан у Європі

- 5. Дізнайся з тексту, чи правильно ти думав/думала. Зі слів, що в дужках, утвори іменники.

 Найбільший у Європі плавучий фонтан розташований у Вінниці! Це навіть не один фонтан, а світломузичне шоу фонтанів. **(Неповторний)** і **(красивий)** фонтанів викликає **(захоплюватися)** у глядачів. Справляє на них неймовірне **(вражати)**.

(Унікальний) вінницького фонтана в тому, що він плавучий. Для **(зберігати)** взимку фонтан затоплюється і перебуває під льодом.

- 6. Випиши з тексту в колонку слова, подані в дужках. Утвори від кожного іменник і запиши в другу колонку.
- 7. Спиши виділену частину тексту про фонтан, замінивши слова, що в дужках, утвореними іменниками.

8. Дай відповіді на запитання Гаджика.

1. Чому фонтан працює з середини квітня до кінця жовтня?
2. Чому світломузичне шоу фонтанів відбувається ввечері?

9. Чи хотілося б тобі потрапити на шоу фонтанів? А може ти там уже побував/побувала? Напиши про це текст (3–4 речення).

10. Утвори іменники від поданих дієслів за зразком. Із **двома** з утворених іменників склади і запиши речення.

Зразок: читати — читання.

Змагатися, полювати, сміятися, бігати, плавати, співати.

ВИЗНАЧАЮ РІД ІМЕННИКІВ

1. Прочитай слова в колонках.

автобус	вулиця	місто
океан	річка	озеро
лимон	грушка	яблуко
ведмідь	сорока	кошеня

Проведи дослідження!

1. Визнач, у якій колонці іменники можна замінити словом **він**.
2. У якій колонці іменники можна замінити словом **воно**?
3. Яким словом можна замінити іменники в колонці, що залишилася?
4. Прочитай правило про ці групи іменників на наступній сторінці.

Іменники, які можна замінити словом **він**, належать до **чоловічого** роду. До них можна додати слово **мій**. Наприклад: *плащ (він, мій)*.

Іменники, які можна замінити словом **вона**, належать до **жіночого** роду. До них можна додати слово **моя**. Наприклад: *куртка (вона, моя)*.

Іменники, які можна замінити словом **воно**, належать до **середнього** роду. До них можна додати слово **моє**. Наприклад: *пальто (воно, моє)*.

2. Допоможи Гаджикові визначити рід поданих іменників. Запиши їх у відповідні колонки.

Книжка, ліс, море, скромність, сором, батько, добро, дочка, курча, шафа, стіл, дзеркало.

ЧОЛОВІЧИЙ РІД
(він, мій)

ЖІНОЧИЙ РІД
(вона, моя)

СЕРЕДНІЙ РІД
(воно, моє)

3. Разом з однокласниками/однокласницями дайте відповіді на запитання Родзинки.

1. Чи знаєш ти, що таке гіпсова пов'язка?
2. Для чого її використовують?
3. Хто винайшов гіпсову пов'язку?

4. Дізнайся з тексту, чи правильно ви відповіли на останнє запитання Родзинки.

На околиці Вінниці є музей Миколи Івановича Пирогова. Це відомий хірург, який винайшов гіпсову пов'язку.

На території музею розміщені **будинок**, у якому жила **сім'я** лікаря, **аптека**, **церква**, **парк**. Тут можна дізнатися багато цікавого про **життя** хірурга.

5. Придумай заголовок до тексту про музей. Спиши текст. Визнач рід виділених іменників. Познач його над словами за зразком.

с. р.

Зразок: *дерево.*

6. Ознайомся з графіком роботи музею. Випиши назви днів тижня. Познач рід цих іменників.

Графік роботи музею М. І. Пирогова

ВІТРОК, СЕРЕДА, ЧЕТВЕР — з 9.00 до 17.30
 П'ЯТНИЦЯ, СУБОТА, НЕДІЛЯ — з 10.00 до 18.30

ПОНЕДІЛОК — ВИХІДНИЙ.

Каса зачиняється
 за 30 хв.
 до закриття музею.

7. З'ясуй, чи зможуть друзі потрапити в музей, якщо приїдуть туди в середу о 17 годині 10 хвилин. Поясни чому. Запиши своє пояснення.

8. Прочитай текст. Спиши обведену частину. Визнач рід виділених іменників. Познач його над словами.

У Вінниці є цікаві скульптури.

На одній з вулиць стоїть бронзовий музикант. На іншій — поет. Біля будинку сидять художник і його пудель. Є ще дівчина на кулі, одягнута у вишиванку. А в центрі міста — велична власниця готелю, одягнена в металеве мереживо.

Біля цих скульптур усі охоче роблять селфі.

ЗМІНЮЮ ІМЕННИКИ ЗА ЧИСЛАМИ

- 1. Прочитай слова. Визнач, до якої частини мови вони належать.

дівчина	дівчата
будинок	будинки
птах	птахи

Проведи дослідження!

1. Поясни, чим відрізняються слова першої і другої колонок.
2. У якій колонці іменники мають форму однини?
3. У якій колонці іменники стоять у формі множини? Перевір себе за правилом.

Іменники змінюються за числами.

Іменники в **однині** називають **один** предмет.

Наприклад: *їжак, олівець*.

Іменники у **множині** називають **два і більше** предметів. Наприклад: *їжаки, олівці*.

- 2. Прочитай вірш. Що ти знаєш про його автора?

Садок вишневий коло хати,
хрущі над вишнями гудуть.
Плугатарі з плугами йдуть,
співають ідучи дівчата,
а матері вечерять ждуть.

Сім'я вечерея коло хати,
вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
а мати хоче научати,
так соловейко не дає.

Тарас Шевченко

- 3. Випиши з вірша виділені іменники у дві колонки.

ОДНИНА

МНОЖИНА

- 4. Прочитай повідомлення Родзинки. Чи є в ньому щось нове для тебе?

Ми шануємо (Т,т)араса (Ш,ш)евченка не тільки за вірші, а й за його чудові малюнки.

Дуже любив малювати малий Тарас. Малював не завжди на папері, іноді на стінах вуглинкою або на піску паличкою.

Проїшов час. (Т,т)арас (Ш,ш)евченко став відомим (Х,х)удожником. Ми бережемо картини, що їх малював наш великий (Х,х)удожник і (П,п)оет.

За Оксаною Іваненко

5. Спиши виділені частини тексту про Тараса Шевченка, вибравши потрібну букву з дужок. Підкресли іменники. Познач зверху їх число.

одн. мн.

Зразок: *день, друзі.*

6. Прочитай, куди зібралися друзі.

ШЕВЧЕНКОВІ МІСЦЯ НА ЧЕРКАЩИНІ

Програма поїздки:

- Село Моринці – тут народився Тарас Шевченко.
- Село Шевченкове – тут пройшли дитячі роки Тараса.
- Тарасова криниця – з неї малий Тарас носив воду.
- Тарасова гора – тут похований великий поет.

7. Випиши з програми поїздки іменники — загальні назви, які стоять в однині, у колонку. Познач їх рід. Утвори від кожного форму множини і запиши в другу колонку.

8. Що ти дізнався/дізналася про Тараса Шевченка на уроці? Напиши про це текст (3–4 речення).

9. Прочитай текст і спиши, вибравши потрібну букву з дужок. Випиши виділені іменники, зміни їх за числами.

На (Ч,ч)еркащині є (М,м)істо (К,к)анів. Тут на високому березі (Д,д)ніпра стоїть пам'ятник (Т,т)арасові (Ш,ш)евченку. Це місце називається (Т,т)арасовою (Г,г)орою. На цій (Г,г)орі похований великий український (П,п)оет.

ДІЗНАЮСЬ ПРО ІМЕННИКИ, ЯКІ НЕ ЗМІНЮЮТЬСЯ ЗА ЧИСЛАМИ

1. Гаджик дібрав цікаві слова. Прочитай їх. Визнач, у якій колонці іменники вжито в однині, а в якій — у множині.

ножиці

сонце

шорти

щастя

окуляри

молоко

сани

золото

Проведи дослідження!

1. Спробуй змінити слова Гаджика за числами.
2. Який висновок можеш зробити? Перевір себе за правилом.

В українській мові є слова, які вживаються **тільки в однині** або **тільки у множині**. Наприклад: *любов, ворота*.

2. Спиши слова Гаджика. Познач у них закінчення.

3. Спиши речення. Підкресли іменники.

1. Хлопчик заглянув у прочинені двері.
2. Найулюбленіша пора школярів — канікули.
3. На вечірнє небо викотився срібний місяць.
4. У Сергійка сьогодні іменини.
5. Леся отримала задоволення від гри на піаніно.
6. У кімнаті лунав дитячий сміх.

4. Випиши підкреслені в попередньому завданні іменники у дві колонки. Підкресли слова, які **не змінюються** за числами.

ОДИНА

МНОЖИНА

5. Прочитай текст. Запитай у вчителя/вчительки про значення слів, які тобі незрозумілі.

Друзі відвідали парк «Софіївка» в місті Умань. Цей мальовничий куточок викликав великий подив і захоплення. Тут вони побачили Єлисейські поля й англійський парк з рослинами, завезеними з різних країн світу. Кавказька гірка перенесла їх у сонячну Грузію. Особливо здивували розкішні альтанки, кам'яні гроти, каскади, підземний водяний тунель. Нікого не залишила байдужим зелена ошатність дерев і кущів. Недаремно «Софіївку» називають уманським дивом.

6. Випиши в колонку слова, виділені в тексті про «Софіївку». Познач над кожним його рід. Зміни ці слова за числами і запиши в другу колонку. Які слова **не вдалося** змінити? Поясни чому.

7. Чи виникло в тебе бажання відвідати парк в Умані? Поясни чому. Напиши про це текст (3–4 речення).

8. Прочитай, як Щебетунчик змінив іменники за числами. Поясни, якої помилки він припустився.

ОДНИНА

сміх

біг

штан

ножиця

МНОЖИНА

сміхи

біги

штани

ножиці

9. Прочитай іменники. Випиши ті, які **не змінюються** за числами. Із **трьома** з них склади і запиши речення.

Метро, автобус, ковзани, джинси, джип, шимпанзе, мавпа, інтернет, телефон, штани, мікрофон.

РОЗДІЛ 5. ДОСЛІДЖУЮ ПРИКМЕТНИКИ

РОЗПІЗНАЮ ПРИКМЕТНИКИ

1. Прочитай текст. Визнач, до якої частини мови відносяться виділені слова. Обґрунтуй свою думку.

Соковиті **помідори** і солодкі **кавуни** Херсонщини славляться на всю Україну. Ласкаве херсонське **сонце** дало цим плодам чудовий **смак**.

2. Знайди в тексті слова, які характеризують виділені іменники. Запиши утворені сполучення слів за зразком.

Зразок: *край (який?) степовий.*

Проведи дослідження!

1. На які питання відповідають слова, що характеризують іменники?
2. Що вони називають?
3. Пригадай, як називаються такі слова. Перевір себе за правилом.

Частина мови, яка називає **ознаки** предметів і відповідає на питання **який?, яка?, яке?, які?**, називається **прикметником**. Наприклад: *добрий, біла*.

3. Прочитай текст. Випиши в колонку виділені слова. Добери до них прикметники і запиши в другу колонку.

Чи може **місто** бути півостровом? А чи може **півострів** заховатися в назві міста? Виявляється, може, якщо це місто — Херсон. Його **назва** походить від давньогрецького слова Херсонес. У перекладі українською мовою воно означає півострів. Ось так Херсон заховав у своїй назві півострів!

4. Прочитай, що дізнався про Херсон Щебетунчик. Поясни, як розумієш слово **катакомби**. Перевір себе за словником.

Під Херсоном є підземні катакомби. Мало відомо, що ховають у собі ці **темні** та **сирі** тунелі. Існує легенда, що там є піратське сховище.

СЛОВНИК

КАТАКОМБИ — підземні ходи, лабіринти.

5. Спиши текст про катакомби. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

6. До виділених у тексті про катакомби прикметників добери антоніми. Запиши їх парами.

7. Прочитай, що дізналася Родзинка про Херсон. Доповни її розповідь прикметниками з довідки і запиши.

Херсон — ... .. порт. З давніх-давен ... місто приваблювало людей з ... країн. Тому тут дотепер у ... частині міста чути ..., ..., ..., ... мови.

Довідка: чудове, великий, морський, різні, стара, італійська, грецька, турецька, татарська.

8. Випиши з поданих слів прикметники. Підкресли ті, якими можна описати Херсон.

Сучасне, узлісся, білосніжний, кататися, чисте, морська, будинок, гроза, історичне, давнє, українське, південь.

9. Що ти знаєш про місто Херсон? Напиши про це текст (3–4 речення).

10. Випиши з підручника для читання **три** речення з прикметниками. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

ВСТАНОВЛЮЮ ЗВ'ЯЗОК ПРИКМЕТНИКІВ З ІМЕННИКАМИ

1. Щебетунчик повідомив друзям цікаву інформацію. Ознайомся з нею.

Херсонський морський порт — великий і потужний. Він об'єднує річковий, морський, залізничний, автомобільний транспорт. З порту вирушають у далекі країни величезні кораблі. Вони перевозять різноманітні вантажі.

2. Спиши повідомлення Щебетунчика. Підкресли прикметники.

Проведи дослідження!

1. Прочитай записаний текст без підкреслених прикметників.
2. Поясни, яку роль виконують прикметники в мовленні. Перевір свої думки за правилом.

Прикметники в реченні зв'язані з **іменниками**. Вони допомагають детальніше і точніше уявити предмет.

3. Розглянь малюнки. Запиши їхні назви. Добери по **2–3 прикметники** до кожного слова і запиши під ним.

4. Прочитай, де побували друзі. Спиши останнє речення з тексту. Підкресли прикметники й іменники, з якими вони зв'язані.

На Херсонщині друзі відвідали заповідник Асканія-Нова. На його території живуть різні види місцевих степових тварин. А також тварини, привезені з Європи, Азії, Африки, Австралії, Америки.

У заповіднику гарно прижилися африканський страус, американський бізон, індійська антилопа, двогорбий верблюд, шотландський поні, зебра, рожевий фламінго, степовий орел.

5. Прочитай текст. Придумай йому заголовок.

На березі Чорного моря розташоване привабливе місто Скадівськ. Тут чисті піщані пляжі. Морська вода прозора і тепла. У Скадовську розміщені дитячі курорти.

6. Випиши з тексту про Скадовськ сполучення іменників із прикметниками. Доповни кожне з них своїм прикметником.

Зразок: *бури (які?) чорні, піщані, сильні.*

7. Чи доводилось тобі відпочивати на морі? Чи ти тільки мрієш там побувати? Напиши про це текст (3–4 речення).

8. Прочитай текст. Спиши, розкриваючи дужки. Підкресли прикметники хвилястою лінією, а іменники — прямою.

На території (сонячна) Херсонщини змішалися три стихії: (глибока) води, (невисока) гóри і (піщані) пустеля. Вона справді тут є. Називається — (Олешківський) піскі́.

ЗМІНЮЮ ПРИКМЕТНИКИ ЗА ЧИСЛАМИ

1. Читалочка хоче поділитися з тобою інформацією про Одесу. Прочитай її.

Мальовничий берег Чорного моря прикрашає чарівне місто Одеса. Його називають українською столицею гумору. Першого квітня тут офіційний вихідний. Веселі одесити святкують День сміху.

Під Одесою розміщені великі катакомби. Їх любляють відвідувати зацікавлені туристи.

Одеса, виявляється, є і в космічному просторі. На честь міста названа далека зірка.

Проведи дослідження!

1. Прочитай виділене в тексті сполучення слів. Про скільки зірок у ньому йдеться?
2. У якому числі стоїть іменник **зірка** — однині чи множині?
3. Зроби висновок про число прикметника **далека**. Перевір себе за правилом.

Прикметник стоїть у тому **числі**, що й **іменник**, з яким він зв'язаний. Наприклад: *теплий день, теплі дні*.

2. Випиши з повідомлення Читалочки **два** сполучення прикметника з іменником в однині і **два** — у множині.

3. Розпитай в однокласників/однокласниць, кому з них довелось побувати в Одесі. Що вам ще відомо про це місто?

4. Зміни число поданих сполучень слів і запиши.

кругосвітні подорожі — ... сонячні дні — ...

морські порти — ... південні ворота — ...

5. У якому словосполученні тобі **не вдалося** змінити число? Поясни чому.

6. Улітку Родзинка відвідала Одесу. Прочитай її спогади.

Центральна вулиця Одеси називається Дерибасівська. Вона пішохідна. Тут ростуть старі розлогі дерева. За ними видніються ошатні споруди.

7. Випиши з тексту виділені слова. Зміни їх за числами.

Зразок: розкішний сад — розкішні сади.

8. Поміркуй, чим схожі міста Херсон і Одеса. Напиши про це текст (3–4 речення).

9. Спиши сполучення слів, узгодивши прикметники з іменниками в числі. Із **двома** сполученнями слів склади і запиши речення.

(Морські) набережна, (тепле) моря, (привітний) містяни, (пішохідні) вулиця.

ЗМІНЮЮ ПРИКМЕТНИКИ ЗА РОДАМИ

1. Спиши сполучення слів. Познач закінчення в прикметниках.

морський порт
морська вода
морське повітря

Проведи дослідження!

1. Визнач рід іменників у сполученнях слів.
2. Поясни, чи змінюється прикметник зі зміною роду іменника.
3. Чи можна стверджувати, що прикметники змінюються за родами? Перевір себе за правилом на наступній сторінці.

Прикметники в однині змінюються за родами. Прикметник має такий рід, як іменник, з яким він зв'язаний. Наприклад: *зелена трава, зелене дерево, зелений кущ.*

У множині рід прикметника не визначається.

2. Прочитай інформацію Гаджика. Випиши з виділених речень сполучення іменників з прикметниками. Познач рід прикметників.

ж. р.
Зразок: *чиста вода.*

Одеса — велике місто. За кількістю жителів воно посідає третє місце в Україні. **Морський порт в Одесі є найбільшим у нашій державі.**

Назву місту дала французька мова. У ній є вислів, що означає «достатньо води». Якщо його прочитати у зворотному напрямку, то отримаємо слово «одеса».

3. Спиши сполучення слів, вставляючи пропущені закінчення. Склади речення з **одним** зі сполучень слів і запиши. Розбери за будовою виділений прикметник.

Яскрав.. сонце; **прибережн..** територія; морськ..
пляж.

4. Прочитай і спиши текст. Підкресли прикметники разом з іменниками, з якими вони зв'язані.

Є на Одещині містечко Вилкове. У ньому незвичайні вулиці. Замість них — широкі та вузькі канали з водою.

Як місцеві жителі пересуваються містом? Дуже просто! Їхній транспорт — великі і малі човни.

5. Постав підкреслені сполучення слів у формі однини й запиши. Познач рід кожного прикметника.

6. Чи хотілося б тобі побувати в такому місті, як Вилкове? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Спиши текст, вставляючи пропущені закінчення. Підкресли прикметники. Познач їх рід.

В Одесі розташований найстаріш.. міськ.. ринок у Європі. Він називається «Привоз». Тут завжди йде жвав.. торгівля. Сонячн.. південн.. місто приваблює покупців з різних країн.

ВИЗНАЧАЮ РОДОВІ ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

1. Прочитай повідомлення Гаджика. Випиши виділені сполучення слів.

На півдні України, там, де **спокійна** річка Інгу́л впадає в могутній Південний Буг, розкинулось **чудове місто** Миколаїв. Назване воно на честь Святого Миколая, покровителя моряків.

У Миколаєві є катакомби. Це цілий **підземний лабіринт**.

Проведи дослідження!

1. Познач рід прикметників у вписаних сполученнях слів.
2. Виділи в них закінчення.
3. Зроби висновок, які закінчення мають прикметники чоловічого, жіночого і середнього родів. Перевір себе за правилом.

Прикметники **чоловічого** роду мають закінчення **-ий, -ій** (*гарний чоловік, синій колір*), **жіночого** роду — **-а, -я** (*гарна жінка, синя хустка*), **середнього** роду — **-е, -є** (*гарне пальто, синє небо*).

2. Прочитай повідомлення Родзинки. Випиши речення, у яких є прикметники в **однині**. Підкресли їх, познач закінчення.

Миколаїв — відоме місто. Про нього кажуть, що це справжня фабрика кораблів. У Миколаєві будують різні судна: пасажирські, військові, риболовецькі, науково-дослідні. Усі судна виходять у великий океан.

3. Спиши сполучення слів, вставляючи відповідні закінчення. З **одним** зі сполучень склади і запиши речення.

- 1) давн.., близьк.. друг;
- 2) вранішн.., лагідн.. сонце;
- 3) могутн.., широк.. ріка.

4. Прочитай повідомлення Щебетунчика. Запитай у вчителя/вчительки про значення слів, які тобі незрозумілі.

У Миколаєві розташована астрономічна **обсерваторія**. Тут проводять спостереження за небесними тілами. Працівники обсерваторії складають морехідні і зоряні карти. Навчають моряків орієнтуватися в океанах за допомогою зірок.

5. Випиши з тексту про обсерваторію речення, у якому є прикметники у множині. Познач у них закінчення. Зроби висновок, яке закінчення мають прикметники у множині.

6. Чи хотілося б тобі побувати в обсерваторії? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай і спиши текст. Встав пропущені закінчення прикметників.

На Миколаївщині ви можете відвідати популярн.. курорт Кóблеве. Це велик.. село на березі Чорного моря. Тут приємн.., комфортн.. клімат. Прозор.. і тепл.. вода.

ПРИКРАШАЮ СВОЄ МОВЛЕННЯ ПРИКМЕТНИКАМИ

1. Друзі відвідали виставку. Дізнайся з рекламного плаката, де саме вони побували. Розкажи, яку інформацію про виставку містить цей плакат.

2. Розглянь світлини картин, які зацікавили друзів. Зроби висновок, що малював Іван Айвазовський.

3. Прочитай текст, щоб перевірити, чи правильно ти думаєш.

Іван Айвазовський — відомий художник, який написав багато полотен на морську тематику. Він жив і працював у Криму. У місті Феодосія розташований великий музей його картин.

4. Прочитай розповідь Гаджика про картину І. Айвазовського. Чи зрозуміло, яку саме картину він описав?

Море ..., ..., ... На морі ..., ... корабель. Його оточують ..., ..., ... хвилі. Картина викликає ... настрої.

5. Доповни розповідь Гаджика словами з довідки і запиши.

Довідка: *неспокійне, розбурхане, суворе, самотній, беззахисний, великі, небезпечні, безпощадні, тривожний.*

6. Прочитай утворений текст. Чи зрозуміло тепер, яку з картин, зображених у завданні 2, описав Гаджик?

7. Якою частиною мови є вставлені в розповідь Гаджика слова? Зроби висновок про роль прикметників у мовленні.

8. Розглянь малюнки. Як думаєш, хто з хлопчиків розбив м'ячем вікно, а хто — забив гол.

9. Придумай хлопчикам імена. Вибери з довідки прикметники, які характеризують кожного з футболістів. Склади з прикметниками речення про кожного хлопчика і запиши.

Довідка: *радісний, задоволений, похнюплений, сумний, щасливий, пригнічений.*

10. Склади про одного з хлопчиків розповідь (3–4 речення) і запиши. Використай прикметники.

11. Спиши текст, добираючи пропущені прикметники.

... містечко «Казка» мешканці Миколаєва називають українським Диснейлэндом. На території містечка є ... будиночки. Біля них стоять ... герої. На клумбах ростуть ... рослини. А ще тут проходять ... турніри.

РОЗДІЛ 6. РОЗПІЗНАЮ ЧИСЛІВНИКИ

ПРИГАДУЮ ЧИСЛІВНИКИ

1. Чи хочеш дізнатися, де ще побували друзі? Прочитай про це текст.

У центрі України розташована Кіровоградська область. Її оточує **шість** сусідніх областей. Кіровоградщина розділена на **двадцять один** район. На території області — **дванадцять** міст.

Проведи дослідження!

1. Що називають виділені слова?
2. На яке питання вони відповідають?
3. Пригадай, як називається ця частина мови. Перевір себе за правилом.

Частина мови, яка називає **числа** і відповідає на питання **скільки?**, називається **числівником**.

Наприклад: *п'ять, сорок три.*

2. Виконай завдання Родзинки.

1. Знайди на карті України Кіровоградську область.
2. Назви області, з якими вона межує.
3. Як називається центр Кіровоградської області?
4. Чи знаєш ти, чому це місто має таку назву?

3. Відповідь на останнє запитання Родзинки знайди в тексті.

Місто Кропивницький назване на честь Марка Кропивницького. Це талановитий режисер і актор. Майже сто сорок років тому М. Кропивницький створив перший в Україні театр, де вистави відбувалися українською мовою. За своє життя Марко

Кропивницький зіграв понад п'ятсот ролей. Написав понад сорок п'єс. Він також організував перший в Україні дитячий театр, акторами в якому були лише діти.

За інтернет-джерелами

4. Випиши з тексту про Марка Кропивницького речення, у яких є числівники. Підкресли ці частини мови.

5. Друзі побували в театрі. Розглянь квиток Читалочки.

6. Дай відповіді на запитання Щебетунчика.

1. У якому театрі побували друзі? 2. Яку виставу дивилися? 3. Якого числа відбулася вистава? 4. Коли був початок дійства? 5. На якому місці сиділа Читалочка? 6. Скільки коштує квиток?

7. Запиши відповіді на 3, 4, 5 і 6 запитання Щебетунчика. Числа записуй словами. Підкресли числівники.

8. Чи доводилось тобі відвідувати театр? Чи хотілося б побути актором/акторкою? Яку роль ти мрієш зіграти? Напиши про це текст (3–4 речення).

9. Спиши текст. Підкресли числівники. Розбери за будовою виділене слово.

Найпопулярніше місце відпочинку в Кропивницькому — парк. Тут росте майже п'ятдесят видів дерев і кущів. На території парку збудовані дитячі майданчики, сорок чотири атракціони. Справжньою родзинкою парку є сто тисяч тюльпанів, які розцвітають наприкінці квітня.

ПРАВИЛЬНО НАГОЛОШУЮ І ЗАПИСУЮ ЧИСЛІВНИКИ

1. Друзі хочуть розповісти про ще одне цікаве місто в Україні. Прочитай їхнє повідомлення.

Запоріжжя розкинулося на обох берегах Дніпра. У місті велика кількість потужних заводів. І, водночас, багато затишних куточків природи. Тут розташована найпотужніша в Україні гідроелектростанція — Дніпрогес.

Проспект Соборний у Запоріжжі — один із найбільших у Європі. Його довжина — 11 кілометрів. Він виходить на греблю Дніпрогесу. Довжина греблі становить майже 2 кілометри.

2. Спиши виділену частину тексту. Числа записуй словами. Підкресли власні назви.

3. Визнач довжину проспекту разом із греблею. Відповідь запиши. Число записуй словом.

4. Разом з однокласниками/однокласницями пригадайте і запишіть числівники з апострофом. Поділіть їх на склади для переносу.

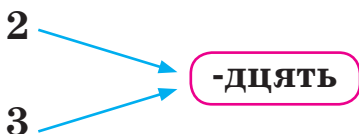
5. Склади і запиши речення з **двома** із записаних числівників з апострофом.

6. Разом із сусідом/сусідкою по парті позмагайтеся, хто більше утворить числівників, які закінчуються на **-надцять**. Запиши свої слова. Постав наголос. Перевір себе за словником.

7. Утвори і запиши числівники за поданою схемою. З **одним** із них склади і запиши речення.

8. Прочитай інформацію про Запоріжжя.

- Площа Запоріжжя становить 331 квадратний кілометр, і це п'яте за площею місто в Україні.
- У Запоріжжі працює музей автомобілів «Фаетон». Там понад 150 автомашин з різних країн.
- У Запоріжжі розташований найбільший острів на Дніпрі — Хортиця. Він простягнувся на 12 кілометрів.

9. Яка інформація тебе найбільше зацікавила або здивувала? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

10. Спиши текст. Числа записуй словами.

За 25 років незалежності України запорізькі спортсмени більш як 130 разів перемагали на міжнародних змаганнях. З них 27 разів — піднімалися на найвищу сходинку. Запоріжці принесли країні 4 срібні та 16 бронзових олімпійських медалей.

ПРАВИЛЬНО ЧИТАЮ ЧИСЛОВІ ВИРАЗИ

1. Прочитай, що найбільше вразило Родзинку в Запоріжжі.

Дніпрогес працює вже понад 80 років і вражає своїми розмірами. Адже довжина греблі — майже 2000 метрів, висота — 60 метрів. А це як два будинки у 9 поверхів.

- 2. Спиши текст про Дніпрогес. Числа записуй словами. Постав наголос у числівниках.
- 3. Пригадай назви **зимових** і **весняних** місяців. Поеднай кожну з одним із поданих чисел. Запиши утворені дати. Числа записуй словами.

11

14

16

18

25

30

- 4. Допоможи Гаджикові правильно прочитати й обчислити числові вирази. Починай читати зі слів **до** або **від**.

Зразок: до двох додати п'ять — буде сім.

$$14 + 11 = \dots \quad 35 - 20 = \dots \quad 50 + 39 = \dots \quad 100 - 34 = \dots$$

- 5. Прочитай, що найбільше зацікавило в Запоріжжі Щебетунчика.

На Запоріжжі з'явився перший флот запорозьких козаків. Це були військові човни — 20 метрів завдовжки і 4 завширшки. Їх називали чайки. Вони вміщували 60 озброєних козаків. Кожен мав 2 рушниці, запас куль і пороху, шаблю. На борт брали 5 гармат, запаси питної води і харчів.

- 6. Обчисли, скільки одиниць вогнепальної зброї було на одному козацькому човні. Відповідь запиши.

- 7. Гаджикові цікаво, чи подобається тобі математика. Де ти використовуєш знання з математики? Напиши про це текст (3–4 речення).

- 8. Спиши текст. Числа записуй словами.

Туристів приваблює острів Хортиця. Він простягнувся посеред Дніпра на 12 кілометрів. Тут є історичний комплекс «Запорозька Січ», Музей запорозького козацтва, піднятий з Дніпра козацький корабель чайка.

На Хортиці неповторна природа. Тут мешкає 30 видів звірів, 120 видів птахів і 15 видів жаб, ящірок.

РОЗДІЛ 7. ДІЗНАЮСЯ БІЛЬШЕ ПРО ДІЄСЛОВА

РОЗПІЗНАЮ ДІЄСЛОВА

1. Прочитай текст. Яке слово в ньому є багатозначним?

Тече, поспішає Дніпро до синього моря. На його берегах **стоїть** місто. Воно **носить** назву великої річки — Дніпро.

Проведи дослідження!

1. Прочитай виділені в тексті слова.
2. Поміркуй, що вони називають.
3. Постав питання до кожного слова. Пригадай, як називаються такі слова. Перевір себе за правилом.

Слова, які називають **дію** предмета і відповідають на питання **що робить?**, **що зробив?**, **що буде робити?**, називаються **дієсловами**.

Наприклад: *знає, читав, напишуть*.

2. Прочитай текст. Випиши дієслова. Поряд у дужках запиши питання до кожного. Познач префікси в дієсловах.

Місто Дніпро розкинулося по обидва береги річки Дніпро. П'ять мостів з'єднують правий і лівий береги.

Під землею у місті працює метрополітен. Його протяжність найменша в Європі, всього шість станцій.

У місті Дніпрі проживає і трудиться майже мільйон мешканців і мешканок.

3. Гаджик дібрав слова, які називають його улюблені дії. Він думає, що це дієслова. Чи погоджуєшся ти з ним?

Малювання, ліплення, розв'язування, читання, конструювання.

4. Виправ помилки Гаджика. Утвори від його слів дієслова за зразком і запиши.

Зразок: *прання — прати.*

5. Прочитай, що зацікавило у Дніпрі Щебетунчика. Спиши текст, розкривши дужки. Підкресли дієслова двома лініями.

У місті (Д,д)ніпро багато різних заводів. Тут випускають складне електронне обладна(н,нн)я. Над його створе(н,нн)ям працюють конструктори.

А ще у (Д,д)ніпрі будують космічні станції, супутники, ракети. Усю цю техніку можна побачити в аерокосмічному музеї.

6. Чи хотілося б тобі побувати в аерокосмічному музеї? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай, що зацікавило у Дніпрі Родзинку. Спиши виділені речення, вставляючи дієслова з довідки. Число запиши словом.

Набережну Дніпра ... унікальний фонтан «Лебідь». Він ... крилами, ... навколо себе, ... струмені води на 50 метрів заввишки. Ним захоплюються туристи і мешканці та мешканки міста.

Довідка: *обертається, викидає, прикрашає, махає.*

8. Запиши слова в три колонки. З **одним** дієсловом склади і запиши речення.

Ракета, козацький, будувати, шанувати, мости, лагодити, фонтан, зимовий, незвичайний.

ЩО?

ЯКИЙ?

ЩО РОБИТИ?

ПРАВИЛЬНО ЗАПИСУЮ ДІЄСЛОВА НА -ТЬСЯ, -ШСЯ

1. Знайди на карті України місто Дніпро. Центром якої області є це місто?

2. Прочитай повідомлення Читалочки. Чи знав/знала ти про це?

Через Дніпропетровщину протікає невелика річка Оріоль.

Стоїш на її березі і милуєшся кришталевими водами, прислухаєшся до їхнього плескоту. Здається, чистішої річки не бачив. Ні, не здається! Оріоль визнається найчистішою річкою Європи!

3. Випиши виділені слова і прочитай їх, дотримуючись правила.

Дієслова на **-ТЬСЯ, -ШСЯ** вимовляй і пиши так:

ПИШЕМО:

дивит**ь**ся

сміє**ш**ся

ВИМОВЛЯЄМО:

диви[ц':а]

сміє[с':а]

4. Допоможи Гаджикові виконати завдання. Спиши речення, вставляючи пропущені букви.

1. Вітер грає.. з пожовклим листком: то пожене.. біжком, то підкрада.. нишком.

2. За двома зайцями пожене.. — жодного не спіймаєш.

3. Здає.., часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю.

5. Доповни діалог запитаннями. Запиши їх.

— ...?

— Я прокидаюсь о сьомій годині.

— ...?

— Я навчаюся в третьому класі.

— ...?

— Зі мною навчаються мої друзі — Оля і Микита.

6. Розглянь малюнки. Що роблять діти? Який у них настрій? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай, відгадай і спиши загадки. Встав пропущені букви в дієсловах.

Всі його люблять,
Всі його чекають.
А подивля.. — і відразу
скривля.. .

Проти печі грі.. ,
без водички миє.. .

РОЗРІЗНЯЮ ЧАСОВІ ФОРМИ ДІЄСЛІВ

1. Прочитай повідомлення Родзинки. Випиши виділені слова.

На Дніпропетровщині є селище Петриківка. У ньому здавна **розмальовували** посуд, меблі, будинки, паркани. Ці візерунки назвали петриківським розписом.

Щоб зберегти розпис, майстри і майстрині **навчають** цього мистецтва дітей. А діти **передаватимуть** свою майстерність наступним поколінням.

Проведи дослідження!

1. Визнач, яке з виписаних дієслів називає дію, що відбулася в **минулому**. На яке питання воно відповідає?
2. Яке дієслово називає дію, що відбувається в **теперішньому** часі? Постав до нього питання.
3. Яке дієслово називає дію, що відбуватиметься в **майбутньому**? На яке питання воно відповідає?
4. Зроби висновок, чи змінюються дієслова за часами. Перевір себе за правилом.

Дієслова змінюються за **часами**.

У **теперішньому** часі дієслова відповідають на питання **що робить?, що роблять?**. Наприклад: *живе, пишуть*.

У **минулому** часі — на питання **що робив?, що зробив?**. Наприклад: *жив, написав*.

У **майбутньому** — на питання **що робитиме?, що зробить?**. Наприклад: *житиме, напише*.

-
2. Розподіли дієслова за часами. Запиши їх у **три** колонки: **теперішній час, минулий і майбутній**.

Співають, створила, розбудить, хвилювалися, фантазують, подарував, припливуть, біліє, прийде.

-
3. Прочитай текст. Знайди спільнокореневі слова. Визнач, від якого слова вони утворились.

Село Петриківку майже 500 років тому заснував козак на прізвище Петрик. Сьогодні вироби майстрів і майстринь петриківського розпису славляться на весь світ. Народні художники малюють на них квіти, ягоди, незвичайних птахів. Тарелі, таці, скриньки з петриківським розписом прикрашатимуть оселі людей і через багато років.

4. Випиши з тексту про село Петриківку дієслова. У дужках зазнач їх часову форму.

5. Прочитай і спиши уривок з вірша Євгенія Рослика. Підкресли дієслова, визнач їх час.

Як розквітне квітка у казковім липні,
квітку намалюю, мовби уві сні.
Роки відлітають — квітка мов живая
разом із калиною спить на полотні.

6. Що ти дізнався/дізналася про петриківський розпис? Напиши про це розповідь (3–4 речення).

7. Спиши текст, вибравши з дужок потрібне слово. Підкресли дієслова. Познач зверху їх час.

У Петриківці є незвичайний паркан. Він (простягнеться, простягається) на 120 метрів уздовж дороги. Його (розпишуть, розписали) квітами, листям, кетягами калини й винограду.

Петриківський розпис (прикрашав, прикрашає) світ неповторною красою.

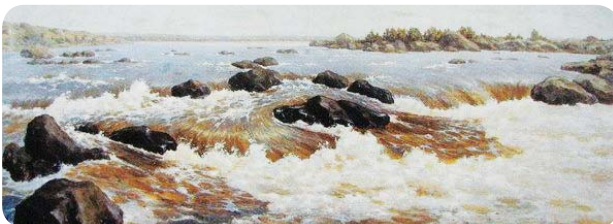

ЗМІНЮЮ ДІЄСЛОВА ЗА ЧАСАМИ

1. Прочитай повідомлення Гаджика. Випиши в колонку виділені дієслова. Визнач їх час.

У давні часи річку Дніпро **перетинали** 9 порогів. Це кам'яні скелі заввишки 7–9 метрів. На островах за порогами **селилися** козаки. Дніпрові пороги робили козаків **недосяжними** для ворогів. Бо ніхто **не перепливав** через такі перешкоди.

Сергій Світославський.
Дніпровські пороги

2. Уяви, що події, описані в тексті про пороги, відбуваються зараз. Як тоді звучатимуть дієслова? Запиши їх у другу колонку. Визнач час.

3. Постав виписані дієслова у формі **майбутнього** часу. Запиши їх у третю колонку.

4. Щебетунчик дізнався цікаве про козаків. Прочитай і ти.

За поведінкою птахів та інших тварин козаки дізнавалися про наближення ворога. Тоді козак поспішав до річки чи озера. Виріза́в довгу очеретину, брав її до рота і з головою занурювався під воду. Краєчок очеретини над водою був непомітний. Козак таким чином дихав, а вороги не розуміли, куди він подівся.

5. Випиши з тексту **три** дієслова, зміни їх за часами.

6. Читалочка знайшла іншу інформацію про козаків. Прочитай її, змінивши слова, що в дужках.

Очевидці (розповідати), що козаки були відважними, чесними, справедливими. Усі рішення (ухвалювати) спільно. (Голосувати) шапками. Якщо вгору (злітати) більшість шапок, значить питання було вирішене.

7. Спиши інформацію Читалочки. Постав дієслова у потрібному часі.

8. Прочитай розповідь давнього мандрівника про козаків. Спиши текст. Зміни час дієслів так, щоб це була розповідь про минулі часи.

Козаки тримають себе в бездоганній фізичній формі. Щодня по 6–8 годин тренуються: їздять на конях, стріляють із пістолів, фехтують шаблями, плавають. Молодь вивчає козацькі правила, влаштовує змагання з риболовлі, пірнає на глибину.

9. Родзинка запропонувала конкурс на найкращу розповідь про козаків. Візьми участь у цьому конкурсі. Напиши текст (3–4 речення).

10. Прочитай і спиши текст. Доповни його реченням про своє ставлення до козаків. Виділене слово випиши і зміні за часами.

Козаки в(е,и)ли боро(т,д)ьбу за незалежність свого народу. **Очолювали** козацьке військо хоробрі гетьмани: Богдан Хмельницький, П(е,и)тро Сагайдачний, Іван Мазéпа та інші.

ПРАВИЛЬНО ПИШУ НЕ З ДІЄСЛОВАМИ

1. Прочитай прислів'я. Поясни, як розумієш їх значення.

1. Хто не робить, той не їсть.
2. Правда у вогні не горить і в воді не тоне.
3. Не хитруй, не мудруй, а чесно працюй.

2. Спиши прислів'я. Підкресли дієслова.

Проведи дослідження!

1. Яке слово стоїть перед підкресленими дієсловами?
2. Якого значення набувають дієслова із цим словом?
3. Зроби висновок, як пишемо **не** з дієсловами. Перевір себе за правилом.

Не з дієсловами пишемо **окремо**.

Наприклад: **не** співати.

3. Відгадай загадки Родзинки. Спиши їх, розкривши дужки.

1. Тече, тече — (не)вितече, біжить, біжить — (не)вібіжить. 2. (Не)говорить, а навчає. 3. Голки має, а (не)шиє і (не)вишиває.

4. Щебетунчик підготував правила поведінки за столом. Прочитай їх. Чи погоджуєшся ти зі Щебетунчиком?

За столом поведься чемно!

1. Читай під час їжі.
2. Совай руками по столу.
3. Плямкай губами.
4. Дригай ногами.
5. Витирай рукою рот.
6. Облизуй пальці.
7. Розмовляй з повним ротом.

5. Виправ правила поведінки за столом і запиши.

6. Напиши пораду, як треба поводитися з книжкою. Використовуй подані сполучення слів.

брудними руками
загинай сторінки
пиши на сторінках
вставляй між сторінками
клади де попало

7. Прочитай пораду Гаджика. Спиши виділені речення, розкривши дужки.

Розмовляючи, дивись у вічі того, з ким говориш. **Уважно слухай співрозмовника, (не)перебивай його. (Не)намагайся довести свою правоту силою голосу.**

Під час розмови (не)хитайся, (не)розмахуй руками, (не)говори надто швидко. Тебе можуть (не)зрозуміти. Говори тільки про те, що добре знаєш.

Пам'ятай! Культура мовлення свідчить про твою вихованість.

ВСТАНОВЛЮЮ ЗВ'ЯЗОК ДІЄСЛІВ З ІМЕННИКАМИ

1. Прочитай текст. Які факти з тексту були для тебе невідомими?

Місто Донецьк **стоїть** на берегах річки Кáльміус, яка **несе** свої води в Азовське море. Донецьк **отримав** ще одну назву — місто мільйона троянд. І справді, на кожного мешканця і мешканку тут раніше припадав один кущ цих красивих квітів.

Троянди легко **переносять** високу температуру. Відомо, що влітку температура повітря в Донецьку така, як у Каїрі — столиці Єгипту.

2. Визнач, з якими іменниками зв'язані дієслова, виділені в тексті про Донецьк. Знайди їх за питаннями і запиши.

Стоїть (*що?*) ...; стоїть (*де?*) ...; несе (*що?*) ...; несе (*куди?*) ...; отримав (*що?*) ...; переносять (*що?*) ... .

3. Прочитай повідомлення Родзинки про незвичайний парк.

У Донецьку було закладено єдиний у Європі унікальний парк кованих фігур.

Найпочесніше місце тут займає розкішний букет троянд. Ще тут розмістили галерею «Знаки зодіаку». Красується викуваний з металу півник, гордо стоїть лелека, через доріжку перекинулася арка дружби.

У місті проходили фестивалі ковальської майстерності. Найкращі роботи залишалися в парку як подарунок місту.

4. Випиши з тексту про парк дієслова разом з іменниками, що зв'язані з ними.

5. Уяви, що у твоєму селі/місті облаштовують парк металевих фігур. Які фігури тобі хотілося б там побачити? Напиши про це розповідь (3–4 речення).

6. Щебетунчик і Гаджик змагалися, хто найточніше опише предмет дієсловами. Відгадай назву описаних предметів і запиши.

1. ЛащитьсЯ, умиваєтсЯ, граєтсЯ ... .

2. Гріє, світить, сходить ... .

3. Росте, розквітає, пахне ... .

7. Знайди серед записаних дієслів слова з префіксами. Познач префікси.

8. Прочитай повідомлення Читалочки. Спиши його, поставивши дієслова, що в дужках, у **теперішньому** часі.

На Донеччині є місто Слов'янськ. Його (називати) центром видобування солі. У місті (знаходиться) три лікувальні солоні озера.

А ще Слов'янськ (славиться) гончарними виробами. Їх (виготовляти) у маленьких майстернях і (продавати) по всій Україні.

9. Прочитай і спиши текст, вставляючи пропущені іменники. Можеш скористатися довідкою. Підкресли дієслова, зв'язані з цими іменниками.

Донецький ... славиться відомими людьми. Тут народився і виріс багаторазовий рекордсмен світу зі стрибків із жердиною ... . У Донецьку починала свою спортивну кар'єру гімнастка ... . У цьому місті утворилася професійна футбольна ... «Шахтар».

Довідка: *Сергій Бубка, Лілія Подкопаєва, край, команда.*

ДОБИРАЮ ДІЄСЛОВА – АНТОНІМИ І СИНОНІМИ

1. Прочитай текст. Поміркуй, чому місто має таку назву.

Під містом Соледа́р, у Донецькій області, на глибині 300 метрів **виникли** соляні печери. З'явилися вони тут понад 280 тисяч років тому.

У цих печерах облаштували санаторій, у якому лікують дихальні органи, **зцілюють** нервову систему.

2. Знайди в тексті про Соледар синоніми до виділених дієслів. Запиши утворені пари слів.

3. Заміни подані вислови близькими за значенням дієсловами з довідки. Запиши утворені речення.

1. Читати нотації — ... .
2. Не дати пилинці впасти — ... .
3. Обвести навколо пальця — ... .
4. Рвати серце — ... .
5. На поріг не пустити — ... .

Довідка: *обхитрити, переживати, повчати, заборонити, оберігати.*

4. Прочитай прислів'я. Випиши дієслова-антоніми.

1. Літо запасає, а зима з'їдає.
2. Взимку сонце так сміється, що аж віконце плаче.
3. Незнайко на печі лежить, а знайко по дорозі біжить.
4. Не соромно мовчати, коли нічого казати.
5. Боржник весело бере, та сумно віддає.
6. Краще з розумним загубити, як з дурнем знайти.

5. Допоможи Читалочці і Родзинці виконати завдання. Добери і запиши антоніми до поданих дієслів.

пам'ятати — ...

відлітати — ...

руйнувати — ...

нагріватись — ...

вигравати — ...

дозволяти — ...

зустрічати — ...

продавати — ...

6. Прочитай, як описав ярмарок самими лише дієсловами український письменник Остап Вишня.

І все це ворухиться, дихає, кричить, мекає, ірже, позіхає, кувікає, пахне, кудкудаче, лускає насіння, крутиться на каруселях...

7. Склади і запиши за описом Остапа Вишні розповідь про стародавній ярмарок. Користуйся поданими запитаннями.

1. Як добиралися люди на ярмарок?

2. Що продавали на ярмарку?

3. Як розважалась молодь на ярмарку?

8. Прочитай пари речень. Що можеш сказати про значення виділених дієслів? Визнач їх час.

1. Листя **падає** вогняними метеликами на землю. Наголос у слові **падає** на другий склад.

2. Катер **летів** проти вітру, розсікаючи хвилі. У небі **летів** літак.

9. Виконай **одне** із завдань на вибір. З **двома** словами склади і запиши речення.

1. Випиши зі словника синонімів **три** ряди дієслів-синонімів.

2. Випиши зі словника антонімів **три** пари дієслів-антонімів.

РОЗДІЛ 8. РОЗПІЗНАЮ СЛУЖБОВІ СЛОВА

ПРИГАДУЮ СЛУЖБОВІ СЛОВА

1. Прочитай групи слів. У якій колонці слова не зв'язані між собою? Яка група слів є віршем?

Розлогим дубом
нам втіху
заховавсь сонця
клаптик снігу.

Під розлогим дубом
нам на втіху
заховавсь від сонця
клаптик снігу.

2. Спиши вірш. Підкресли службові слова.

Проведи дослідження!

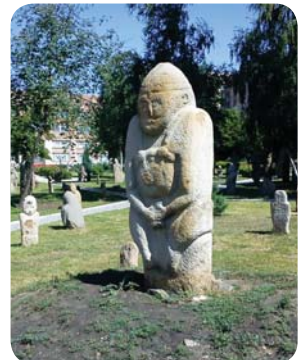
1. Спробуй поставити питання до підкреслених слів.
2. Поясни, для чого служать ці слова. Перевір себе за правилом.

Службові слова служать **для зв'язку слів** у реченні.
Вони не відповідають на питання.
Наприклад: **У** саду **на** калині **заспівав** соловейко.

3. Прочитай і спиши повідомлення Читалочки. Вибери з дужок потрібні службові слова.

(На, У, До) Луганську є парк кам'яних скульптур. Він один (над, біля, з) найбільших у світі. Ці скульптури були розкидані (по, у, за) всій території Луганської області. А тепер зібрані (біля, під, в) одному місці.

4. Допоможи Ґаджикові утворити речення з поданих слів, додавши службові слова. Запиши їх. Підкресли службові слова.

1. Луганськ, стояти, берег, річка, Луга́нь.

2. Назва, місто, походити, назва, річка. 3. Луганськ, багато, заводи.

5. Прочитай повідомлення Родзинки. Спиши його, вставивши пропущені службові слова.

Неподалік ... Луганська є водоспади. Один ... них ... спекотні літні місяці пересихає. А ... зиму пору року замерзає і вражає своєю красою. ... це його називають льодоспадом.

Довідка: з, в, у, через, від.

6. Розглянь світлину водоспаду. Пофантазуй, яким він буває навесні, влітку, восени та взимку. Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай і спиши вірш. Підкресли службові слова.

Мала́ білочка на ліщині стр..бає,
лісові горішки в торбинку складає.
Л..дачим діткам дає по лушпинці,
а діткам хорoшим — те, що в с..рединці.

З народно́го

РОЗПІЗНАЮ ПРИЙМЕННИКИ

1. Прочитай пари речень. Випиши виділені пари слів. Підкресли службові слова.

1. **З пагорба** зійшов сніг. **На пагорбі** зазеленіла трава.

2. **До річки** біжать весняні струмочки. **Через річку** йти по кризі вже небезпечно.

Проведи дослідження!

1. З якими частинами мови зв'язані службові слова?
2. Чи змінились іменники від зміни службових слів? Прочитай і запам'ятай, як називаються такі службові слова.

Службові слова **в, у, на, до, з, біля, по, через, під, про, від, між, перед** називаються **прийменниками**.

2. Прочитай сполучення слів. Які службові слова в них пропущено? Встав їх.

дружить ... Родзинкою
прийшов ... Гаджика
дізнався ... Читалочки
розповідав ... Щебетунчика

3. Запиши сполучення слів з попереднього завдання, додавши прийменники. Із **двома** сполученнями склади і запиши речення.

4. Прочитай, де побували друзі. Чи доводилось тобі бувати в цьому місті?

Друзі завітали до Харкова. Побували в Центральному парку. Там безліч цікавих атракціонів для дітей. Піднялися над містом на оглядовому колесі. З висоти пташиного польоту побачили велике місто. Були в захваті від його краси.

5. Випиши з тексту про Харків сполучення прийменників з іменниками, з якими вони зв'язані.

6. Прочитай назви атракціонів у харківському парку.

ЛУНА-ПАРК

Атракціони

Ціна

Автодром	40 грн
Американська гірка	50 грн
Будинок жахів	50 грн
Вежа падіння	50 грн
Канатна дорога	30 грн
Колесо огляду	50 грн

7. Кожний з друзів побував на двох атракціонах. Читалочка витратила на них 70 грн, Щебетунчик — 90 грн, Родзинка — 80 грн, а Гаджик — 100 грн. Поміркуй, хто які атракціони міг відвідати.

8. На яких атракціонах хотілося б побувати тобі? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

9. Спиши текст, вставляючи пропущені прийменники.

... Харкові є мала копія Ейфелевої вежі.
 ... неї відчуваєш атмосферу Франції, Парижа.
 ... гвинтових сходах вежі можна піднятися ...
 оглядовий майданчик і помилуватися містом.

РОЗРІЗНЯЮ ЧАСТИНИ МОВИ

1. Постав питання до поданих слів. Визнач, до якої частини мови вони належать, і запиши за зразком.

Зразок: місто (що?) — іменник.

Екскурсія, відвідали, цікаві, туристи, п'ять, на.

2. Прочитай текст. Придумай йому заголовок.

У Харкові друзі відвідали планетарій. Тут вони захоплено розглядали зоряне небо. Спеціальні проєктори дозволили побачити полярне сяйво, всіяну кратерами поверхню Місяця.

Дуже зацікавив друзів телескоп. За допомогою нього можна спостерігати рух Місяця, найближчі до нас планети, інші небесні тіла.

3. Об'єднай виділені слова в групи за частинами мови. Запиши їх у три колонки.

ІМЕННИК

ПРИКМЕТНИК

ДІЄСЛОВО

4. Чи хотілося б тобі побувати в планетарії? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

5. Розглянь афішу, яка привабила друзів у Харкові. Про що можна дізнатися з неї?

6. Прочитай, де побували друзі.

Після планетарію друзі **відвідали** океанаріум. Спочатку вони потрапили в зал з прісноводними рибами. Особливо **здивував** їх акваріум, у якому рибки **світилися**.

Потім друзі побували в залі з мешканцями морів і океанів. Полюбувалися коралами, морськими ліліями. Трохи моторошно, але цікаво було **спостерігати** за акулами.

7. Випиши в колонку слова, виділені в тексті про океанаріум. Утвори від них іменники, запиши в другу колонку.

8. Утвори від поданих прикметників іменники і дієслова. Познач корінь у кожному слові.

Зразок: *смішний* — *сміх* — *смішити*.

Шумний, радісний, білий, високий.

9. Разом з однокласниками/однокласницями допоможіть Гаджикові розібратися, яка інформація достовірна (правдива), а яка — недостовірна.

Слово п'ятірка — **числівник**.

Слово п'ятірка — **іменник**.

Слово плавання — **іменник**.

Слово плавання — **дієслово**.

10. Прочитай і спиши текст, вибравши з дужок потрібний прийменник. Випиши числівник, поділяючи його на склади для переносу.

Одним (для, з) улюблених місць відпочинку мешканців та гостей Харкова є підвісна канатна дорога. Використовують її (біля, для) прогулянок, а також як транспорт. Вісімнадцять хвилин (у, на) повітрі — і ти вже (за, в) іншому кінці Харкова. Не (в, на) кожному місті є така незвична дорога.

РОЗДІЛ 9. БУДУЮ РЕЧЕННЯ

РОЗРІЗНЯЮ РОЗПОВІДНІ, ПИТАЛЬНІ І СПОНУКАЛЬНІ РЕЧЕННЯ, ОКЛИЧНІ Й НЕОКЛИЧНІ

 1. Прочитай речення. Визнач, яке з них є **розповідним**, яке — **питальним**, а яке — **спонукальним**. Перевір себе за правилом.

1. Яке місто відвідали друзі?
2. Друзі милувалися Полтавою.
3. Дізнайтеся, що цікавого є в Полтаві.

Речення, у якому про щось **розповідається** (повідомляється), називається **розповідним**.

Речення, у якому про щось **запитується**, називається **питальним**.

Речення, у якому **висловлюється спонукання** до дії (прохання, заклик), називається **спонукальним**.

 2. Прочитай речення. **Перше** перебудуй на спонукальне, **друге** — на питальне. Запиши утворені речення.

1. Друзі побували на Полтавщині.
2. У Полтавській області протікає понад 140 річок.

 3. Розглянь таблицю. Про що з неї можна дізнатися?

ВИДИ РЕЧЕНЬ

за метою висловлювання

- розповідні
- питальні
- спонукальні

за інтонацією

- окличні
- неокличні

4. Разом із сусідом/сусідкою по парті прочитайте в ролях вірш Степана Руданського.

— Чого, брате, так збілів? Що з тобою сталося?!

— Ах, за мною через став аж сто вовків гналось!

— Бог з тобою! Сто вовків! Та б село почуло.

— Та воно пак і не сто, а п'ятдесят було.

— Та й п'ятдесят диво в нас. Де б їх стільки взялось?

— Ну, Іванцю! Нехай так, але десять гналось.

— Так і десять не було! Знать, один усього?

— А як один? Аби вовк! Страшно і одного...

— А може, то і не вовк?

— А що ж то ходило? Таке сиве та мале, а хвостик як шило.

5. Випиши окличні речення з виділеної частини вірша. Яке з них є питальним? Підкресли його.

6. Прочитай повідомлення Гаджика. Спиши його, позначаючи початок і кінець кожного речення.

У річку Вóрсклу впадає маленька річечка Лта́ва саме в тому місці розташоване місто Полтава чи здогадуєшся, чому місто має таку назву

7. Прочитай повідомлення Читалочки. Випиши з нього **питальне** й **одне розповідне** речення. Добери і запиши синоніми до виділеного слова.

Чи знаєш ти, хто такий Іван Котляревський? Це письменник, який жив понад двісті років тому. Він перший почав писати твори українською мовою. До того українською мовою тільки **розмовляли**.

8. Твори якого українського письменника чи якої української письменниці ти любиш читати? Напиши про це розповідь (3–4 речення).

9. Прочитай і спиши повідомлення Щебетунчика. Підкресли **окличні** речення. Придумай і запиши **спонукальне** речення до цього тексту.

У Полтаві є музей Івана Котляревського. Знаєш, хто проводить там екскурсії? Сам Іван Котляревський! Як таке може бути? Дуже просто! Роль Івана Котляревського виконує актор.

ВЖИВАЮ РЕЧЕННЯ ЗІ ЗВЕРТАННЯМ

1. Прочитай і спиши речення з віршів.

1. Літо, до побачення! (*Валентин Бичко*)
2. Як вам, бджілко, ночувалось? (*Ліна Костенко*)
3. Чого в чорнилі руки, Таню? (*Грицько Бойко*)

Проведи дослідження!

1. До кого звертаються поети?
2. Підкресли ці слова в реченнях.
3. Які розділові знаки стоять біля цих слів? Зроби висновок, як виділяються звертання на письмі. Перевір себе за правилом.

Слово або сполучення слів, яке називає того, до кого звертається мовець, називається **звертанням**.

На письмі звертання виділяється **комами** або **знаком оклику**. Наприклад: *Що ти нам, весно, принесла?*

Діти! Бережіть природу.

2. Прочитай жарт. Допоможи Читалочці знайти речення зі звертанням. Запиши їх і підкресли звертання.

— Доню, чому ти так швидко їси шоколад?

Чи забула, що в тебе є братик?

— Ні, мамо, не забула. Тому й поспішаю.

3. Допоможи Щебетунчикові записати подані слова у формі звертання.

Зразок: *тато — тату.*

Мама, дідусь, друг, сусідка, товариш, Сергійко, Іван Степанович, Надія Василівна.

4. Перебудуй подані речення так, щоб у них були звертання. Запиши їх.

1. Купила мені мама книжку про прибульців з космосу.
2. Відвідала хвору подругу Надійка.
3. Хлопчики поступились дівчаткам місцем в автобусі.

5. Прочитай діалог. Що в ньому пропущено? Спиши діалог, поставивши розділові знаки.

- Мамо ти любиш казки
- Люблю Данилку
- А хочеш мамо я розкажу тобі невеличку казку
- Дуже хочу синку
- Жила собі чашка з молоком, а я її розбив
- Ну й невесела в тебе казка Данилку

6. Разом з однокласником/однокласницею розіграйте сценку за діалогом з попереднього завдання.

7. Чи траплялися у твоєму житті кумедні або прикрі випадки? Які саме? Напиши про один із них текст (3–4 речення).

8. До кого зі своїх рідних або друзів ти хочеш звернутися з проханням? Запиши своє прохання, використовуючи звертання.

9. Допоможи Гаджикові скласти **три** речення, у яких подані слова будуть звертаннями. Запиши утворені речення.

Дідусь, Ірина Петрівна, дощик.

ВИЗНАЧАЮ В РЕЧЕННІ ГОЛОВНІ І ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ

1. Прочитай і спиши речення.

Друзі приїхали на Сорочинський ярмарок.

Проведи дослідження!

1. Про кого йдеться в цьому реченні? На яке питання відповідає це слово? Підкресли його **однією** лінією.
2. Що зробили друзі? Постав питання до цього слова. Підкресли його **двома** лініями.
3. Прочитай правила і запам'ятай, як називаються підкреслені слова.

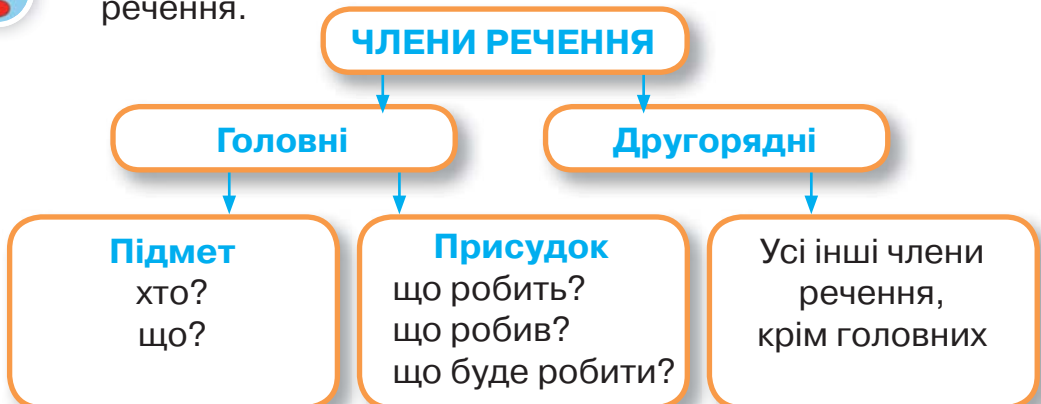
Слова в реченні, які відповідають на певні питання, називаються **членами речення**.

Член речення, який вказує, **про кого** або **про що** говориться в реченні, називається **підметом**. Підмет відповідає на питання **хто?** або **що?**.

Член речення, який вказує, **що говориться про підмет**, називається **присудком**. Присудок відповідає на питання **що робить?**, **що зробив?**, **що буде робити?**.

2. Розглянь таблицю. Поясни Ґаджикові, які бувають члени речення.

3. Прочитай повідомлення Родзинки. Поясни, чому окремі слова написані з великої букви.

Полтавщину на весь світ прославляє відоме село. Це — Великі Сорочинці. Щороку тут проходить Сорочинський ярмарок. Чого там тільки немає! Вишиванки, картини, прикраси, різноманітні вироби з глини, дерева, шкіри.

А ще тут можна спробувати свої сили й талант на майстер-класах.

4. Випиши з тексту про ярмарок виділені речення. Підкресли підмет **однією** лінією, присудок — **двома** лініями, а під кожним другорядним членом постав **три крапки**.

5. Прочитай повідомлення Щебетунчика.

Найвідоміша страва на Полтавщині — полтавські галушкі. **Полтавці щедро пригощають галушками гостей.**

У центрі Полтави стоїть пам'ятник полтавській галушці.

6. Випиши **головні члени** з речень, виділених у тексті про галушки. Постав питання від підмета до присудка і навпаки.

Зразок: *дерево (що робить?) росте;*
росте (що?) дерево.

7. Друзі побували на майстер-класах. Запиши, хто чим займався. Підкресли головні і другорядні члени в кожному реченні.

 8. Який майстер-клас тебе зацікавив найбільше? Напиши про це текст (3–4 речення).

 9. Прочитай повідомлення Читалочки і спиши. Підкресли головні члени в кожному реченні.

Полтавщину прославляє знамените село Опішня. Тут здавна живуть майстри гончарної справи. Вони виготовляють із глини статуетки, посуд, іграшки і навіть скульптури.

Туристи охоче купують керамічні вироби з Опішні.

ВСТАНОВЛЮЮ ЗВ'ЯЗОК СЛІВ У РЕЧЕННІ

 1. Прочитай текст. Випиши виділене речення. Підкресли головні і другорядні члени.

На Полтавщині є місто Миргород. Воно розташоване на річці Хорол. **Славиться Миргород мінеральною водою.**

 2. Установи зв'язок слів у записаному реченні за поданими питаннями.

Миргород (*що робить?*) ...; славиться (*чим?*) ...; водою (*якою?*) ... .

 3. Прочитай інформацію Родзинки. Спиши виділені речення. Підкресли головні члени.

Курорт у Миргороді існує сто років. Допомогла випадковість. Місту не вистачало питної води. Люди пробурили нову свердловину.

Але вода була несмачною. **Городяни використовували її для технічних потреб.** Та незабаром помітили, що у тих, хто пив воду, поліпшилася робота шлунка, перестали боліти суглоби. **Так люди дізнались про лікувальні властивості миргородської води.**

- 4. Визнач, яке з виписаних із попереднього завдання речень має таку схему. Встанови зв'язок слів у ньому за питаннями.

_____ = _____ ... ..

- 5. Прочитай інформацію Читалочки. Спиши виділене речення. Побудуй його схему.

Відвідувачі парку крокують пішохідним мостом через річку Хорóл. Їх **приваблюють водянi лiлiї**. Увечерi розважає світломузичний фонтан.

- 6. Випиши з тексту про парк останнє речення. Встанови зв'язок слів у ньому, поставивши питання.

фонтан (...?) розважає
фонтан (...?) світломузичний
розважає (...?) увечері

- 7. Чи доводилось тобі дивитися на річку з моста? Напиши текст (3–4 речення) про свої враження.

- 8. Щебетунчик дізнався про найбільші річки Полтавщини. Прочитай їхні назви й запиши в алфавітному порядку. З **однією** назвою склади і запиши речення. Підкресли в ньому головні й другорядні члени.

Псел, Сула́, Во́рскла, Оріо́ль, О́ржиця,
Таша́нь, Хорóл.

УТВОРЮЮ СЛОВСПОЛУЧЕННЯ

- 1. Спиши речення. Підкресли головні члени. Встанови зв'язок слів у реченні за поданими питаннями.

Допитливі друзі приїхали на Сумщину.
друзі (що зробили?) ...
друзі (які?) ...
приїхали (куди?) ...

2. Визнач, яке із записаних сполучень слів є основою речення. Якими членами речення є ці слова? Перевір свої думки за правилом.

Підмет і присудок становлять **основу** речення. Інші **зв'язані між собою слова** утворюють **словосполучення**. Наприклад: *весела дівчора; поспішає до школи.*

 3. Прочитай речення. Поясни, як розумієш значення виділеного слова. Добери до нього синоніми.

Ошатне місто привітно зустрічає гостей.

 4. Спиши речення про ошатне місто. Підкресли головні члени. Встанови зв'язок слів у реченні за питаннями і запиши.

 5. Поміркуй, які з утворених пар слів є словосполученнями. Підкресли їх.

Проведи дослідження!

1. Прочитай підкреслені словосполучення.
2. Поміркуй, яке слово в кожному словосполученні **головне**, а яке — **залежне**. Перевір свої міркування за правилом.

У словосполученні є **головне** слово і **залежне**. Під час встановлення зв'язку слів у словосполученні питання ставимо від головного слова до залежного.

Наприклад: *небо (яке?) синє.*

 6. Разом з однокласниками/однокласницями розгляньте світлину, яку зробив Гаджик. Який предмет на ній зображено? Як думаєте, у якому місті стоїть цей пам'ятний знак? Прочитайте текст, щоб перевірити свою думку.

У Сумах стоїть пам'ятник сумці. За легендою, на тому місці, де розташоване місто, було знайдено мисливські сумки із золотом. Сумки і дали назву місту.

7. Випиши з тексту про пам'ятник сумці виділені речення. Утвори й запиши словосполучення зі слів кожного речення. Постав питання від головного слова до залежного.

8. Прочитай, що привабило в Сумах Родзинку. Поясни, як розумієш значення виділеного слова.

Суми мають ще один символ — дерев'яну альтанку.

Існує легенда, що **альтанка** побудована на місці свердловини, пробуреної під час невдалих пошуків нафти. Для її спорудження не було використано жодного цвяха. Сумчани пишаються красивою альтанкою.

9. Спиши текст про альтанку. Підкресли речення, яке має таку схему. Установи зв'язок слів у ньому за питаннями.

_____ = = = = ...

10. Як думаєш, для чого люди будують альтанки? Чи доводилось тобі бути в альтанці? Напиши про це текст (3–4 речення).

11. Прочитай інформацію Читалочки. Спиши виділене речення. Утвори й запиши словосполучення зі слів цього речення. Постав питання від головного слова до залежного.

У місті Кролевець, що на Сумщині, росте унікальна яблуня. **Вона займає площу великого саду. Як таке може бути?**

Гілки яблуні, що розросталась, нахилилися до землі і пускали коріння. Так з'являлася нова яблуня на старій гілці!

БУДУЮ РІЗНІ ВИДИ РЕЧЕНЬ

- 1. Склади речення з поданих слів і запиши. Підкресли головні і другорядні члени речення.

Чернігів, друзі, місто, стародавній, відвідати.

- 2. Прочитай, що найбільше зацікавило Щебетунчика і Гаджика в Чернігові. Поясни, як розумієш значення слова **вал**. Перевір себе за словником.

У Чернігові туристів приваблює високий вал. Тут по колу розміщено дванадцять стародавніх гармат. Вони були поставлені для охорони міста.

СЛОВНИК

ВАЛ — високий земляний насип навколо поселення для захисту від ворога.

- 3. Випиши з тексту про вал **перше** речення. Підкресли головні члени. Утвори і запиши словосполучення зі слів речення.
- 4. Пошир подане речення за питаннями і запиши. Можеш скористатися довідкою.

(Який?) Чернігів славиться (якими?) (чим?) і (чим?).

Довідка: собори, церкви, древній, стародавній.

- 5. Разом з однокласниками/однокласницями розгляньте світлину. Поміркуйте, що уявляє цей пам'ятник.

6. Складіть за світлиною з попереднього завдання **три** речення — питальне, розповідне і спонукальне. Запишіть утворені речення.

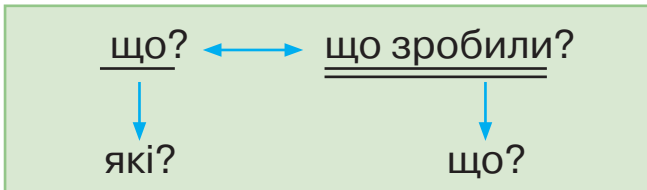

7. Прочитай текст, щоб дізнатися, де стоїть пам'ятник огірку.

На Чернігівщині є місто Ніжин. Воно відоме далеко за межами України завдяки ніжинським огіркам. Мініатюрні огірочки ніжинського засолу замовляють навіть для англійської королеви.

8. Склади і запиши речення про ніжинські огірки за поданою схемою. Можеш скористатися довідкою.

Довідка: Ніжин, огірки, прославити, ніжинський.

9. Прочитай і спиши повідомлення Родзинки. У **першому** реченні встанови зв'язок слів за питаннями.

Україна дивує туристів різними пам'ятниками. Є серед них і дуже кумедні. У Полтаві стоїть пам'ятник галушці, у Ніжині — огірку, на Сумщині — салу, а в Запорізькій області — помідору.

10. Біля якого пам'ятника, згаданого у попередньому тексті, тобі хотілося б зробити селфі? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

11. Прочитай легенду про Чернігів. Запиши виділене речення. Встанови зв'язок слів у ньому за питаннями.

Легенда розповідає, що раніше Чернігів називався Сернігів — від слова «сарна». А сарна — це дуже гарна та лагідна тварина, схожа на бленя. **Тоді сарни водилися в навколишніх лісах.** Їх було так багато, що цю місцину назвали на їх честь.

РОЗДІЛ 10.

ДОСЛІДЖУЮ ТЕКСТ

ПРИГАДУЮ БУДОВУ ТЕКСТУ

1. Прочитай слова. Допоможи Ґаджикові розібратися, яке слово називає найменшу одиницю мови, а яке — найбільшу.

Текст, слово, звук, речення.

2. Пригадай, що ти знаєш про текст. Встав пропущені слова.

Текст **виражає** _____ думку.
Усі речення в тексті _____ між собою за змістом і розташовані в певній _____.
Текст має таку **будову**: зачин, _____ і _____.

3. Прочитай текст, який зацікавив Читалочку. Придумай йому заголовок.

Кожне місто має свою легенду.
Є вона і в Києва.

Були три брати. Один на ім'я Кий, другий — Щек, а третій — Хорів. І їхня сестра Либідь. Вони побудували місто й назвали його на честь старшого брата — Київ.

Кияни збудували над Дніпром пам'ятник засновникам Києва. Він став візитівкою столиці України.

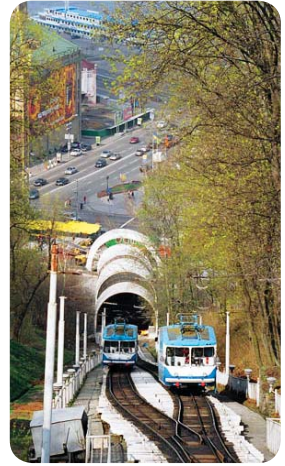
4. Зачитай зачин і кінцівку тексту про засновників Києва. Спиши основну частину тексту. Підкресли **власні** назви.

- 5. Прочитай частини тексту. Чи знаєш ти, що таке **фунікулер**? Перевір себе за словником. Поясни, які букви пропущено у виділених словах.

Але є в Києві місця, де складно прокласти дорогу. Тому **к..яни** збудували фунікулер.

Київ розташований на схилах Дніпра. Його **вул..ці** то піднімаються вгору, то опускаються вниз.

Він став улюбленцем туристів і дітвори. Всі з **в..ликим задоволе..ям** катаються на **н..ому**.

СЛОВНИК

ФУНІКУЛЕР — залізниця, якою на канатах рухається пасажирський вагон.

- 6. Знайди в тексті про фунікулер зачин, основну частину і кінцівку. Запиши їх у правильній послідовності.
- 7. Чи хотілося б тобі покататися на фунікулері? Напиши про це текст (3–4 речення).
- 8. Прочитай частини тексту. Розташуй їх у правильній послідовності і спиши.

Зіна глянула на Павлуся. Той почервонів і схилив голову над партою.

Учителька зібрала зошити для перевірки і принесла їх наступного дня. Павлуся похвалила. А Зіні зауважила, що вона припустилася помилки в задачі.

Якось, списуючи в Зіни задачу, Павлусь помітив помилку. У своєму зошиті він написав правильно. А Зіні не сказав, що в неї помилка.

За Василем Сухомлинським

РОЗРІЗНЯЮ ТЕКСТИ: РОЗПОВІДЬ, ОПИС І МІРКУВАННЯ

1. Прочитай тексти, які зацікавили Щебетунчика.

Київ називають зеленою столицею. А знаєш чому? Бо Київ потопає в зелені дерев. У ньому понад сімдесят парків, багато скверів, алей. Його вважають одним із найзеленіших міст у світі.

Друзі побували на Пейзажній алеї. Помилувалися скульптурою Малого принца і фонтаном. Посиділи на лавках-кроликах. Зробили селфі біля кішки-стоніжки і велетенських горобців.

Є в Києві дві найвідоміші вулиці — Хрещатик і Андріївський узвіз. Хрещатик — широка центральна вулиця, насичена готелями, ресторанами. Андріївський узвіз — старовинна звивиста вуличка з маленькими кав'ярнями, сувенірними крамницями, виставками картин.

Проведи дослідження!

1. Визнач, до якого тексту можна поставити питання **що відбулося?**, до якого — **чому?**, а до якого — **які?**
2. Поясни, який із цих текстів є **розповіддю**, який **описом**, а який — **міркуванням**. Перевір себе за правилом.

Текст, у якому про щось **розповідається**, називається **розповіддю**.

Текст, у якому щось **описується**, називається **описом**.

Текст, у якому щось **доводиться**, називається **міркуванням**.

2. Спиши з попереднього завдання текст-міркування. Добери до нього заголовок.

3. Прочитай текст. Поясни, як розумієш значення слова **мініатюра**. Чи знаєш ти, що таке Книга рекордів Гіннеса?

Найменша у світі книга зберігається в київському музеї мініатюр. Це підтверджує Книга рекордів Гіннеса.

Представлені в цьому музеї експонати **поміщаються** на половині макового зернятка. А у вушку голки прямує кудись караван верблюдів.

4. Допоможи Гаджикові визначити тип тексту про музей. Добери заголовок.

5. Випиши в колонку виділені в тексті про музей слова. Підкресли в них орфограми. Запиши поряд з кожним по **два** слова на це саме правило.

6. Прочитай повідомлення Родзинки. Придумай йому заголовок. Спиши ту частину, яка є міркуванням.

У Києві є кілька контактних зоопарків. Тут можна ближче познайомитися з тваринами: енотами, білками, їжаками, кроликами і навіть кенгуру.

Чому в контактному зоопарку цікавіше, ніж у звичайному? Тому що в ньому можна не тільки спостерігати за тваринами. Там дозволяють їх погладити, погодувати кормом, купленим у зоопарку.

7. Чи доводилось тобі бувати в зоопарку? Яка тварина тебе найбільше зацікавила? Напиши про цю тварину текст-опис (3–4 речення). Якщо в зоопарку бути не доводилося, то напиши про тварину, яку мрієш побачити зблизька.

8. Прочитай текст. Визнач, це розповідь, опис чи міркування. Спиши виділену частину тексту, розкривши дужки.

У розважальному центрі «Дитяча країна» ти можеш відчути смак дорослого життя.

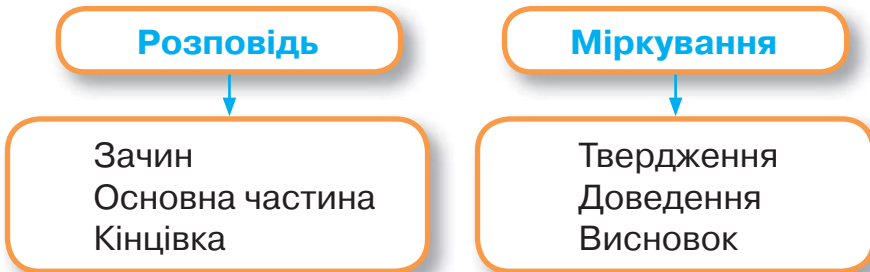
Тут ніхто (не) вказує тобі, як проводити час. (На) вході отримуєш паспорт, (від) криваєш рахунок (у) банку і вперед — вчитися (за) робляти гроші. А витратити зароблені кошти можна (на) подарунки друзям, аквагрим або караоке.

БУДУЮ ТЕКСТ-МІРКУВАННЯ

1. Розглянь таблицю. Порівняй будову двох типів текстів.

Проведи дослідження!

1. Яку будову має текст-розповідь?
2. З яких частин складається текст-міркування?
3. Поясни, чим текст-міркування відрізняється від розповіді.

2. Прочитай пораду друзів. Визнач, до якого типу належить цей текст. Поясни чому.

Радимо тобі побувати в київському Музеї води. Запитаєш чому?

Тут ти потрапиш у дивовижний світ води. Дізнаєшся багато нового про озеро і річки. Побуваєш у залах, де йде дощ із грозою, тече водоспад. Цікавинкою музею є атракціон мильних бульбашок.

Ти можеш опинитися у величезній бульбашці, яка повністю тебе огорне.

Музей змінить твоє попереднє уявлення про воду.

- 3. Знайди в тексті про музей води твердження, доведення і висновок. Спиши **доведення**. Підкресли дієслова.
- 4. Разом із сусідом/сусідкою по парті розгляньте світлини. Поміркуйте, на якій зображено **океанаріум**, а на якій — **аквапарк**. Щоб не помилитись, прочитайте у словнику значення цих слів.

СЛОВНИК

АКВАПАРК — розважальний комплекс із басейнами, фонтанами, гірками на воді.

ОКЕАНАРІУМ — музей живої морської природи.

- 5. За однією світлиною із завдання 4 склади і запиши текст-міркування. Використай подані твердження і висновок.

ТВЕРДЖЕННЯ: На цій світлині зображено ... .

ВИСНОВОК: В ... відвідувачі отримують задоволення від ... .

- 6. Разом із сусідом/сусідкою по парті прочитайте заголовки. Визначте, якому типу тексту відповідає кожний із них.

Чому в Києві цікаво?

Цікаві місця в Києві

Краса київських вулиць

7. Прочитай у довідці назви цікавих місць Києва. Вибери, де тобі хотілося б побувати. Поясни чому. Напиши про це текст-міркування за поданим твердженням.

Я хочу відвідати ... .

Довідка: цирк, зоопарк, ляльковий театр, Музей води, океанаріум, аквапарк.

8. Прочитай текст і визнач його тип. Утвори з цього тексту міркування, придумавши твердження і висновок. Можеш скористатися словами з довідки. Запиши утворений текст.

Під час екскурсій ми відкриваємо для себе багато нового й цікавого. Дізнаємося про історію, відкриття. Відвідуємо цікаві місця. Любуємося природою, спорудами.

*Довідка: Для, людям, чого, екскурсій.
Екскурсій, знаннями, враженнями,
збагачують, і, нас.*

СКЛАДАЮ ЕСЕ

1. Прочитай тексти. Визнач, який із них **розповідь**, а який — **опис**.

Київ — дуже красиве місто. У ньому багато театрів, музеїв, історичних споруд. Є місця для відпочинку і розваг. Це приваблює туристів. Навесні окрасою Києва стають квітучі каштани.

Біло-рожевий цвіт каштанів — незвичайний. Пахучі суцвіття з дрібних квіточок нагадують пірамідки. Вони схожі на великі яскраві свічки.

2. Прочитай текст Родзинки. Чим він відрізняється від попередніх?

Я проходила під каштаном. Раптом на мене посипались пелюсточки його квітів.

Цікаво, чому каштан посипав їх на мене? Вирішив погратися зі мною? Чи хотів, щоб я звернула увагу на його красу?

Та, як би не було, мені сподобався цей пелюсткóвий дощик.

Проведи дослідження!

1. Пригадай, як називається текст, у якому про щось **розповідається**.
2. Як називаємо текст, у якому щось **описується**?
3. А чи знаєш, як називається текст, у якому автор **висловлює свої думки, розмірковування** про щось? Дізнайся про це з правила.

Текст, у якому висловлено **розмірковування (думки автора)** про якийсь предмет, подію, вчинок, власні почуття, називається **есе**.

3. Склади есе за поданим планом і запиши.

1. Яку добру справу я зробив/зробила за останні дні?
2. Що я відчував/відчувала після цього?
3. Який висновок я роблю для себе?

4. Прочитай текст. Визнач його тип. Добери спільно-кореневі слова до виділеного слова і запиши.

Хлопчики домовились зустрітися в неділю на стадіоні, щоб пограти у **футбол**. Але Сашко полюбляє вранці поспати. Тому, прокинувшись, почав розмірковувати — йти йому на стадіон чи краще поніжитися в ліжку під ковдрою.

5. Дай відповіді на запитання Щебетунчика.

1. Як порадиш вчинити Сашкові?
2. Чи траплялися з тобою такі випадки?

6. На основі прочитаного тексту побудуй есе про те, **що для тебе важливіше: домовленість із друзями чи власні бажання.**

7. Побудуй есе за поданим початком і запиши.

Іринка любить уроки української мови. Юркові вони не дуже подобаються.

А мені ...

ВИЗНАЧАЮ ТЕМУ І МЕТУ ТЕКСТУ. ДОБИРАЮ ЗАГОЛОВОК

1. Прочитай текст, який зацікавив Ґаджика.

Столиця — давнє слов'янське слово. Походить воно від слова **стіл**. Так у Київській Русі називався трон, престол. Тому столицею називалося місто, де перебував князь — правитель країни.

З етимологічного словника

Проведи дослідження!

1. Поясни, про що розповідається в цьому тексті.
2. З якою метою він написаний?
3. Прочитай і запам'ятай правило про **тему** і **мету** тексту.

У кожному тексті **про щось повідомляється**. Це його **тема**.

Кожний текст **для чогось створений**. Це його **мета**.

2. Визнач, який із поданих заголовків найбільше підходить до тексту про столицю. Запиши текст із заголовком.

Столиця

Значення слова столиця

Столиця Київської Русі

3. Випиши з тексту про столицю виділені слова. Познач у них корінь. Чи можна вважати їх спорідненими?

4. Прочитай текст. Придумай заголовок.

У Києві є багато цікавих місць. Але обійти їх за один день неможливо. Адже Київ дуже великий.

Прекрасним рішенням стане відвідування парку «Київ у мініатюрі». Тут можна побачити все місто.

Крихітні собори, парки, мости, театри, навіть аеропорт — на все це можна подивитися зблизька і зробити незвичайне селфі.

5. Поясни, хто з друзів визначив **тему** тексту про Київ, а хто — його **мету**.

З тексту ми дізналися, де можна побачити весь Київ за один день.

У тексті розповідається про парк «Київ у мініатюрі».

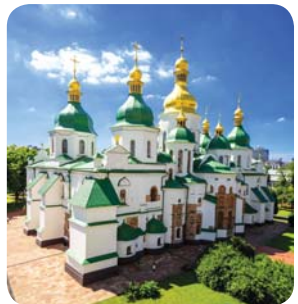
6. Спиши виділену частину тексту про парк. Підкресли слова з подовженими м'якими приголосними звуками. Побудуй їх звукові схеми.

7. Прочитай текст. Придумай заголовок. Визнач **тему** і **мету** цього тексту.

У Києві багато соборів і храмів. Одним з найдавніших є Софійський собор. Софія грецькою мовою означає мудрість. Така назва не випадкова.

Софійський собор був головним культурним центром Київської держави. Саме тут була створена перша на Русі бібліотека. Відбувалось написання книг.

8. Що ти можеш розповісти про Київ іноземцеві? Запиши свою розповідь (3–4 речення). Придумай їй заголовок.

9. Прочитай текст. Придумай заголовок. Спиши текст, вибравши з дужок потрібну букву.

Тисячу років тому (К,к)иїв був найбільшою (С,с)толицею в (Є,є)вропі. Тоді (М,м)істо за розміром у десять разів перевищувало (С,с)толицю (Ф,ф)ранції — (П,п)ариж.

Зараз у списку найбільших (М,м)іст (Є,є)вропи (К,к)иїв на сьомій сходинці.

СКЛАДАЮ ПЛАН ТЕКСТУ

1. Прочитай текст. Визнач, скільки в ньому частин.

Слово **гімн** прийшло до нас із грецької мови. Так у Стародавній Греції називали урочисту пісню на честь богів і героїв. Зараз існує багато різних гімнів: державні, військові, релігійні.

Державним Гімном нашої Батьківщини є пісня «Ще не вмерла України ні слава, ні воля». Слова написав поет Павло Чубинський. Музику створив композитор Михайло Вербицький.

Звучання Д..ржавного Гімну люди слухають стоячи, зосереджено. Деякі прикладають руку до серця. Такою пов..дінкою вони висловлюють повагу до д..ржави та її символів.

З етимологічного словника

2. Прочитай першу частину тексту. Придумай до неї заголовок або постав запитання і запиши. Виконай таку саму роботу з іншими частинами тексту. Заголовки або запитання запиши в колонку і пронумеруй.

3. Поміркуй, чи можна назвати твій запис планом тексту. Перевір себе за правилом.

Записані послідовно заголовки або запитання до кожної частини тексту називають **планом** тексту.

План допомагає послідовно переказувати або будувати текст.

4. Спиши з тексту про гімн виділену частину, вставивши пропущені букви.

5. Прочитай на третій сторінці підручника слова Гімну України. Про що йдеться в цій пісні? Поміркуй, чому пісня про боротьбу стала гімном нашої держави. Заспівайте всім класом Державний Гімн України.

6. Продовж речення і запиши.

Державні символи України — це ...

7. Прочитай текст, щоб перевірити, чи правильно ти думаєш.

Кожна країна має свій гімн, прапор і герб. Це державні символи. За ними розпізнають країну.

Прапори різних країн відрізняються кольорами. Кожний колір щось означає.

Державний Прапор нашої Батьківщини має два кольори. Жовтий — колір пшеничної ниви, зерна. Це символ достатку українського народу. Синій — колір ясного неба. Це символ миру.

З етимологічного словника

8. Разом із сусідом/сусідкою по парті складіть і запишіть план тексту з попереднього завдання.

9. Поміркуй, чому кожен частину тексту автор пише з абзацу. Прочитай, що означає писати з абзацу.

Кожну частину тексту пиши з **абзацу**.

Писати з **абзацу** — значить писати з **нового** рядка.

10. Спиши останній абзац тексту про прапор. Придумай заголовок до нього.

11. Пригадай, де тобі доводилося бачити прапор України. Напиши про це текст (3–4 речення).

12. Прочитай текст. Склади і запиши його план.

Слово **герб** походить з німецької мови й означає **спадщина, спадкоємець**.

Здавна кожний знаменитий рід мав свій герб — особливий знак, який розповідав про походження цього роду. Свої герби мали міста і країни.

Державний Герб України — тризуб. Цей знак був державним гербом ще Київської Русі.

СПОСТЕРІГАЮ ЗА ЗВ'ЯЗКОМ РЕЧЕНЬ У ТЕКСТІ

1. Прочитай текст. Придумай заголовок.

Наша Батьківщина велика і простора. **Вона** простяглася від Карпатських гір до донецьких степів, від Полісся до Чорного й Азовського морів. Її найбільша річка — Дніпро. **Він** перетинає всю країну й несе свої води до Чорного моря.

Проведи дослідження!

1. Поміркуй, замість яких слів вжито виділені слова.
2. Поясни, для чого зроблено таку заміну. Перевір себе за правилом на наступній сторінці.

Слова **він, вона, вони, її, його** та інші зв'язують речення в тексті.

Їх використовують також, щоб не повторювати ті самі слова в сусідніх реченнях.

2. Спиши текст і підкресли слова, які зв'язують речення в ньому.

Київ — красивий, древній і вічно молодий. У ньому багато театрів, музеїв, історичних споруд. Розкинувся він на берегах Дніпра. Його оточує чудова природа. У самому місті багато парків і скверів.

3. Прочитай текст. Яка **мета** цього тексту? Придумай до нього заголовок.

Друзі із задоволенням подорожували Києвом. Друзям було дуже цікаво. Друзі дізнались багато нового. У друзів був гарний настрій.

4. Яке слово зв'язує речення в тексті про друзів? Як впливає на текст повторення цього слова? Запиши заголовок і текст, замінивши слово, що повторюється.

5. Прочитай повідомлення Гаджика. Назви слова, які допомогли уникнути повторів.

Центральна площа Києва — Майдан Незалежності. Він отримав таку назву із проголошенням незалежності України. Тут відбуваються найважливіші в житті країни події.

Центральним символом площі є висока колона. Її увінчує статуя жінки в національному вбранні з гілкою калини в руках.

6. Склади і запиши план тексту про Майдан Незалежності.

7. Чи доводилось тобі бувати на Майдані Незалежності? А може, ти тільки мрієш там побувати? Напиши про це текст (3–4 речення).

8. Прочитай текст. Який недолік він має? Придумай заголовок. Запиши текст із заголовком, виправивши недолік.

В Україні здавна шанують калину. Про калину співають у піснях. Живе калина в казках і легендах. Люди цінують калину за красу і цілющі властивості. З калиною порівнюють красу дівчини.

РОЗРІЗНЯЮ ТЕКСТИ РІЗНИХ СТИЛІВ

1. Прочитай тексти.

Чорне море особливе. Його водна товща складається з двох різних шарів. Верхній шар води населений рослинами і тваринами. Глибинний шар позбавлений життя через наявність сірководню.

Чорне море буває різним. Частіше теплим і лагідним, а іноді бурхливим і неспокійним. Можна дивитися нескінченно довго, як воно б'ється хвилями об берег.

Проведи дослідження!

1. Що спільного в цих текстах?
2. Визнач, який із них **художній**, а який — **науково-популярний**. Доведи свою думку, користуючись таблицею на наступній сторінці.

Текст	Характерні ознаки
Художній	Наявні синоніми, антоніми, порівняння, слова з переносним значенням, емоційне мовлення
Науково-популярний	Використовуються наукові терміни, перевірені факти, відсутні емоції

- 2. Спиши художній текст з попереднього завдання. Придумай йому заголовок.
- 3. Прочитай текст, який друзі побачили на шкільній дошці оголошень.

Оголошення

Пропонуємо літній відпочинок для дітей на Чорному морі в місті Одеса з **1 по 15 липня**.

Вартість путівки на 15 днів — 900 гривень. У вартість входять екскурсії в музеї, дельфінарій. Заяви від батьків подавати класним керівникам.

Адміністрація школи

- 4. Чи можна оголошення назвати науково-популярним або художнім текстом? Чому? Гаджик дізнався, як називаються такі тексти. Прочитай про них.

Тексти **оголошень, заяв, інструкцій, листів, договорів, наказів** та інших **документів** називаються **діловими**.

Ділові тексти пишуться за відповідними правилами. Вони можуть містити *дату, підпис, печатку, адресу, телефон*.

5. Визнач, до якого стилю належать тексти з такими заголовками. Запиши заголовки в **три** колонки.

Запрошення

Клімат

Прогулянка

Заповідник

Лист

Світанок

ХУДОЖНІЙ | НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ | ДІЛОВИЙ

6. Прочитай речення. Допоможи Читалочці вибрати ті, які взято з тексту науково-популярного стилю. Зачитай їх.

1. У морях і океанах живе понад 50 видів дельфінів.

2. Дельфіни є одними з найцікавіших водних тварин.

3. Це теплокровні тварини, які дихають легенями.

4. Вони мають дивну схожість з людьми.

5. Як і люди, дельфіни мають гарний зір, слух, відчують на дотик, не розрізняють тільки запахів.

6. Дельфіни дуже доброзичливі і грайливі тварини.

7. Побудуй і запиши текст про дельфінів художнього стилю. Можеш використати речення із завдання 6.

8. Прочитай вірш. Визнач стиль цього тексту. Доведи свою думку.

Вже сонечко в море сіда;
у тихому морі темніє;
прозора, глибока вода,
немов оксамит, зеленіє.

Леся Українка

9. Використовуючи слова з вірша Лесі Українки, склади художній опис моря і запиши.

10. Вибери з підручника «Я досліджую світ» уривок науково-популярного тексту (3–4 речення). Придумай йому заголовок і запиши.

РОЗДІЛ 11. ПОВТОРЮЮ ВИВЧЕНЕ

ЗАКРІПЛЮЮ ВИВЧЕНЕ

1. Прочитай з однокласниками/однокласницями розмову друзів у ролях.

Читалочка: Я мрію провести канікули на морі.

Гаджик: У мене є мрія — полетіти в космос.

Родзинка: Моя мрія — побувати в Парижі.

Щебетунчик: А я мрію побачити «Мрію».

2. Як думаєш, яку «Мрію» хоче побачити Щебетунчик?

3. Прочитай текст, щоб дізнатися про мрію Щебетунчика.

Найбільший і найпотужніший у світі транспортний літак створили в Україні. Його побудували на київському авіаційному заводі. І дали велетню романтичну назву — «Мрія».

Літак «Мрія» здатен перевозити вантажі не тільки всередині багажного відсіку, а й зверху на собі.

4. Спиши перше речення тексту про літак. Підкресли прикметники. Познач над кожним прикметником його рід.

5. Випиши в колонку підкреслені прикметники. Зміни їх за родами і запиши. Познач закінчення в кожному слові.

6. Напиши текст про свою мрію (3–4 речення). Розпочни із заголовка.

7. Щебетунчикові цікаво, чи знаєш ти, що означає слово **аеродром**. Поясни, як розумієш значення цього слова. Запиши це слово, поділяючи на склади для переносу.

8. Прочитай, як виникло слово **аеродром**.

Колись американський винахідник назвав свій літак *аеродром*. Це слово означало — той, що бігає в повітрі. Ця назва літака нікому не сподобалась. Але слово залишилося в пам'яті людей. Ним почали називати місце для зльоту і посадки літаків.

За Аллою Коваль

9. Спиши текст про аеродром. Підкресли головні члени в **першому** реченні. Утвори і запиши словосполучення зі словами цього речення.

10. Прочитай слова, які зацікавили Гаджика. Чи знаєш, що у них спільного? Перевір себе за словником.

гелікоптер

гвинтокріл

вертоліт

СЛОВНИК

ВЕРТОЛІТ (ГЕЛІКОПТЕР, ГВИНТОКРІЛ) — літальний апарат, що може підніматися в повітря без розбігу і вертикально приземлятися, а також зависати в повітрі.

11. Склади і запиши зі словом **вертоліт** три речення: розповідне, питальне і спонукальне.

12. Прочитай і спиши текст. Підкресли дієслова. Познач у них префікси.

Перший гелікоптер винайшов київський конструктор Ігор Сікорський. Це відбулося майже сто років тому. Життя винахідника склалося так, що з України він переїхав до Америки. Там розробляв усі свої винаходи.

Пам'ятник
Ігорю Сікорському в Києві

ЗАСТОСОВУЮ ВИВЧЕНЕ

1. Прочитай повідомлення Читалочки, змінивши слова, подані в дужках. Визнач мету цього тексту.

Є на Київщині місто Переяслав. Його називають містом (храми) і (музеї). Тут розташований музей під відкритим (небо). На його (територія) побачиш стародавнє українське село, давні церкви, колекцію (вітряки), музеї (рушник), (хліб), (бджільництво), (космос) і ще багато цікавого.

2. Випиши з тексту про Переяслав виділені слова в дві колонки. Підкресли слова, які не змінюються за числами.

ОДНИНА | МНОЖИНА

3. Спиши текст про Переяслав, розкривши дужки.

4. Розглянь світлини з музеїв Переяслава. Чи здогадуєшся, у яких музеях вони зроблені? Доведи свою думку.

5. Прочитай повідомлення Родзинки. Поясни орфограми у виділених словах.

Унікальну бананову ферму можна побачити у (С,с)(и,е)лі (Р,р)ожни (К,к)іївської (О,о)бласті. Попри те, що ферму називають банановою, тут ростуть інші незвичні для нас рослини: ап(и,е)льсини, мандарини, л(и,е)мони, ананаси, кавові кущі. Всього тут висаджено понад 50 сортів тропічних фруктів.

Щороку фабрика дає в(и,е)ликий урожай — понад 14 тонн плодів.

 6. Спиши повідомлення Родзинки, розкривши дужки. Числа записуй словами.

 7. Прочитай повідомлення Щебетунчика. Що тебе найбільше зацікавило?

Неподалік від Києва розташований «Парк Київська Русь». Тут можна побачити княжий двір, хорóми для послів, садиби киян, крамниці торговців-ремісників, ярмарок майстрів, де продаються сувеніри.

У парку проходять театралізовані лицарські бої, турніри, ігри, кінні змагання. Тут ви зможете приміряти **лицарський** костюм, осідлати **коня**, постріляти з лука, зробити горщик з глини.

 8. Випиши в колонку слова, виділені в тексті про парк. Розбери їх за будовою.

 9. Добери до вписаних слів спільнокореневі і запиши поряд з ними. Підкресли слова, у яких відбулося **чергування голосних** звуків у корені.

 10. У якому з цікавих місць Київщини тобі хотілося б побувати? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

 11. Друзі хочуть висловити тобі побажання. Прочитай його.

**Скоро літні канікули.
Відпочивай, подорожуй, читай,
спілкуйся українською мовою!
Знаходь нових друзів!**

ЗМІСТ

Пригадую знання про звуки і букви	4
Спостерігаю за значенням слів	23
Досліджую будову слова	34
Дізнаюся більше про іменники	78
Досліджую прикметники	92
Розпізнаю числівники	103
Дізнаюся більше про дієслова	108
Розпізнаю службові слова	121
Будую речення	127
Досліджую текст	139
Повторюю вивчене	156

Переглянь відео

Кришталева
печера

Шоу
фонтанів

Парк
«Софіївка»

Заповідник
Асканія-Нова

Острів
Хортиця

Навчальне видання

ПОНОМАРЬОВА Катерина Іванівна
ГАЙОВА Любов Андріївна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

(відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом
О. Я. Савченко)

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України

Редактор *І. В. Красуцька*
Головний художник *І. П. Медведовська*
Коректор *Л. А. Еско*

Технічний редактор *Е. А. Авраменко*

Малюнки художниці **Наталі Куц-Батюк**

У підручнику використані графічні роботи
Н. Пономарьової; світлини *С. Клименка*,
В. Соловйова, *Oleg Kupriets*, репродукції картини
О. Брескіна (с. 35), декоративної роботи
М. Сіяно (с. 112), тексти *Г. Скарлато* (с. 67)
та *В. Кочевського* (с. 121), фрагменти відео
з проєктів «Гордість України», «Україна вражає»,

а також матеріали з відкритих
інтернет-джерел (с. 14, 24–26, 28, 33, 37, 39, 42,
44, 47, 48, 50, 55, 62, 66, 68, 79, 84, 91, 95, 100,
106, 114, 122125, 128, 136, 140, 142–144, 148,
152, 155–159),

сайтів <http://glazamiobektiva.com.ua/>,
perejaslav.org.ua, www.zhitomir.info, zefz.in.ua,

Формат 70x100 ¹/₁₆. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 12,960+ 0,324 форзац.

Обл.-вид. арк. 11,80 + 0,55 форзац.

Зам. №

Наклад 154 441 пр.

ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції»

Серія ДК № 4918 від 17.06.2015 р.

Адреса видавництва:

вул. Миколи Шепелєва, 2, м. Київ, 03061

Віддруковано

ТОВ «ПЕТ» 61024, м. Харків,
вул. Максиміліанівська, 17

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції серія ДК № 6847 від 19.07.2019 р.

ЗНАЮ І ЗАСТОСОВУЮ

АЛФАВІТ

А а Б б В в Г г Ґ ґ Д д Е е

а бе ве ге ґе де е

Є є Ж ж З з И и І і Ї ї Й й

є же зе и і ї йот (ій)

К к Л л М м Н н О о П п Р р

ка ел ем ен о пе ер

С с Т т У у Ф ф Х х Ц ц Ч ч

ес те у еф ха це че

Ш ш Щ щ ь Ю ю Я я

ша ща знак ю я
м'якшення

ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ

З великої букви пишемо:

- ✓ прізвища, імена, по батькові людей;
- ✓ клички тварин;
- ✓ назви країн, міст, сіл, вулиць, річок, озер, морів, гір.

Апостроф ставимо після **твердого** приголосного звука перед буквами **я, ю, є, ї**. Наприклад: *м'яч, солов'ї*.

Щоб правильно написати слово з ненаголошеним [е] або [и] в корені, треба **змінити слово** або **дібрати спільнокореневе**, у якому цей звук буде наголошеним. Наприклад: *село – села, вишневий – вишня*.

Щоб правильно написати слово з **сумнівним** приголосним звуком, треба **змінити** слово так, щоб після цього приголосного стояв **голосний** звук. Наприклад: *мигтить – миготить, просьба – проосити*.

У префіксах **роз-**, **без-** завжди пишемо букву **з**. Наприклад: *роззбудити, беззпечний*.

Префікс **с-** пишемо перед буквами **к, п, т, ф, х**. Наприклад: *ссказав, спстав*.

Не з дієсловами пишемо окремо. Наприклад: ***не** хворити*.

Звертання на письмі виділяємо **комами** або **знаком оклику**. Наприклад: *Що ти нам, **весно**, принесла?
Люди! Бережіть природу!*

ISBN 978-966-991-018-9

9 789669 910189